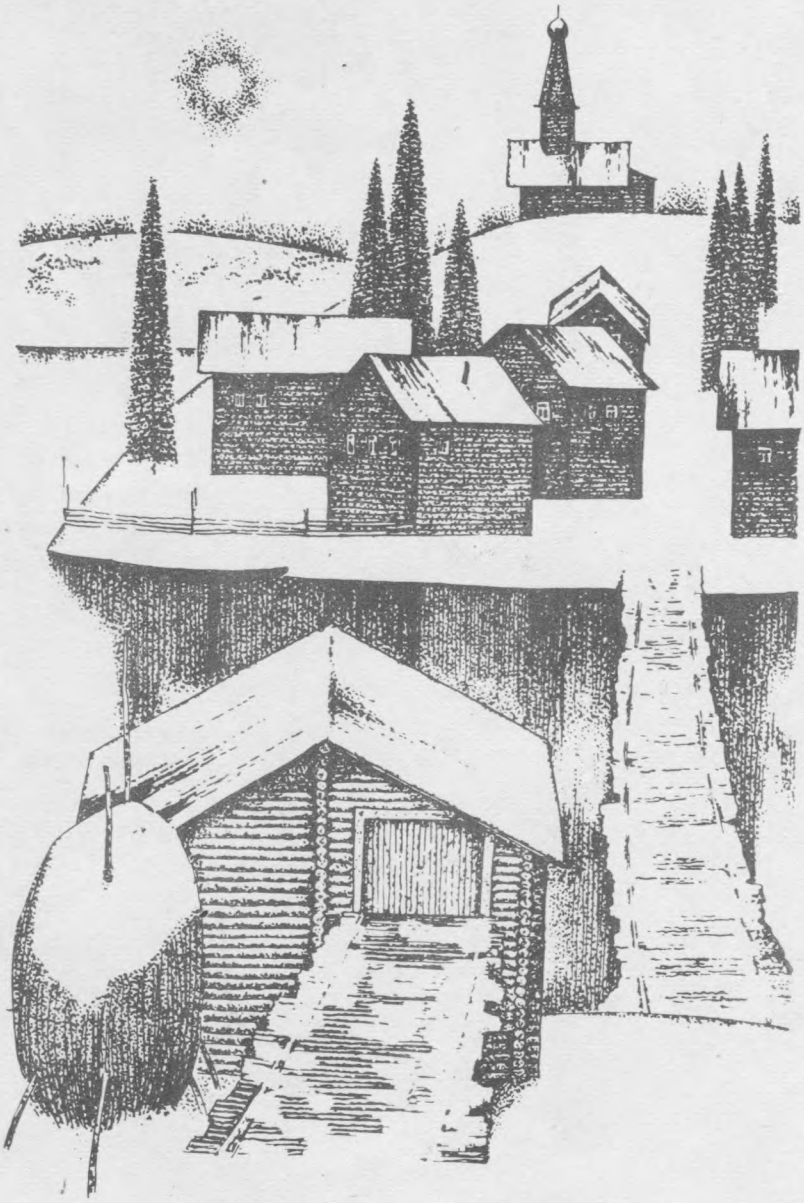

Войвыв кодзув

2
ФЕВРАЛЬ
1979

Гажа нӧрысын важысянь пуксьӧма сикт.

Тайӧ да номерын муköд серпасъяс —

художник Аркадий Мошевлӧн.

Войвыв кодзув

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН СОЮЗ

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

2

ФЕВРАЛЬ

1979

СЫКТЫВКАР

ТАЙӦ НОМЕРЫН

Геннадий ФЁДОРОВ. Востым (роман) . . . 3

Альберт ВАНЕЕВ. Алӧй лента. Миян вотӧс пув. «Ме вӧлі кыдз качӧдчӧм лэбач...». Нинӧм эз вӧв миян костын. Ме тэ ради му вылас ола (кывбуръяс) 31

Сергей МОРОЗОВ. Ичӧт Иван (чужӧмсяньыс 75 во тыригкежлӧ) 33

ИЧӦТ ИВАН. Шева чуман. Сьӧд шор (висьтъяс) 38

Серафим ПОПОВ. Сибирак. Сигудӧк. Кӧдзыд тӧлын (кывбуръяс) 42

Публицистика

А. НАПАЛКОВ. Выль Конституция паськӧдӧ демократия 44

Р. ТЕЛЬЧАРОВА. Музыка сӧвмӧдӧ мортӧс . . 49

Челядьлы

Г. МИЛКОВА, А. ГАЛАНИН, Т. КАЗАРНОВСКАЯ, Н. ДАНЬЩИКОВА. Код серти вӧчны олӧм (школьникъяслӧн конкурсвывса гижӧдъяс) 52

Критика да библиография

Б. ХОМЕНКО, К. ХОМЕНКО. «Менам муза абу вуза...» 59

Л. ЖАКОВА. Олӧмысь лист бокъяс 62

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор ***П. Шахов***

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. Ванеев, М. Игнатов, Н. Куратова, В. Попов, С. Попов, С. Раевский, И. Торопов *(зам. главного редактора),* ***Г. Юшков, В. Ширяев*** *(отв. секретарь).*

Тӧвся лунӧ.

Снимайтіс В. Вежев.

Г. ФЁДОРОВ

ВОСТЫМ

Роман

СЫКТЫВКАР

1.

Усть-Сысольск, кытчӧ локтіс велӧдны духовно-приходскӧй училищеӧ Иван Алексеевич Куратов, вӧлі ылі войвывса уездноӧй кар. Административнӧ сійӧ пырис Вологодскӧй губерняӧ. Карӧн кутіс шусьыны Екатерина II указ серти 1780 воын.

Муköд каръяслӧн моз жӧ Усть-Сысольсклӧн вӧлі аслас герб. Россійскӧй империяса муköд каръяс гербъясын кӧ вӧліны лэбачьяс либӧ уджалан кӧлуй, мыйӧн медсясӧ сэні вӧдитчылісны, то Усть-Сысольск гербын нюжвидзис-узис гуас ош. И тайӧ тӧдӧмысь зэв лӧсяліс. Ош оланін кодьӧн и вӧлі сійӧ сэки. Кыдзи Гоголь шуліс, тасянь пӧ позьӧ куим во скачитны да некытчӧ не воны. Усть-Сысольсксянь Санкт-Петербургӧдз артавсис 1596 верст, а губернскӧй кар Вӧлӧгдаӧдз 884 верст. Пармаса олысьяс гожӧмын медсясӧ юяс кузя волысьлісны, тӧлын — верзьӧмӧн, лызьӧн, лямпаӧн, а унджыкысьсӧ подӧн сиктысь сиктӧ ветлісны.

Коми му паськыд зэв. Ӧтар помнас сибӧдчис Вятскӧй губерня бердӧ, мӧдарнас пыксис йиа саридзӧ, Ледовитӧй океанӧ. Бельгия кодь европейскӧй государство дас кыкысь эськӧ бертчис Усть-Сысольскӧй уездӧ. Сыктыв и Эжва вожъясын, Висерын, Удораын, Печораын, Изьватасын, юясбердса сиктъясын олісны вӧралысьяс, чери кыйысьяс, тыла да му вӧдитысьяс, кӧр видзисны. Войвывса вӧр-ва озыр вӧлі зверь-

пöткаöн и черйöн, но найöс кыйысьвиысьяс олісны лёкиника, тшыг нисьö пöт. Став бур кыйдöснысö куравлісны ыджыд айкаяс, тунъяс да памаяс, новгородскöй тиунъяс, вот чукöртысьяс. Сёрöнджык локталісны töргöвöйяс, перекупщикъяс, ростовщикъяс. Найö чераньяс моз гартісны ас везнаныс сиктъяс да грездъяс, озырмöдчисны гöльясöс нартитöм помысь.

Нэмъяс чöж сьöд-пемыд коми парма нораа шувгис, виччысис бурджык кад. Сэтшöм кодь жö вöлі сэки Усть-Сысольск. Тадзсö сійöс шуисны официальнö. Асьныс комияс нимтісны Сыктывдін карöн, либö пöстö Сыктывкарöн: кар, коді сулалö Сыктыв ю вомын.

Куратов олан кадö Сыктывкар вöлі ыджыд вöлöсть кодь на. Олісны сэні кызвыныс мещана, му да град йöр вöдитісны, чери кыйисны, мукöдыс вöралісны матігöгöрын. Медся гажаинас, ва дорын сулалісны Троицкöй собор да Кырувса вичко. Кыкнанныс каменнöй, сус пу да пожöм пу садъяс пытшкын. Карын вöлі базаруйтан площадь, кытчö чукöртчылісны вонас некымынысь ярмаркаяс вылö да кöні уездноöй судöн мыждöмъясöс базарнöй лунъясö кулисны ньöрйöн, сэсся ыстісны талявны Сибирь туй. Вöлі ны дас нёль посни да гырысь лавка да магазин, кöні вузасисны Вяткаысь, Архангельскысь да Питерысь вайöм töваръясöн, няньöн да солöн Латкин, Забоев, Клыков, Оплеснин да мукöд купечьяс. Вöлі и тюрьма, инвалидноöй команда, нёль питейнöй заведение либö, пöста кö шуны, кабак; сэсся кирпич вöчан да кучик вöчан нёль негырысь кустарнöй завод, куим негырысь школа — квайт класса уездноöй училище, женскöй второразрядноöй двухклассноöй училище да кык класса духовноöй училище. Татчö и локтіс велöдны Иван Алексеевич Куратов.

Духовно-приходскöй училище йöршитчöма вöлі Троицкöй собор кöлöкольнича увдорö, стöрöж оланінкöд орччöн. Куратов, кор медводзысь воськовтіс сэтчö, кöдзыдысла быдöн кезнитöдіс. Яренскöй бурсаын велöдчигöн найöс эз жö дрöчитлыны эськö, но тані вöлі ещö на лёкджык да дуркджык. Посньыдик öшиньяс, известкаöн ляköм гöрдов кирпич стенъяс, лёкиник партаяс, велöдысьлы пызан да улöс, дöска, сэсся нинöм, не кö лыддьыны пельöсысь важиник öбразъяс.

Первой классын велöдчисны дас сизим детинка. Классö Куратов примитіс пöнömар Иван Заваринлысь. Ачыс Завариныс карса, пыравлöма велöдчыны Вöлогдаса духовноöй семинарияö, философскöй классö, но абу öшйöма, вöтлömаöсь, эз вöв ен нога дума да. Куратов вотöдз сійö, соборын пöнömаритігмоз, дон босьттög велöдöма училищеын пение урокъяс. Но семинарияса правление, кывліс да, ыстіс стрög гижöд, мый пö семинарияысь вöтлöм пöнömарлы оз позь велöдны духовно-приходскöй училищеын весиг временнö. Эз вöв любö Куратовлы мездыны Заваринöс, но мый вöчан — сідзи тшöктісны сылы.

Велöдчан воыс помасьö нин вöлі, кор тайö классö примитіс Куратов. Сылöн и аслас олömыс артмис не сідз, кыдзи köсйö вöлі. Семинария помалöм бöрын мöвпаліс пырны велöдчыны Московскöй университетö. Но буретш заводитчисны студенческöй волнениеяс — сходкаяс, собраниеяс, уличнöй демонстрацияяс. Университет тупкисны. Тупкысис и Куратовлы велöдчан туй.

Москваын Куратов оліс быдса töв, пыр виччысис, кор воссяс университет. Весь кад сійö эз колляв: тöдмасис ыджыд да мича каркöд, унаысь волывліс Краснöй площадь вылö, видзöдіс кремлёвскöй стенъяс вылö. Французъясöс вöтлöм бöрын Кремль выльмöдсис, жуглöм-сотöм керкаяс местаö кыпталісны выльяс.

Ветлывліс Куратов и студенческöй лекцияяс вылö, публичнöй библиотекаö, ёна лыддьысис, гижис выль кывбуръяс. Шыльöдіс-мольöдіс семинарияын на панлöм кывбур «Кодыр библия ме лыдди»,— ас йывсьыс, кыдзи быдмис да вежöрсяліс сійö, мездысис ен кеньысь. Паськыд олömö петны аслас зільömыс кажитчис сылы визув паныд пыжöн катöм кодьöн — сынö, сынö, а водзö оз во.

Волывліс коми зон и студентъяслӧн сходкаяс вылӧ, кывзіс, мый сёрнитӧны сэні. Вежӧрас пуксис пашкыр юрсиа студент, коді сёрнитіс збоя, чуксаліс дорӥыны ассьныс студенческӧй правояс, личыдлун. Полиция разӧдавліс сэтшӧм сходкаяссӧ, вӧтлысис ызгысь студентъяс бӧрся, куталіс да шобсис.

Кор ставыс тайӧ помасяс да бӧр лад вылӧ пуксяс велӧдчысьяслӧн олӧм-вылӧмныс, некод эз куж висьтавны. Семинарист Куратовлы ӧтитор лои гӧгӧрвоана: пырны университетӧ сійӧ оз вермы, нинӧм и надейтчыны та вылӧ. Кӧть и воссяс университет, велӧдчӧмысь кутасны пӧ босьтны ыджыд дон. А кытысь сылы сэтшӧм деньгаыс? Удж оз сюр. Оліс сійӧ пӧдвалын, ас кодь гӧль студентъяскӧд ӧтвылысь. Быд лун колӧ сёйны-юны, патераысь мынтысьны. Тӧлын колӧ шоныд паськӧм. Кытысь сійӧ ставсӧ босьтас? Мам ачыс муртсаник олыштӧ. Чой-вок вылӧ лача кутны нинӧм жӧ. И ковмис сылы прощайтчыны Москваӧд да локны Сыктывкарӧ велӧдны челядьӧс. Тайӧ лӧсяліс сылӧн сьӧлӧм кылӧмлы, сылӧн убеждениеяслы.

* *
*

Москваысь Вӧлӧгдаӧ, а сэсянь Сыктывкарӧ локтігӧн Куратов ёна мӧвпаліс ас йывсьыс, кыдзи мый водзӧ овны.

— Но, вот, помалі семинария. А водзӧ мый? Индісны школаын уджавны, кынӧмӧй лоӧ пӧт. И ставыс? Но верман ӧмӧй чӧв видзӧдны, кыдзи йӧзыс быдлаын ойзӧмӧн ойзӧны? Кӧні сійӧ тшыг, лёк, пемыд олӧмсьыс петан туйыс?

Жан Жак Руссо кодь французскӧй просветительяс тайӧ туйсӧ аддзӧны велӧдчӧмын. «Просвещение пыр революцияӧ!»— шуӧны найӧ.

Чернышевский, Белинский, Добролюбов, Некрасов, налӧн журнал «Современник» чуйдӧдӧны вӧчны странаын демократическӧй преобразованиеяс: просвещение, свобода, прогресс, демократическӧй олан формаяс, кутшӧмъяс ӧні вужъясьӧны Европаын. Коми поэт вежӧрнас и сьӧлӧмнас кыліс — тайӧ туйӧд и колӧ сылы мунны.

— Локта чужан муӧ, кутчыся велӧдны коми войтырӧс лыддьысьны, гижны, кута восьтыны налысь син, югдӧдны вежӧр. Тасянь и заводита!— тшупыштіс сійӧ аслыс.— И кута гижны, кутшӧм лёка олӧны крепостникъясӧн, озыръясӧн, самодержавиеӧн увтыртӧм, личкӧм йӧз... Гижны гӧль йӧз олӧм йылысь сійӧ кыв аслыс сетліс семинарияын велӧдчигӧн на. Тайӧ аслас мӧвпъяс йылысь бӧрынджык поэт тадзи гижис:

Ог зэв тэрмась, мед не мудзны,
Судзӧда, мый позьӧ судзны.
Велӧдны тай поньыдджык
Коми йӧзӧс ньӧжйӧник
Лыддьысьны да гижны рама
Аслым сетӥ ме программа...

* *
*

Сыктывкарӧ велӧдны локтӧм учитель Куратовлӧн тӧдсяс первойсӧ эз вӧвны. Том мортӧс гажтӧм босьтліс — некодкӧд сёрнитыштны, юксьыны аслад думъясӧн да кӧсйӧмъясӧн. Сьӧлӧмсӧ личӧдліс гижан уджӧн. Кутчысис гижны коми грамматика; вуджӧдіс коми кыв вылӧ кывбуръяссӧ Пушкинлысь, Крыловлысь, Гейнелысь. Гижышталіс и ассьыс кывбуръяс, важъяссӧ лӧсьӧдышталіс. Тулыссӧ, гожӧмӧдзыс, сійӧ оліс карса станцияын, Назар Иван ордын.

Карӧ воддза волігъясӧ мамыс пыр эськӧ вӧлі сувтлӧ шойччыны Ӧкуль ордӧ. Ӧкуль оліс Кӧкулькарын, дзик помас, важиник сьӧд керкуньын, Выльгортысь локтан туй дорын. Кебрасянь Визин-Выльгорт пыр локтіганыс мам быд пӧрйӧ вӧзйысьліс шойччыны Ӧкуль ордӧ. Кык челядя дӧва оліс гӧлиника, кынӧмпӧт перйыліс карса чиновникъяслы, купечьяслы идрасьӧмӧн да песласьӧмӧн. Томджык вӧлі да медасьлывліс попъяслы слугаавны, исправниклы да городничӧйлы видз ытшкыны, турун пуктыны. Пӧрысьмис да сылӧн челядьыс, ныла-пиа, мам-

лысь туй талялöны. Öгаш нылыс кожовниклы кага видзö, Рöде пиыс Назар Иван ордын олö — коллыысьö, вöвъяс сылысь дöзьöритö, казакалö сылы.

Öкуль оліс дзик жö сідзи, кыдзи унджык коми аньыс коми муын. Керкуньыс öти öшиньнас видзöдіс мир туй вылö, гожömын кыз дöраöн тупкыштöма, тöлын шорысь перйöм йи кынтöма. Стеклöыс кысь сійö? Керкаас сёйысь вартöм пач, сьöд пывсянын кодь жö горйыс, трубатöм. Пачыс кор ломтысьö, тшыныс петö восьса öдзöс пыр, а тöлын — öдзöс юрйылö писькöдöм розьöд. Ломтысигöн сук тшын лювъялö керкаас, синтö сёйö. Татшöм керкаын рынышын кодь курыд. Стенъяс саысла сьöд волялöны. Кыдзи кöть эн пелькöд татшöм керкатö, рынышысь сöстömджык оз ло.

Куратовöс ямщик вайис карса земскöй станцияö, Назар Иван ордö. Мунны Öкуль тьöт ордö том учитель эз кут. Кыдзи сэні кутан овны? Ковмас тетрадьяс видлавны, лыддьысьны, гижны и быдтор. Юаліс Назар Иванлысь, оз-ö сійö лэдз олыштны? Назар Иван эз öткажит, шуис:

— Миян öд уна йöз бергöдчö, быд лун кодкö локтö да мунö. Он кö дöзмы, ов, кытчöдз прамöйджык патера он аддзы...

Назар Иванлöн кык судта керкаыс сулаліс Спасскöй да Никольскöй уличаяс крестасянінын, кар шöрын моз. Сэсянь Никольскöй улича лэччöдіс ва дорö, а Спасскöй улича — Кökулькарö. Тайö вöлі ыджыд да мича кык судта керка, тьöсöн кышöма, лöзов краскаöн мавтöма. Вылыс судтаас олісны асьныс кöзяева: Назар Иван гозъя, пöрысь мам, кöзяинлöн чойыс да кык ныв. Ыджыджык нылыс Елизавета велöдіс женскöй двухклассной училищеын, мöд нылыс, Феоктиста, дас арöсöн сыысь томджык, челядьтуйö на оліс гортас. Улыс судтаын вöлі кухня, ветлысь-мунысьяслы да ямщикъясслы шойччанін.

Ачыс Назар Иван — пелькиник сьöд тошка да уска, ар ветымын вита верстьö морт — оліс бура. Карын сійöс быдöн тöдісны — и мещана, и чиновникъяс. Уна во нин сійö видзö станция, сы помысь и вердчö. Сійöс весиг гласнöйöн бöрйöмаöсь земскöй управаö. Коді кытчö мунöлоктö, мый вöчсьö карын — сыысь бура ачыс городничöй Коломеенкоыс оз тöд. Сідзсö сійö сюсь вежöра, авъя морт, сьöлöм вылас воис Куратовлы первойя сыköд сёрнисянь.

— Нывъяс дзескöдчыштасны, öти вежöсын кутасны овны, пröстмöдасны тэныд ичöт жыр, лунö бана, сэні и ов,— патера йылысь сёрнитчиганыс шуис Куратовлы сійö.— Колöкö, тшöтш кутам öтлаын сёйныюны. Мый асьным кутам сёйны, сійöн и тэнö вердам. Мöс видзам. Кöзяйка йöлöн кутас вердыштавны. А дон йылысь артмöдчам, господин учитель.

Куратов кольччис овны Назар Иван ордö. Тöдтöм карад кысь бурджыксö регыдöн аддзан?

Назар Иванлы бур жö вöлі: неыджыд да нажöткатор кутас локны.

— Мед олö!— рытнас верöсыслы шуис Назар Иванлöн гöтырыс.— Мортыс видзöдны — рам, оз ю, оз курит, оз кут ёна дöзмöдчыны.

А Назар Иванлöн мамыс, кодöс карын быдöн нимтісны Назарикаöн, шуис:

— Юкваыс миян век лоö, тшыг огö видзö!..

Кыдзи бöрынджык кывліс Куратов, Назарика йылысь карын шмонитömöн сёрнитісны. Сылöн Назарика юква ветліс пöслöвича туйö. Талы вöлі аслыс помка.

Назар Иванлöн овмöс эз вöв ичöт. Асьныс квайтöн, сэсся слуга да казак. Станция джоджъяс мыськиспелькöдіс тэрыб кока, чирк кодь пельк, косіник чужöма ныв Наста. Сійö жö и мöс лысьтіс, идрасис картаын, сёдчис. Вöлі ещö кык ён вöв гидняын. Найöс видзис-дöзьöритіс Öкульлöн пиыс, дас кökъямыс арöса Рöде. Сійö жö коллыысьны ветлывліс.

Татшöм ыджыд семьятö колö вöлі вердны, юктавны. Да ещö ветлысь-мунысьяс, ямщикъяс корасны вердыштны. Назарика лунтыр сійöн и ноксис. Чеччас водз-водз, ломтас пач, лунтыр кежлö пуö да пöжалö мыйкö. Колö шуны, аньыс вöлі скуп-

кодь. Öти чир сылöн весь эз вошлы, пань тыр шыд пыдöс бокö эз койыштлы. Ачыс неыджыд тушаа, кызiник да гöгрöс, виж баба юра, пач вом дорын ноксьöмысь век саöсь чужöма да сарöгöсь киа, торкъялö кухняын, мыйкö пыр вöчö. Пачын сылöн век сулалiс юква тыра ыджыд пöрт. Кöть рытын, кöть вой шöрын лок, Назарика вердас аслас юкваöн, тшыг оз водтöд узьны. Черисö — кельчи, йöрш, сынпиян да ляпаяс — кöвтiсны Ош куръяысь Настук да Рöде. Налы отсасисны кöзяевалöн нывъяс, Лиза да Тиса. Гожöмын косьтылiсны черисö ыджыд пестер тыр. Сэсся и чери кыйысьяс вайлiсны вузавны станцияö ассьыныс кыйдöс, муköд дырйи прамöй уна да донтöм донысь. Назар Иван чериысь эз орлы ни гожöмын, ни тöлын. А Назарика пöжалiс чериняньяс, пуис нöгыля юква. Сылöн юква карын нималiс, Троицкöй соборса пröскурнялöн пröскур дорысь ёнджыка на. Абу кö артмöма, удзмöма пröскур, прихожана гусьöник шуыштасны:

— Но, талун пröскурыс дзик жö нин назарика юква кодь!..

Либö ещö татшöмтор висьталасны карö локтöм выль мортлы: пуксьöма Назар Иван сёйны. Öтчыд паньыштас, мöдысь, сэсся юалö:

— Мамö! Мыйöн нö вердан? Öтчыд паньышта — яя шыд, мöдысь паньышта — чери юква. Шыд али юква пуömыд талун?

Мамыс шуö:

— Сёй, сёй, дона пи! Чери юква эськö. Да кольыштлiс тöрытъя утка шыд пыдöс, ме и сорлалышти юкваköд. Не жö шыбитны добра! Зэв чöскыд. Сёй, пиö, сёй!..

Ветлiс ещö татшöм серам петköдлана сёрни. Чöвтас Назарика бекарö ассьыс юква. Назар Иван панялыштас да шуö:

— Ак, пöсь! Кöдзöдышт, мамö!

Мамыс пельсаысь кöшöн кöдзыд ва содтыштас. Иван панясьыштас да бара шуö:

— Ак, ещö на пöсь!— Ветлас да ачыс кизьöртыштас пельсаысь ваöн. Тасянь и мöдöдчис карын вомысь вомö: назарика юква! Уна, но кизьöр.

Збыль ли абу тайö — висьтавны сьöкыд. Битöг пö тшын оз овлы. Быд мойдын эм ичöтика кöть збыльторйыс. Гашкö, коркö и вöвлöма мыйкö татшöмтор кымын. Станцияын ветлысь-мунысь уна бергöдчис. Гашкö, кодлыкö и лöсявлiс панявны Назарикалысь сэтшöм юквасö. А, гашкö и, вежалöм вöсна суседъяс лöсьöдлiсны татшöм сёрнисö. Назар Иван олiс бура, уджалiс зiля. Быдторйыс тайö керкаын вöлi тырмымöн. Дерт, сэсся кодсюрöлöн вежныс петiс.

Учитель Куратов Назар Иван ордын олiс — эз элясь. Вердiсны, мый асьныс сёйисны. Ыджыд нывныс Лиза пелькöдiс сылысь оланiн. Муköд дырйи Лиза пыравлiс юасьны, кыдзи бурджык нуöдны женскöй училищеын кутшöмкö урок. Куратов помалöма семинария да, Лиза лыддьыliс сiйöс ёнджыка велöдчömаöн, унджык тöдысь-кужысьöн. Збыль вылас сiдзи и вöлi. Куратов ёна лыддьысис. Урокъяс бöрын ветлiс карса библиотекаö, босьтлiс гортас лыддьыны книгаяс, журналъяс. Сёрöнджык сiйö ачыс кутiс тайö библиотекаын дон босьттöг уджавны, книгаяс сетавны. Судзöдiс аслыс «Современник» журнал.

Карын ещö вöлi купеч М. Н. Латкинлöн аслас библиотека, ёна ыджыдджык да озырджык карса библиотекаысь. Латкинлöн семья сiйö кад серти вöлi культурнöй. Ачыс Михаил Николаевич, сылöн гöтырыс Парасковья Андреевна радейтiсны лыддьысьны, судзöдiсны Московскöй биржевöй да Вологодскöй губернскöй ведомостьяс, сатирическöй журнал «Весельчак», уна муköдтор. Налöн ыджыд нывныс Антонина, кодöс гортсаясыс пröста шуисны Нинаöн, велöдчис Петербургын высшöй женскöй курсъяс вылын. Гортас волiгöн вайлывлiс ноп тыр быдсяма выль книгаяс. Карса учительяс, чиновникъяс волiсны Латкин ордö, босьтлiсны библиотекасьыс лыддьыны Державинöс, Пушкинöс, Гогольöс, муköд шоча сюрлан налы книгаяс. Тшöтш и Куратов, тöдма-

сис да, кутіс волывлыны Латкинъяс ордö.

Назар Иван Лиза, Елизавета Ивановна Забоева, уджъяс эштöм бöрын радейтіс пукавны Куратов ордын. Чышкысяс, пельköдчас да пуксяс öшинь дорö вышивайтны, и найö сёрнитöны школаын уджалöм йылысь, карса выльторъяс йылысь. Муköд дырйи Лиза отсавліс Куратовлы чукöртны коми мойдъяс да сьыланкывъяс — гижалісны ямщикъяслысь юасьöмöн, мойдчысьяс ордö ветлывлісны.

Лиза тöдіс: учитель Куратов ачыс гижö коми кывбуръяс. Карын сійöс регыд мысти нин кутісны шуны поэтöн. Чиновникъяс ас костаныс нимтісны сійöс сочинительöн. Кытысь петіс тадзи шуöмыс, Куратов вермис дзик стöча шуны. Коді, не кö Левицкий? Емдінса станцияын аддзысьлöмсянь найö эз на сёрнитлыны эськö, но аслас мыш сайысь сылысь вуджöрсö Куратов век быттьö кыліс.

Тадзи котöртісны лунъяс. Асывнас Куратов тэрмасис челядьöс велöдны. Урокъяс помасьöм бöрын воліс Назарикалысь юква панявны, стöкан йöв юны. Рытъясын векджык пукаліс гортас, уджаліс неыджыд пызан сайын, кодöс Назар Иван Лиза вевттьöма вöлі лöзöн дорöстöм шабді сöдз пызан дöраöн. Уджаліс азыма, сьöлöмсянь. Шойччöг пыдди видлаліс ассьыс кывбуръяс. Думсьыс чукöртіс, лöсьöдіс сборник. Выльысь лöсьöдышталіс кывбуръяс «Кодыр библия ме лыдди», «Пыж». Бöръя кывбурсö чöвтавліс Москваын, кор сьöлöмсö йирисны шог думъяс: сынö, сынö, а водзö оз во... Выль пöв видлаліс да лöсьöдышталіс семинарияын на комиöдлöм кывбуръяс: Беранжелысь «Синтöм мам», Гейнелысь «Кельдö пу кор, сімö шонді». Уджаліс-гижис выльторъяс. Кокниа да лöсьыда водіс бумага лист вылö важ коми мойд «Микул». Сьökыдджыка артмис кывбур «Грездса ныв карса баринлы».

Сылöн олöм тыröма вöлі зіль творческöй уджöн, но сьöлöмыслы ыджыд долыдлун сійö век жö эз вай. Гижис уна, а кöні печатайтны? Коді босьтчас печатайтны комиöн гижöм сылысь кывбуръяс? Гижис сійö, мед йöз вермисны лыддьыны, медым йöзлы бур вочны. А кыдзи лыддясны найö, велöдчытöм войтырыс?.. И бара сувтліс сы водзö, кажитчис, джуджыд стен, кодöс некыдзи он ödöлит.

Сандраköд найö Емдін бöрын эз на аддзысьлыны. Вильыш синма ныв некöн эз тыдав. Кар кузя ветлігöн Куратов корсис синнас, оз-ö паныдась сылы гуся радейтанторйыс, но Сандра некöн эз тыдав. Кыдзкö рытын сы йылысь мövпалігас поэт чöвталіс кывбур «Том ныв». Син водзас сулаліс зеленечса тайö збой аньыс, коді сатшöма сылы сьölöмас да оз köсйы вешйыны син водзсьыс. Тайö войвывса дзоридзыс кажитчис сылы мичасьыс-мичаöн, лысва войт кодь югыдöн да сöстömöн.

2.

Быд лунъя уджын котöртісны лунъяс. Колис тöв, бара пуксис тулыс. Лöнь карса олöм визувтіс ньöжмыдика, нинöм эз торк сылысь визувтömсö сэтчöдз, кытчöдз эз шызьöд öти тöдчанатор.

1862-öд вося май тöлысь помын — лымйыс вöлі сылöма нин, ывлаын швальгö-зэрö — Назар Иван ордö, земскöй станцияö локтіс гögöрбок тупкалöм тарантаса вöла. Кык жандарм костын вайисны пашкыр юрсиа том мортöс.

Куратов буретш вöлі пукалö аслас вежöсын, гижö. Кывліс вöлалысь локтöм да видзöдліс öшиньö. Жандармъяс сулалöны тарантас дорын, виччысьöны, кор муö лэччас вайömторныс. Муö лэччис беддя том морт, чотыштö. Кокыс, тыдалö, доймöма.

Куратов сюсьджыка видзöдліс да аслас синъясыслы эз верит. Чотысь том мортыс кажитчис сылы тöдсакодьöн.

«Збыль мöй сійö?»— шензьыштіс Куратов да котöрöн пос кузя лэччис увдор судтаö, кöні вöлі станция.

Назар Иван сэні нин виччысис локтысьясöс. Найö, кык жандарм да пашкыр юра том морт, пырисны

ывлаысь, кутісны пыркӧдчыны зэрысь. Том морт гажаа чолӧмасис рочӧн:

— Муӧдз копыр, кӧзяин. Қыдзи тэнӧ шуӧны?

— Назар Иван,— вочавидзис кӧзяин.

— Назар Иван, примит дона гӧстьясӧс!

Жандарм, коді, тыдалӧ, вӧлӧма старшӧй пыдди, пельпомнас зырыштіс том мортӧс, вомаліс:

— Тэ, студент, ӧвсьылы, шойччӧдышт вомтӧ!— Сэсся Назар Иванлань бергӧдчис да кутіс висьтавны сылы:

— Локтігчӧж пель сьӧдмӧдіс, пыр мыйкӧ висьталӧ да сьылӧ. Ті такӧд энӧ ёна сёрнитӧй. Ыджыд мыж вӧчӧм морт тайӧ, государственнӧй преступник!.. Полицейскӧй управлениеыс кӧні тіян?

— Эм эськӧ, да сёр нин, некод абу сэні. Аски асыв ковмас вичысьны,— висьталіс Назар Иван.

— Асылӧдз?— дӧзмӧмӧн сульсис кыз ныра жандарм. Қынмӧма да нырыс тырӧма, пӧдӧм гӧлӧсӧн ропкӧдчӧ-сёрнитӧ.— Этайӧ сырчик вӧсна бара войбыд ковмас не узьны!

— А мый менӧ видзны! Этатшӧм кокнад некытчӧ ог пышйы!— бедь вылас индӧмӧн серӧктыштіс том морт.— Зуркыд тарантас бӧрад меным эськӧ сёйыштны да водны ӧні!

— Войнаральский? Ме эг ылав?— сы дорӧ матыстчис да юаліс Куратов.

— Да, Войнаральский, Порфирий Иванович!— вочавидзис чуймыштӧмӧн том морт.

— Московскӧй университетса студент?

— Вӧвлӧм студент. А мый?

— Ме тэнӧ тӧда!— нимкодя кисӧ мыччис сылы Куратов.

— Менӧ? Қыдзи?— шензьыштӧмӧн юаліс Войнаральский.

— Студенческӧй сходкаяс дырйи Москваын колян ар аддзылі. Зэв пӧся сёрнитінныд! Студентъяс ки вылын новлӧдлісны! Ме татчӧсса учитель Куратов, Иван Алексеевич. Қӧсйылі пырны университетӧ, тупкисны да ковмис татчӧ локны уджавны. Со кӧні аддзысимӧ! Помнита, помнита студенческӧй сходкаяс!

— Да, вӧліны сэтшӧм делӧяс!— шуыштіс Войнаральский.— А ӧні «путешествуйта» высочайшӧй повеление кузя да ещӧ со кутшӧм кык архангел костын! — жандармъяслань довкнитліс юрнас студент.— Аддзан, кутшӧм персона ме!.. Эк, мый ылнаӧ менӧ туркнитісны!

— Ме тані ола, вылі судтаас. Мунам ме ордӧ узьны!— шуис Куратов.

— Ме эськӧ рад, да ог тӧд, мый шуасны менам архангелъяс. Позяс?— юаліс жандармъяслысь Войнаральский.

— Тані, миянкӧд узян, студент!— тшӧктіс тырӧм ныра жандарм да гораа несйис.

— Вот аддзан! Полӧны, медым менӧ насмука эз босьт. Ичӧт кагаӧс моз видзӧны, воськов оз лэдзны тувччыны.— Тӧдчис, студент дэльӧдіс охранникъясӧс, дӧсадитчис налы. Сэсся юаліс Назар Иванлысь:— Қӧзяин, мыйӧнкӧ он-ӧ вердышт туй мортӧс? Ме ог прӧста кор, мынтыся.

— Тшӧктасны кӧ, вердам. Позяс оз нӧ?— охранникъяслысь юаліс Назар Иван.

— Мед сёйӧ. Тшӧтш и миянӧс вердышт!— тшӧктіс старшӧйныс, а Войнаральскийлы стрӧжитӧмӧн шуис:— А узьны бокӧ ог лэдзӧ. Қылан, студент? Некытчӧ не петны татысь!

— Тӧрӧпитас кӧ да ковмас ывлаӧ?— дуригмоз юаліс студент.

— Шуӧма тэд: ни ӧти воськов юасьтӧг!— скӧрысь тшупыштіс жандарм.

— Мыйкӧ эм абу пӧсь сёяныс, Лизук?— нылыслысь юаліс Назар Иван. Лиза, кывлӧма да, тшӧтш локтӧма татчӧ видзӧдлыны шоча аддзылантор: кык жандарм костын вайӧдӧм студентӧс.

— Пачын эм юква, пӧсь на,— шуыштіс батьыслы Лиза.

— Вердышт, Лизук, — тшӧктіс Назар Иван.

— Лиза! Грибоедовлӧн Лизаньказыс тані?!— чуймыштӧм петкӧдліс Войнаральский да копыртчыліс нывлы.— Кутшӧм бур местаӧ ме веськалі! Зэв рад, зэв, зэв рад!

— Менам ныв, Назар Иван Лиза!— гӧгӧрвоӧдіс Назар Иван.

— О! Назар Иван Лиза! Аддзанныд, ме нин комиӧн велӧдча сёрнитны! Олышта да регыд велала!— пашкыр юрсисӧ кинас лӧсьӧдыштіс да бара нюммуныштіс Лизалы Войнаральский. Сылы вӧлі ар дас ӧкмыс, укшаль чужӧма, кӧть и том, но збой.

Жандармъяс личӧдчисны, пуксисны сёйны. Студентлы Лиза чӧвтіс торъя дозйӧ. Жандармъяс сёйисны ыджыд бекарысь, ырскӧмӧн паньыштӧны да паньыштӧны.

Станцияӧ вайӧм ссыльнӧй студентӧс видзӧдлыны то ӧти локтӧ, то мӧд. Жандармъяс вӧтлӧны найӧс:

— Петӧй, петӧй татысь, энӧ чукӧртчӧй! И тэ, учитель, мун ас ордад! Аски сёрнитанныд!..

Тайӧ рытӧ Куратов дыр эз вермы унмовсьны. Аслас вежӧсӧ кайӧм бӧрын ветлӧдліс пельӧсысь пельӧсӧ, мӧвпаліс. Син водзас сулаліс Войнаральский, коді ӧні шойччӧ увдорын да кодлысь быд воськов кыйӧдӧны жандармъяс. Государственнӧй преступник пӧ! А быд став мыжыс мортыслӧн — дорӥис ас кодьыс жӧ студентъясӧс, налысь правояс, демократическӧй порядокъяс. Но ӧд и ачыс, Куратов, та йылысь жӧ мӧвпалӧ. Вӧлі кӧ студент, дерт, эськӧ, сы моз жӧ вӧчис. Быд прамӧй морт Россияын ӧні тайӧ думӧн олӧ.

Тані, ылі провинцияын, паськыд олӧмсьыс бокын олігас Куратов удитіс гажтӧмтчыны да, Войнаральскийкӧд аддзысьӧмыс выльысь кыпӧдіс сы вежӧрын уна думъяс. Окота вӧлі сёрнитыштны выль морткӧд, юасьыштны сылысь выльторъяс йылысь. Мыйӧнкӧ, гашкӧ, вермас отсыштны сылы? Тӧдтӧм карын сьӧкыд, дерт, лоӧ ыстӧм студентлы да ещӧ сэтшӧм ыджыд мыжӧн кодӧс мыждӧмаӧсь—государственнӧй преступникӧн шуӧмаӧсь.

Сьӧлӧмсӧ пузувтӧм тайӧ думъясӧн и унмовсис Куратов.

Аски асыв Лиза пырис чышкысьны да ачыс паніс Войнаральский йылысь сёрни:

— Жаль меным сійӧ!— водз дӧрасӧ чуньяснас малалігмоз шуис Лиза. Дас ӧкмыс арӧс на пӧ и эм аслыс. Сэтшӧм на том! Абу полысь, абу няр, сибыд да варов...

— Кытчӧ сійӧс нуисны?— юаліс Куратов.

— Ог тӧд. Асывнас жандармъяс нуӧдісны полицейскӧй управлениеӧ, сэсся эз на волы.

Колис некымын лун да Войнаральский ачыс локтіс Назар Иванъясӧ. Долыда вашъялӧ, пиньыс зуд кодь, чолӧмасис комиӧн:

— Улан-вылан, Назар Иван Лиза! Ме талун выль коми кыв тӧдмалі: кабала! Қывлінныд татшӧм кывсӧ?

— Комиӧн тадзи шуӧны бумага,— шыасис Лиза.

— О! Бумага — кабала! Тіян йӧз зэв сюсь вежӧра, Назар Иван Лиза! Политэкономия эз велӧдны, а кутшӧм стӧча шуӧмаӧсь: кабала! Эм мый йылысь мӧвпалыштны и профессоръяслы!..

Куратов кыліс Войнаральскийлысь гӧлӧссӧ, петіс на дорӧ.

— Учитель Куратов, улан-вылан!— чолӧмасис сыкӧд Войнаральский, шутитӧмӧн кутіс сёрнитны:— Талун ме почётнӧй свитатӧг нин локті, ӧтнам. Мыні медбӧрти. Қытчӧ окота верма мунны, но сӧмын Выльгортысь не ылӧджык. Подписка сеті,— кабала!..— чуньсӧ лэптыліс Войнаральский.— Полицейскӧй управлениеӧ ковмас пасйысьны ветлывлыны, но тайӧ пустяк!

— Рад, рад!— кисӧ сылысь топыда кутліс Куратов.— Пырам ме ордӧ, ме талун ог тэрмась.

— А меысь он пов, ссыльнӧйысь?— сюся видзӧдліс да юаліс Войнаральский.

— Кутан кӧ быдторйысь повны, бурджык не овны!— шуис серӧктыштӧмӧн Куратов.

— Правильнӧ!— юрнас гогнитліс Войнаральский.

Лиза пыртіс налы чай, и чай юигмоз найӧ варовитісны. Войнаральский висьтасис:

— Городничӧй дыр ыръянитіс, эз кӧсйы лэдзны овны карын. Думайта, кыдзи канальяӧс песовтны? Гарышті бать йылысь. Сійӧ менам пензаса помещик, мам — княгиня. Ме внебрачнӧй пи налӧн, тіян ног — чурка. Видзӧда, помещиктӧ га-

рышті да, небзьыштіс городничӧй.— Войнаральский вайӧдліс кисӧ вом дорас да негораа вашкӧдіс:— Ме сылы «ненарошнӧ моз» катенька[1] петкӧдлі, кор бергӧдчыліс, пукті пызан вылас. Сійӧ эз, дерт, «аддзыв», тупкис кутшӧмкӧ кабалаӧн... Кылан, кабалаӧн! Кутшӧм стӧч кыв, Иван Алексеевич!— гажаа серӧктіс Войнаральский да кутіс водзӧ висьтавны:— Ладнӧ пӧ, ов, помещик пи, но ни-ни-ни!.. Этадзи кыз чуньсӧ ныр улын легӧдыштіс. А мый «ни-ни-ни» лоӧ — эз висьтав. Мӧдысь коркӧ юала!— вом тырнас серӧктіс Войнаральский, Куратов тшӧтш жӧ. Кыкнанныс томӧсь да ёнӧсь, сьӧлӧмныс бурмытӧдз сералісны наян городничӧйӧс.

— Патераӧн сувті писчӧй Забоев ордӧ!— водзӧ висьталіс Войнаральский.— Важ флигеляс лэдзис овны. Матын тіянсянь, позьӧ шуны, соседъясӧн лоам.

— А мыйысь татшӧм чорыда мыждісны!— сёрнитыштӧм бӧрын юаліс Куратов.

— Ачыд шуин, аддзылӧмыд менӧ студенческӧй сходкаяс вылысь!— висьталіс Войнаральский.— Тыдалӧ, казялӧмаӧсь охранникъяс, приметитӧмаӧсь. Октябрь тӧлысь помӧ котыртім студентъяслысь демонстрация. Ывлаӧ петім унаӧн. Миян вылӧ уськӧдчисны вӧла полицейскӧйяс. Муртса эз талявны менӧ, кокӧс дойдісны, век на, со, чота. Тюрьма. Следствие. Судилище. Ыстісны первой Вятскӧй губернияса Глазово карӧ. Этша, тыдалӧ, кажитчӧма. Сап-сарап менӧ войын да татчӧ кык жандарм костын. Со и став история!

...Та бӧрын пашкыр юра студент тшӧкыда кутіс пыравлыны Назар Иван ордӧ.

Карса станция некор эз вӧв тыртӧм. Пыр уна морт сэні бергӧдчис. Отияс локтӧны, мӧдъяс мунӧны. Быдсяма мукӧд йӧз волывлӧны сэтчӧ пукалыштны, сёрнитыштны ӧтитор-мӧдтор йылысь, карса выльторъяс тӧдмавны. Войнаральский радейтіс варовитны ямщикъяскӧд, кыдзи найӧ олӧны-вылӧны, мый сёрнитӧны карын, мый кывсьӧ ылі сиктъясын да грездъясын, кыдзи прӧмышляйтӧны вӧралысьяс.

Мукӧд дырйи станцияӧ пыравлісны корысьяс ылі местаясысь: Висерысь, Лӧкчим вожысь, Эжва йылысь. Няньтӧм воӧ быдлаын тшыгъялісны. Назарика найӧс эз радейт, аддзас да вӧтлӧ:

— Мунӧй, мунӧй татысь! Ен сетас! Ветлӧдланныд сэн, тойяс гылӧданныд. Городничӧй Коломеенко оз тшӧкты сибӧдны, висьӧм пӧ ваянныд!..

Войнаральский кӧ лӧсявліс, Назарикалы меліа шуліс:

— Бабушка, вердышт юкванад туй мортсӧ. Ме мынтыся...

Корысь морт панясьӧ, а студент варовитӧ сыкӧд, юасьӧ кытысь мый локтӧма, мый кывлӧма, мый йӧзыс сёрнитӧны царскӧй манифест йылысь. Вӧлӧмкӧ, некод тані, комиын, оз и тӧд сы йылысь прамӧя. Векджык шуӧны сылы ӧтитор:

— Кыдзи овлім, сідзи пӧ и ӧні олам, тшыг виньгыртам. Бурджыкыс эз ло.

Войнаральский вӧлі кыв-вора да сибыд морт, кужис варовитны карсакӧд и сиктсакӧд, пӧрыськӧд и томкӧд. Олыштіс да кутіс велавны нин и коми сёрни гӧгӧрвоны. Ӧтимӧдтор весиг ачыс кужис нин комиӧн шуны. Лӧсьыдик, косньӧд чужӧма том морт век нин кутшӧмкӧ тешкодьтор висьталас, йӧзыслысь серам петкӧдлас.

— Бабушка, улан-вылан!— пырас да гажаа чолӧмасяс первой Назарикакӧд, сы бӧрын шуас Лизалы:

— Учительница Елизавета Ивановна, бур лун! Чолӧм да здорово! Ме, Войнаральский Порфирий Иванович, пришол. Пуксям да вакся м!..— шуас да ачыс медводз ваквак серӧктас, сы бӧрся ставӧн мукӧдъяс шпыньмунӧны, весиг Назарика нюммунас.

Войнаральский волывліс Лиза дорӧ велӧдчыны комиӧн сёрнитны, балагуритны сыкӧд, кад коллявны. Назарикалы жӧ кажитчис мӧдтор, вомгорулас ропкӧдчис:

[1] Катенька — Екатерина II портрета ассигнация.

— Кыськӧ тай вайис омӧльыс! Мый и гызмасьӧ миянӧ?

Назар Иван шуліс сылы:

— Сы волӧмысь ӧдзӧс дзирным оз на быр, гашкӧ.

— Дзирйыд, гашкӧ, и оз быр, да Лизуклы дӧзмӧдчӧ! Он ӧмӧй аддзы, кыдзи сы гӧгӧр бергалӧ этайӧ ыстӧм гачтӧмыс!

— Мый кӧть ыстӧм. Том дырйи мыйыс оз овлы да. Олыштас — вежӧрсялас... Волас да тшай юӧ, юкватӧ паньыштӧ. Век нин лишнӧй кӧпейка миянлы,— мамсӧ бурӧдліс Назар Иван. А ӧтчыд весиг гарыштіс:— Енмыс, гашкӧ, Лизуклы жӧникпу ыстіс да?!

— Жӧникпу!— кык ки воча швачнитіс Назарика.

— А мый неыс? Тӧнлун сёрниті городничӧйкӧд: озыр ай-мамлӧн пӧ пи... Мед волывлӧ, мамӧ. Сӧмын, дерт, видзӧдны колӧ, Лизук йӧрӧ заворсӧ кадысь водз мед оз жӧ воськовт...

Колӧ шуны, Войнаральский сӧмын йӧзыслы видзӧдны быттьӧ Лиза дорӧ волывліс. Ёнджыкасӧ сійӧс кыскисны ямщикъяс, локтысь-мунысьяс да ещӧ выль тӧдсаыс, учитель Куратов. Сы ордӧ сійӧ быд волігӧн пыравліс кутшӧмкӧ да кутшӧмкӧ могӧн: то книга сылы ковмӧма, то письмӧ гижны бумага юалас. Локтас да дерт нин пукалыштас, варовитыштас. Казьтыштасны Москва йылысь, университет... Куратов рад жӧ вӧлі сёрнитыштны сюсь тшӧтшъякӧд, кодлӧн сэтшӧм неног торксьӧма олӧмыс да велӧдчӧмыс. Но Войнаральский эз жалит, некор эз норасьлы аслас судьба вылӧ, и тайӧ сьӧлӧм вылас воис Куратовлы.

Ӧтчыд Войнаральский таркӧдчыштіс Куратов ордӧ, восьтыштӧм ӧдзӧс костӧд мыччис юрсӧ да юаліс:

— Позяс, Иван Алексеевич? Мо т локтіс, кӧсйӧ тэкӧд сёрнитыштны.

Куратов буретш вӧлі ылалӧма аслас радейтана уджӧн, видлаліс да лӧсьӧдышталіс кывбур «Кулӧм том мортлӧн». Қыліс Войнаральскийлысь гӧлӧссӧ, вештіс гижӧдсӧ бокӧджык, шуис локтысьяслы:

— Пырӧй, пырӧй, Порфирий Иванович! Рад аддзысьлыны!

— Здравия желаю!— чолӧмасис тӧдтӧм морт. Абу нин том, сьӧдов уска, тошсӧ бритӧма. Пасьтасьӧма сиктса ног: рудов сукмана, пельпом вомӧныс кучик сумка, вӧсньыдик гез кӧлышка, киас крука кӧрт бедь. Қокас кыз сера чулки вылас кӧмалӧма вӧралан кучик кӧм. Татшӧм кӧмыс кокни, ва оз пыр, кокыд век кос.

— Видза олан, бур мортӧй!— важиник салдатскӧй фуражкасӧ юрсьыс босьтлігмоз комиён нин видзаасис сійӧ, чотыштӧмӧн воськовтіс да копыртчыліс Куратовлы.

— Пуксьы, шойччы!— мыччис сылы улӧссӧ кӧзяин.— И тэ, Порфирий Иванович, эн сулав, тшӧтш пуксьы.

Куратов сюсьджыка чӧвтліс синсӧ тӧдтӧм морт вылӧ. Видзӧдны — кӧнӧвал чукӧрысь, либӧ странник, кутшӧмъяс сиктысь сиктӧ довъялӧны, лыддьӧны салтыр да нимкыв, шева вӧтлӧны, смилитчӧны, картіасьӧны. Но тайӧ мортыс мыйӧнкӧ торъяліс наысь: шырсьӧ да бритчӧ, сӧстӧм чужӧма, вежӧра синма, оз дзеб найӧс, а видзӧдӧ веськыда, збоя. Сёрниыс мӧдджык и.

— Коді, кытысь?— юаліс Куратов.— Мый могӧн локтін?

— Прамӧй морт йылысь бур слава ылӧдз нималӧ!— кытшӧланогӧн заводитіс висьтавны странник.— Назар Иванлысь чань да порсь кодзи. Вердісны, юкталісны, гуляйта ӧні. Тайӧ варов том мортыскӧд тӧдмаси. Шуа сылы: Назар Иван ордын коми гижысь пӧ олӧ, кывбуръяс да сьыланкывъяс гижӧ. Видзӧдлыны эськӧ сы вылӧ, сёрнитыштны. Тайӧ шуӧ: Лок пӧ мекӧд ветлам, тӧдмӧда. Вот и локті. Он жӧ ӧд вӧтлы? Багин ме. Комиён Зинка Иванӧн шуӧны.

— Иван Зиновьевич? А ме — Иван Алексеевич. Тьӧзкаяс, сідзкӧ!— шмонитӧм ног шуис Куратов.

— Так точно, тьӧзкаяс!

— Салдатӧн вӧлін?

— Салдатавлі.

— Ранитчылӧмыд и?

— Вӧлі сэтшӧм делӧ. Аглицкӧй бомба потіс, торйыс кокӧс чушкис.

Ачыс доктор Пирогов перйис кӧрт торсӧ. Сёысь пасибӧ шуа сылы, эз вунды кокӧс да. Чотышта сэсянь, беддьӧн ветла.

Войнаральский шуис Куратовлы:

— Тӧрыт да талун Иван Зиновьевичкӧд ми пӧттӧдз варовитім. Крымскӧй война дырйи воюйтлӧма, Севастополь дорйылӧма французъясысь да англичанаысь. Герой! Ветлӧм-мунӧм морт, уна кывлӧма, уна аддзылӧма. И ӧні сиктысь сиктӧ ветлӧ, йӧзыскӧд сёрнитӧ, сьылӧ и мойдсьӧ.

— Мойдны кужан?— юаліс Багинлысь Куратов.— Уна мойдъяс тӧдан?

— Еруслан Лазаревич йылысь, Педӧр Кирон йылысь, Пера багатыр йылысь, вӧралысь Тювӧ йылысь, тунъяс да тшыкӧдчысьяс йылысь. Верма кык, куим рыт дорвыв мойдны, а колӧкӧ и быдса вежон чӧж. А вот тэ пӧ, Ӧлексеевич, кывбуръяс да сьыланкывъяс гижан!— кутіс висьтавны Багин.— Тӧрыт нывъяс ва дорын сэтшӧм лӧсьыда лывкйӧдлӧны вӧлі тэнсьыд «Сьылан менам, сьылан». Сэтшӧма сьӧлӧм вылӧ воис! Шуисны: тэ пӧ лӧсьӧдӧмыд. Збыль тэнад?

— Мыжа. Вӧлі сэтшӧм грек,— шуис Куратов.

— Лӧсьыда гижӧмыд... Ме радейта жӧ сьывнытӧ. Колӧкӧ сьылышта?

Багин мудериника нюммуніс, быдӧн лӧсьыдик нёптовъяс артмылісны вомкӧтшъяс дорас, шылькнитіс уссӧ, кутіс сьывны:

Шонді банӧй олӧмӧй да,
Том олӧмӧй, том гажӧй!
Кытчӧ бара кольӧма да,
Ва визув визувтӧма!
Нэм чӧж тшыг виньгыртӧма да,
Сьӧкыд уджсӧ мыркӧма!
Нянь куд тыртӧм, нянь абу да,
Видзӧ пырны яй абу!
Пес керавны чер абу да,
Райӧ кайны пос абу!
Енмӧдз вылын,
Сарӧдз ылын,
Сё майбырӧй, олӧмӧй!..

— Кывлін али ачыд лӧсьӧдін?— юаліс Куратов.

— Мыйкӧ кывлі, мыйкӧ ачым лӧсьӧдлі!— серӧктыштӧмӧн шуис Багин.— Шогмӧ оз?

— Ничево эськӧ, да он пов татшӧм сьыланкывъяссӧ сьывны?

— Ме талун гажакодь да нинӧмысь ог пов. Мыйкӧ нӧ лёктор ӧмӧй сьылі?

— Лёктор не лёктор, а сарӧс да енмӧс казьтылан.

— Вичкоын казьтылӧны жӧ.

— Сэні мӧд ног.

— Мый эм, сійӧ и шуӧма менам. Удтысьны он жӧ ӧд кут пӧди-а? А этайӧ том мортсӧ асьсӧ ыстӧмаӧсь бунтуйтӧмысь. Тіянысь ме ог пов, ас войтыр... Ӧлексеевич, тӧрыт нывъяс «Гӧль зон» йылысь ещӧ сьылісны. Тэнад жӧ?

— Менам.

— Ме йылысь, другӧ, гижӧмыд!

— Ме тэнӧ первойысь на аддза,— серӧктіс Куратов.

— И ме тэнӧ первойысь, а гижӧмыд ме йылысь. Олӧмӧй менам сэтшӧми жӧ: пу ни палич, кага ни баля! Кыдзи шуласны, гол как сокол! Коркӧ эськӧ морт жӧ вӧлі да! Рӧзӧритісны, корысьӧн вӧчисны. Поздӧм кӧк моз ӧні ола. Кӧні кодзся, кӧні дӧвалы пес поткӧдлышта, кӧні сьылышта, кӧні салдат гӧтырлы письмӧ гижышта.

— Грамотнӧй?

— Этшаник гижа и лыддьыся! Корасны да норасьӧмъяс гижа и. Кабалаӧй бырис, кӧсъя тэнсьыд корыштны, бур мортанӧй! Сетыштан жӧ ӧд?

— Бур вылӧ кӧ, сета,— кӧсйысис Куратов.

— Салдаткалы письмӧ гижӧмыс лёктор али мый? Либӧ тшӧктасны норасьӧмъяс гижны да, «ог» шуан али мый?

Багин чинтыштіс гӧлӧссӧ, гусьӧнмоз кутіс висьтавны:

— Кулӧмдінсаяс кык норасьӧм сарлы Питерӧ ыстылісны. Эз тай, тыдалӧ, воны, югыд кизяяс дзебисны, эз петкӧдлыны сар-батюшколы. Бунт лэптӧмысь мыжалісны, Вӧлӧгдаысь ыстісны кыксё салдат да нёль пушка. Со кыдзи, братанӧ, вӧчисны! Кулӧмдінысь сё дас кык мортӧс пев кыза кыдз ньӧрйӧн сьӧд тӧвнас кулисны-нӧйтісны. Кокъямыс мортӧс Сибирӧ катарга вылӧ судитісны. Кулӧмдінын дзонь во сэсся салдатъяс

олісны. Кулӧмдінсаяс вердісны-юкталісны найӧс.

— Кывлі, кывлі, другӧ!— шуис Куратов, шога копрӧдлыштіс юрсӧ. А Войнаральский кутіс юасьны Багинлысь:

— Мыйысь бунтсӧ лэптылісны?

— Тӧвтӧг яг оз шувгы, помкатӧг йӧз оз увгы!— ышловкерис Багин.— Гырысь вотъяс вӧсна. Верман кӧть он — мынтысь и пом! Медбӧръя мӧстӧ карта вылысь нуӧны. Уналаӧ ме волі, быдлаын ойзӧны йӧзыс.

— Кор тайӧ вӧлі?— Багинлысь Кулӧмдінса бунт йылысь юаліс Войнаральский.

— Дас воыс эз на коль. Некодлӧн на эз удит вунны,— висьталіс Багин.— Татшӧмтор йывсьыс эськӧ гижны колӧ, мед быдӧн тӧдісны. Грамотаӧй тай ичӧт, оз артмы менам.

Куратов сьӧдов синкымъяссӧ зумыштӧмӧн мыйкӧ чорыда мӧвпаліс.

Войнаральский юаліс Багинлысь:

— Крестьяна веритӧны сарлы?

— Кыдзи нӧ! Тӧдіс кӧ, эз ӧмӧй вӧч кокньӧд йӧзыслы?— эскӧмӧн шуис Багин да лӧсьӧдыштіс уссӧ.

— А вот видзӧд: крепостнӧй право быръӧдӧм йылысь манифест сылӧн петіс?

— Петіс!— юрсӧ лайкнитіс Багин.

— А мый вежсис?— юаліс Войнаральский. Багин бара вӧрзьӧдліс уссӧ да паськӧдліс кияссӧ. Тайӧс позис гӧгӧрвоны сӧмын ӧти ног: нинӧм пӧ эз.

— Вот и думыштлы бурджыка, Иван Зиновьевич. Мортыс тэ абу бӧб.

— Оз ӧмӧй тайӧ олӧмлы пом во коркӧ?— сьӧлӧм дорсьыс чуктӧдӧмӧн кайтыштіс Багин.— Велӧдчӧм йӧз ті, вай висьталӧй: тадзи век и лоӧ сэсся?

— Оз, век тадзи оз ло!— Багинлы, тшӧтш и аслас думъяслы вочавидзис Куратов.— Весиг кузь полярнӧй вой бӧрын локтӧ асыв!

— Кор сійӧ лоӧ?

— Локтас!— бара на тӧдчӧдіс Куратов. Мӧд гӧлӧсӧн нин сэсся шуис:— Тӧдан мый, Иван Зиновьевич! Та йылысь вай мӧдысь волігад бурджыка сёрнитам. Талун тэ гажа...

— Ичӧлика эм,— нюммуныштіс Багин.— Абу код ме, абу. Бура гӧгӧрвоа, мый сёрнита.

— Гӧгӧрвоан эськӧ, а век жӧ кӧсъя ӧлӧдыштны: быдӧнкӧд та йылысь эн больӧдчы! Тӧд кодкӧд сёрнитан. Кывсяс кӧ, кытчӧ оз ков, лёк вермас лоны. Со тай том мортсӧ кытчӧ ыстӧмаӧсь!— Войнаральскийлань довкнитіс юрнас Куратов.— Вермасны и ылӧджык...

— Абу жӧ эськӧ дзик йӧй да, мыйсюрӧтӧ вежӧртышта жӧ,— уссӧ лӧсьӧдыштігмоз видзӧдліс Багин да шуис:— Ме ӧд топыд вома, энӧ полӧй. Кыдзи нӧйтлісны и кучкавлісны, ӧтчыд вом эг восьтлы, эг ымӧстлывлы. Ротнӧй вӧлі лӧсыштас ныр-вомӧ, кисӧ сэсся малалӧ да юалӧ:

— Ты што пӧ, зыря, каменнӧй али деревяннӧй?

А ме шуа:

— Так точно, дереваннӧй, вӧрсалӧн пи, сус пу улын чужлі!..

Иван Алексеевич нюммуныштіс татчӧ, да Багин збойджыка нин помаліс сёрнисӧ:

— Коркӧ менӧ ош курччавліс. Сійӧ, вӧрса шышыд, няклялӧ киӧс, пурӧ, а ме вомас тувъяла пыдӧджык, горш пытшкас. Вот сэки доймыштіс! Ӧні на, со, чуньяс омӧля вӧрӧны!— веськыд кисьыс доймалӧм чуньяссӧ вӧрӧдыштіс Багин.

Куратов чӧв видзӧдыштіс Багин вылӧ, босьтіс пызан вылысь бумага, мыччис сылы, шуис меліа:

— Босьт гижнытӧ, Иван Зиновьевич. Бырас да бара на волы.

— Мойдсьыны?— мудериника синмалыштіс сылы кӧнӧвал.

— Мойдсьыны. Ме радейта кывзыны тӧлка мойдъяс.

Кучик сумка пытшкӧ бумагасӧ дзебигӧн Багин аттьӧаліс, лӧсьӧдчис петны. Порог дорсянь нин шуис:

— А тэ, Иван Алексеевич, гиж вай, унджык гиж! Тэнад артмӧ, йӧзыслы сьӧлӧм выланыс воӧ. Унаысь нин ме кывлі, сьылӧны тэнсьыд сьыланкывъяс, вомысь вомӧ висьталӧны. Колана морт тэ миян, тьӧзӧ. Унджык гиж, кыдзи ми олам-вылам! Бур удж весь оз вош!..

Багинлысь сиӧм-вордӧмсӧ поэт эз вунӧд, ещӧ сьӧлӧмысьджык кутіс уджавны-гижны. Войын, кор ыджыд станция керкаын ставыс ланьтасны, пуксяс чӧв-лӧнь, шоныд да югыд кӧка войясӧ сійӧ радейтіс син на син пукавны аслас музакӧд. Мукӧд дырйи асъя кыа нин чепӧсйӧма, шонді нин лӧсьӧдчӧ петны, а сійӧ син эз на куньлы, гижис кывбуръяс сиктса гӧль войтыр йылысь, налӧн гажтӧм, сьӧкыд олӧм да уджныс йылысь...

Назар Иван ордын овны ӧти ног бур эськӧ вӧлі, а мӧд ног — станция станция и эм. Мукӧд дырйи код юраяс кось панасны, йӧктыны, сьывны босьтчасны, керка сыркакылӧвӧрӧ. Поэзия сэтшӧм кадъясӧ пышйыліс сы дорысь. Оз радейт сійӧ зык-шумтӧ. Поэт пыр тшӧкыдджыка кутіс мӧвпавны выль оланін корсьӧм йылысь. И ӧтчыд моздіс сылы, нюммуніс олӧмыс. Тайӧ лои Илля лунӧ...

3.

Православнӧй вера да вичко комиӧ вужъясьӧм бӧрын, Куратов олан кадӧ нин Сыктывкарын Илля лун лыддьыссьыліс ыджыд праздникӧн. Асывводзсянь на карӧ локталісны, чукӧртчисны Сыктывдінпомысь, Кӧкулькарысь, Изкарысь, Выльгортысь, Давпомысь, Читысь да Кӧджпонысь рӧдвужныс ордӧ сиктса войтыр: чери кыйысьяс, ур да кӧч кыйысь-виысьяс, тыла му да град йӧр вӧдитысьяс; нинкӧм кыысьяс, пестер да наберушкаяс сюмӧдысь вӧчысьяс; зыр, куран, дадь да додь пуысь керысьяс; гырнич да кашник сёйысь ӧжигайтысьяс. Гырысь ярмаркаяс дырйи, базарнӧй лунъясӧ найӧ вузасисны-вежласисны став тайӧ добраӧн, сы помысь и вердчисны. Ӧтияс бурджыка олісны, мӧдъяс гӧлиника. Кодлӧн кутшӧм удача да морттуй вӧлі. Троицкӧй соборын либӧ Кырув вичкоын ӧбедня сулалӧм бӧрын ставӧн разӧдчавлісны тӧдсаяс ордӧ гӧститны: сёйны да юны, больгыны эмсӧ и абусӧ, сьывны да гажӧдчыны. А мӧд праздникӧ карсаяс нин мунӧны сиктса рӧдвужныс ордӧ гӧститны. Тадзи тані вӧлі лӧсьӧдӧма.

Видзӧдлыны кӧ ещӧ ылӧджык важас, важ йӧз висьталӧны — тайӧ кадӧ пӧ волӧма эзысь сюра кӧр. Сійӧс начкылӧмаӧсь, пулӧмаӧсь да ӧтвыв сёйлӧмаӧсь — ӧтвыв пуӧм сур юлӧмаӧсь артельнӧй пӧрт дорын. Колис кад, важыс важмис да вунласьны кутіс. Йӧзыс вунӧдісны эзысь сюра кӧр йылысь, но пируйтӧм-гажӧдчӧм эз вун. Православнӧй праздник Илля лун вочасӧн зырис языческӧй обрядсӧ. А Илля лунӧ Сыктывкарын сёйисны да юисны, кыдз шуласны, дай боже! Рушкуяс зэлавтӧдз. Сӧмын эз нин артельнӧй пӧрт дорын чукӧрӧн, а торъя-торъя котыръясӧн гортъясаныс разӧдчалӧмӧн.

Куратовлӧн бур тӧдсаяс карын эз на вӧвны, кытчӧ эськӧ позис мунны гӧститны. Да и эз кыскы сійӧс бражничайтны. Лӧсьӧдчӧ вӧлі мунны ва дорын пукалыштны шатинӧн, чери гыбалӧм видзӧдны да нимкодясьны вӧр-ва мичлунӧн. Луныс лӧсьӧдчис пуксьыны шоныд, гажа да мича. Но артмис сідзи, мый сьывсьӧм бӧрын таркӧдчыштіс сы ордӧ Лиза — вӧччӧма, баситчӧма карса барышня ног, кӧсаясас лӧзов ленточкаяс кыӧма. Ачыс вӧсни коска, кокас выль туфлияс, рӧмзьӧ син гажӧдан югыд, долыд рӧмъясӧн.

— Иван Алексеевич, эн и лӧсьӧдчы некытчӧ мунны!— пырис да шуис Лиза.— Пап да ме лӧгасям, он кӧ пет да пукалышт миянкӧд! Некоді боковӧй оз ло, ас йӧз кар гӧгӧрысь. Видзӧдлан на вылӧ; гашкӧ, коркӧ думыштан да мыйкӧ гижан тешкодьӧс ли гажаӧс.

Ӧткажитчыны эз вӧв лӧсьыд. Да и Куратовлӧн аслас веж петіс видзӧдлыны сиктса олысьяс вылӧ, кутшӧмӧсь найӧ, мый сёрнитӧны, мыйӧн олӧны. Аттьӧаліс Лизаӧс да петіс гӧстьяс дорӧ.

Кузь пызан сайын пукалісны нин унаӧн, унджыкыс верстьӧ арлыда либӧ олӧма войтыр. Мужикъяс ситеч либӧ сатин дӧрӧмаӧсь, тугъя вӧньясӧн вӧнясьӧмаӧсь, тошъяс сыналӧмаӧсь, юрсияс выялӧмаӧсь праздник лун кузя. Нывбабаяс сиӧтшъяс, исергаяс да мича рӧма

лентаяс ӧшлӧмаӧсь. Олӧма нывбабаяс гӧрд, виж баба юраӧсь. Томджыкъяс мича шӧвк сунисӧн да бисерӧн вышивайтӧм кокошникаӧсь, мукӧдыс сыръя дора мича чышъянаӧсь пельпомъясныс вылын. Ас кыӧм сера чулкиаӧсь, кокньыдик гожся кӧмаӧсь. Мича видз выв бобувъяс кодьӧсь. Любӧ видзӧдлыны на вылӧ.

Учитель Куратов пырис да ставӧн ланьтлісны, вежавидзӧмӧн чолӧмасисны сыкӧд. Мыйкӧ дыра чӧв быдӧн пукалісны. Лизуклӧн мамыс да Назарика ваялісны пызан вылӧ чӧскыд сёян, меліа шуалісны:

— Видлӧй рыська шаньгасӧ! Паладь, матӧст ас дорад ид пирӧгсӧ!

— Мый нӧ сэтшӧм руш пукалан, Оксинь! Чепӧльт сын чериняньсӧ! Шогмас кӧ, сёйӧй на здоровье!..

Пызан вылын сёян-юаныс вӧлі крестьянскӧй, сэтшӧми жӧ кымын, кутшӧмӧн Иван Алексеевичӧс гӧститӧдлывлісны гортас, Кебра сиктас, кутшӧмӧс позьӧ аддзывны праздничнӧй пызан вылысь быд коми сиктын: кызкуяяс, ид пирӧгъяс, пызя да рыська шаньгаяс, черинъяньяс, дрӧчинаяс, яя шыд либӧ кос яй, сола капуста, нӧкъя тшак, льӧм ляз да кисель, пызя либӧ тэська пув.

Ачыс Назар Иван вӧччӧма жӧ: гӧрд кумач дӧрӧма, роч ной пинжака. Ыджыд озысь яндӧва киас босьтӧма да ветлӧ, юктасьӧ ас вӧчӧм ид сурӧн. Бабаяс видласны да гулюяс моз тяпкӧдыштасны вом доръяссӧ, ошкӧны:

— Ак, чӧскыд артмӧма, сваття, сурыд, чужваыд бур вӧлӧма!

А ид сур збыльысь чӧскыд. Иван Алексеевич видлыштіс да быдӧн ныр пырыс муніс, чӧскыда горзьӧдыштліс. Мужик чукӧр оз жӧ мыльӧсавны, кушӧдз юӧны быгъя да тагъя ид сур, сёйӧны да ошкӧны пуӧм-пӧжалӧмтор.

Мӧдысь да коймӧдысь кор кытшовтіс сур тыра яндӧва пызан гӧгӧр, чужӧмъяс вирсялісны, мужикъяслӧн синъяс выйсялісны, быдӧн гораджыка да збойджыка мӧдісны сёрнитны.

Пызан помын, кӧні пукаліс нывбабаяс чукӧрын шӧвк чышъянсӧ юр мышкас мичаа кӧртыштӧмӧн Назарика, пӧсь руӧн сьӧласис нин кӧзяйкаыс кодь жӧ кызіник да гӧгрӧсіник ыргӧн самӧвар. Карын этшалӧн на сэки вӧлі татшӧм добраыс, чугунӧн, тшайникӧн пузьӧдлісны пӧсь васӧ. Назарика заводитіс тшайӧн юктӧдавны нывбабаясӧс, а мужикъяс ӧвтчисны, мый пӧ сійӧ ватӧ дуньган. Миянлы эськӧ сюсьва, шуӧны!

Назар Иван недыр мысти и сюсьва сувтӧдіс, грана сулеяын самӧкур. Гӧлӧсъяс пыр ёнджыка и ёнджыка горсялісны. Куратов пукаліс да чӧскыд, небыд рыська шаньгаӧн чӧсмасигмоз кывзіс, мый варовитӧны Назар Иванлӧн гӧстьяс. Мужикъяслӧн пансис поводдя йылысь сёрни, турун пуктӧм йылысь. Бабаяс мӧдамӧдлы висьтасисны, коді кыдзи пӧжасьӧма, мый кывлӧма да аддзылӧма, мый кодлыкӧ каститчылӧма.

— Аньӧй, аньӧй!— лядьвейясас киясӧн швачнитіс Назар Иван Лизалӧн вежаньыс, Кӧдзвывса додь вӧчысь Пашколӧн Елюк. Том кадысь ӧткыштчӧма нин, пӧрысяс абу на воӧма Елюк, видзӧдны зэв на лӧсьыд быд боксянь. Суртӧ юыштӧма да чужӧмыс югъялӧ, бандзибъясыс лежнӧг дзоридзьясӧн ымралӧны, ӧмидз ваӧн быттьӧ вом доръяссӧ мавтыштӧмаӧсь. Сыръя дора чышъянӧн вом дорсӧ чышкыштіс Елюк да, ӧтарӧ юрсӧ бергӧдліс, сэсся мӧдарӧ, гусьӧн кутіс висьтавны бабаяслы:— Мый меköд вӧліс тӧнлун! Инатор висьтала, ог пӧръяв... Петі аслам могӧн карта вылӧ, ляпкӧдчи розь весьтӧ. Кодкӧ, кыла, лолыштіс орччӧн. О, господьӧй! Киӧн этадзи малышті: юрыс гӧна! Ой, ёна жӧ повзи!..

— Мути?— юаліс важлаыс вуйыштӧм нин кумач баба юра Назарика. Сэтшӧма жӧ нин сійӧ радейтӧ бабаяслысь больӧдчӧм кывзыны! Вомсӧ пасьӧдӧма, синсӧ оз лапнит, видзӧдӧ Елюклы вомас.— Елюк, мути вӧлі?

— Код нӧ сэсся, не кӧ сійӧ!— шуис сідз, быттьӧ мӧдтор эз и вермы лоны.

— Вежаньӧ, гашкӧ, понйыд вӧлі?— юаліс Лиза. Гӧна юра йылысь гарыштӧмсӧ кывліс сійӧ да нюммуніс Куратовлы: Со ӧд пӧ мый миян бабульясыд сёрнитӧны!

— Чӧв, чӧв, Лизук! Мыйла нӧ пон? Сійӧ жытник улын узьлӧ да и гӧна юрыс вӧлі!

— Понӥыдлӧн гӧна жӧ...

— Тайӧ небыд гӧна вӧлі... Ме кӧ шуи мути, сідзкӧ, мути! Понтӧ да мутитӧ тӧда жӧ, эг на ӧд выжывмы!— Лиза вылӧ весиг быттьӧ лӧгасис вежаньыс.

— А ме тавой, бабуньяс, вӧтӧн, тывъялі!— кутіс висьтавны марьямоль сикӧтша, пеляс ыргӧн исергаа, мича гырысь лӧз синма Збой Ӧксинь, дьӧгӧдь вӧчысь Падейлӧн гӧтырыс.— Луныс ок мича да гажа! Чериыс Мӧс лыа дорын гыбалӧ, оз дугды, ворсӧ. Лыа пӧлӧныс кӧвтым кыскам да радла: ок, и уна чери шедас! Сибдіс кӧвтым да келі мездысьны. Этатчӧдз келі!— пелькиник ид няньяс кодь морӧс весьтӧдзыс петкӧдліс Ӧксинь.— Тракъя, тракъя, некыдзи оз мын! Скӧрми да ёрчышті:— Ак, мися, васа сісь тошкыс кӧ кутӧ-а! Понді этадзи киӧн маласьны. Ёнджыка копыртчи, голяӧдз ляпкӧдчи. Кыла: збыль тай васа шашаритчӧма, оз лэдз! Сё ей бог, тошка и быдӧн вӧлі! Вот колӧкӧ и повзьылі!.. Садьми, а бокӧй ва!

— Ёна тай тэ тывъялӧмыд!— ызӧбтісны серавны гажа юра мужикъяс. Ӧксиньлӧн верӧсыс, Падей, шенасьны кутіс, ӧлӧдны ызгысьясӧс:

— Зонъяс! Ме, час, висьтала, ме!

Сир да дьӧгӧдь вийӧдысь Падей ачыс сьӧд сирӧд мыр кодь, крепыд да ён, тошкыс сьӧд и киясыс сьӧдӧсь, мыссяс кӧть оз, век ӧткодьӧсь, би дорад ноксьӧ да. Праздник кузя вӧччӧма да жӧник кодь: гӧрд кумач дорӧма, ной пинжака, юрсӧ и тошсӧ зуӧн сыналӧма. Нырыс пелькиник гӧрд гоб кодь мыччасьӧ ус-тош весьтас. Падей субӧтаӧ вӧлӧн мунӧ базарӧ вузасьны сирӧн да дьӧгӧдьӧн. Вӧлыс велалӧма нин да гортаныс локтігӧн быд кабак дорӧ сувтлӧ, кӧзяиныс горшсӧ кӧні веськӧдыштлӧ. И со жӧ дивӧыд, садьтӧм код кӧзяинсӧ лючки-бура гортас вайӧ! Карын быдӧн тӧдӧны: аскинас Падей ен водзын кӧсйысьӧ некор сэсся не юны.

— Югыд вичко йыв крестӧй! Бордъя анделӧй менам, муса Ӧксинь!— пернапасъяс чӧвталӧ да шуалӧ пидзӧсчаньӧн сулалӧмӧн Падей.— Со енмыс, со тэ, шӧк туг: некор сэсся, дзик некор вомӧ ог босьт!..

А локтас субӧта, и бара нин вӧлыс сійӧс вайӧ гортас люлю кодь кодӧн.

Кӧрӧм соска дӧрӧм улас лайкъялан морӧсъяса Ӧксинь тӧдӧ верӧсыслысь морттуйсӧ, пукалӧ сыкӧд орччӧн да синсӧ оз вештыв, кыйӧдӧ, мед оз зэвсӧ тэрмась сійӧ.

— Падей!— ӧлӧдӧ верӧссӧ Ӧксинь.— Эн китӧ нюжӧд яндава дорас, сідзи висьтав!

— Ӧтчыд сӧмын, оз тусь! Ӧти вом тыр.— Падей чурснитыштіс быгъя ид сур, кутіс висьтавны:— Ларион чож ачыс аддзылӧма вӧрсалысь да васалысь косясьӧм. Мунӧ сійӧ вӧлӧм яг му сай вад дорті. Друг пӧ тай лэптысис ыджыд тӧв ныр, да кыдзи тай шутёвтіс да кыдзи гӧрӧктіс! Вӧлӧмкӧ, вӧрса уськӧдчӧма васа вылӧ. Васаыс, вӧлӧм, пукалӧ сісь мыр вылын, гож водзын шонтысьӧ. Но и заводитӧмаӧсь найӧ сэні пуркӧдчыны! Вӧрсаыд вермис васатӧ, сӧмын нять вӧчис! Ларион чож кын-ӧ-кос сулалӧма, видзӧдӧма налысь тышляйтчӧмсӧ.

— А тэ ачыд мый видзӧдін, эн мездысь?— юалі ме Ларион чожлысь.

— А ме пӧ кыдзи ляпмуні пу улӧ, сідзи и олі кын-ӧ-кос, кытчӧдз бӧр эз шутёвт да весась вӧрсаыс. Лысьтан-ӧ сыкӧд водзсасьны?..

Кывзысьяс ланьтӧмӧн кывзісны Падейлысь висьтсӧ, копрӧдлісны юръяс, шензисны, кутшӧмторъяс овлӧны вӧльнӧй светын.

Куратовлы кажитчис вӧрса да васа вермасьӧм йылысь висьт, вашнитіс Лизалы:

— Зэв аслыснога, чистӧ коми висьт. Пета да гижышта, кытчӧдз эз вун...

Бӧрыннас аслас жырйын, кытчӧ локтісны сэсся Лиза да сылӧн пӧдругаыс Густя, Куратов юксис мӧвпъясӧн нывъяскӧд:

— Кымын татшӧм висьтсӧ кывлан вӧрсаяс, васаяс да омӧльяс йылысь! Пемыд войтырыд веритӧны ӧд. Вежаньыд кыдзи тэнӧ вомаліс, пондылін вензьыны да!— Лизалы

чуткыштіс Куратов.— Мый найӧс дивитны. Вӧралысьыд ӧткӧнтӧ вӧрад олӧ да, гажтӧм, быдсямасӧ мӧвпалӧ. Пемыд мортыдлы и сісь мырйыд кажитчӧ бубуляӧн, вӧрсаӧн, мутиӧн. Вой тӧв вӧр керка сайын шутьлялӧ, вӧрӧдӧ ӧдзӧс, а вӧралысьлы чайтсьӧ — мича том ичмонь бӧрдӧ, кынмӧма да вӧзйысьӧ узьны. Мыйкӧ ӧд сэсся думыштан ӧткӧнтӧ олігӧн! Ичӧт дырйи ме ачым эскылі татшӧм мойдъясыслы да ёна повлі.

— Иван Алексеевич! Лыддьышт мыйкӧ ассьыд!— корис Лизалӧн пӧдругаыс Густя. Сійӧ мича сера чулкиа, выль кӧтіа, лӧз сатин сарапана, кӧсаас лӧзгӧрд ленточкаяс кыӧма. Ачыс лӧсьыдик, гӧгрӧс чужӧма, намыр гӧрд вом доръяса.— Лиза шуӧ, комиӧн пӧ гижан. Лыддьышт вай миянлы.

— Елизавета Ивановна! Тэ тайӧ ме йылысь сідзи сӧран!— шуткаысь чуньсӧ Лизалы петкӧдліс Куратов.

— Гусятор али мый?— юаліс Лиза.

— Абу жӧ! Мый ме гижа, ставыс тіянлы, том йӧзлы!

— Иринь тьӧтлӧн вокыс, Петр Фостирьевич Клочков, гижліс жӧ коми кывбуръяс да сьыланкывъяс. Иринь тьӧтӧс верӧс сайӧ сетісны бать вок сайӧ, Назар Семӧ сайӧ, мырдӧнмоз. Йӧз ордад первойтӧ вӧлі гажтӧмчӧ, шога пукалӧ да сьылӧ нора сьыланкывъяс. Помнита, радейтліс вокыслысь сьывны «Мыйла бӧрдан, муса нылӧй!» сьыланкыв. Густя, сьылыштам вай Иван Алексеевичлы...

Лиза босьтіс гитара, вӧсньыдик чуньяснас вӧрзьӧдыштліс струнаяс, кывзыштіс минорнӧй аккордлысь юргӧм, негораа ачыс заводитіс сьывны. Густя кутіс отсыштавны сылы. Сьыланкывйыс вӧлі мыла да нор. Гитара аккомпанемент улӧ кык нывгӧлӧс сэтшӧм небыдика да лӧсьыда сьылісны, Иван Алексеевич синсӧ куньтыртыштӧмӧн кывзіс. Чужӧм сертиыс тӧдчис: нимкодясьӧмӧн кывзӧ, сьӧлӧм вылас воӧ сьыланкывйыс. Кор ланьтісны медбӧръя аккордъяс, шуис нывъяслы:

— И кывъясыс лӧсьыдӧсь и сьылінныд лӧсьыда! А кӧні ачыс гижысьыс ӧні? Ме кӧсъя тӧдмасьны сыкӧд, лыддьыны, мый ещӧ гижӧма.

Лиза шуис сылы:

— Петр Фостирьевич оліс Вотчаын, абу нин ловъя. Гижӧдъяса тетрадьяссӧ ас ордас видзӧ чойыс сылӧн, Ирина тьӧт. Сійӧ волывлӧ мияӧ. Ме коркӧ тӧдмӧда тіянӧс,— кӧсйысис Лиза.— А ӧні лыддьыштӧй мыйкӧ!

— Мый жӧ ме тіянлы лыддя? Мыйкӧ эськӧ гажатор колӧ, да сэтшӧмыс абу менам.— Куратов мӧвпалыштіс, сэсся содтіс:— Пӧръялі, нывъяс! Заводитӧма менам гижны неыджыд гижӧд. Коркӧ челядь дырйи на мойдліс ыджыд мамӧй Тури да Рака йылысь. Кывбурсӧ менам абу на помалӧма. Гашкӧ, ті отсаланныд помавны?

Куратов пуксьӧдіс нывъясӧс ӧшинь дорӧ, восьтіс лӧз мышка тетрадь, кытӧні вӧліны сылӧн гижӧдъяс-черновикъяс, листалыштіс, аддзис корсянтор, сыныштіс веськыд кинас мича, русыд юрсисӧ, нюммуніс нывъяслы, заводитіс лыддьыны:

Олас-вылас Кузькок Тури,
Сійӧс суас сэтшӧм лёк:
Рака сылы паныд сюри,
Ракатӧг оз унмыс лок!
Тюп-тяп нюрӧд Тури мунӧ
Рака ордӧ корасьны:
— Еджыд Рака, югыдлунӧй,
Эз кут тэтӧг овсьыны!
Верӧс сайӧ Тури сайӧ
Пет тэ, сьӧлӧм косьмӧдысь!
— Кузь гурдейӧс куль пӧ вайӧ!
Мун пӧ менам син водзысь!..
Тюп-тяп нюрӧд Кузькок Тури
Вӧялӧ да локтӧ бӧр.
Эз вӧв шогыс, со и сюрис!
Сьӧлӧм ас пиас оз тӧр!..

— Помсӧ менам абу на гижӧма: ог тӧд, мыйкӧ пусяс оз Турилӧн да Ракалӧн?!— гажаа серӧктіс поэт.— А тіян ног кыдзи, нывъяс: ӧтлаавны абу найӧс?

Густя нюммуніс да шуис:

— Ме кӧ эськӧ ӧтлаалі!

— А ме эськӧ эг!— вомсӧ нюмыртліс Лиза.— Мед мӧда-мӧд ордас волӧны гӧститны. Тадзсӧ пӧди бурджык!..

— Лизук!— юрсӧ ӧдзӧсӧ мыччы-

ліс пӧрысь об[1], Назарика.— Лок отсышт, бур ныв, тасьті-пань мыськыны!

Лизаӧд тшӧтш лӧсьӧдчис петны и Густя. Петігас шуис Куратовлы.

— Иван Алексеевич, аттьӧ! Гижӧй мыйкӧ миянлы, нывъяслы, гажӧдчыны да сьывны. Мый ми сьылам? «Чикышӧс колӧ кыйны», «Козйӧ, козйӧ, мый сулалан!», сэсся «Сад йӧрын пӧ ныв гуляйтӧ...» Пыр ӧтитор сьывны дӧзман жӧ. Мыйкӧ выльӧс, гажаӧс, йӧктӧданаӧс гижӧй!

— Йӧктӧданаӧс, шуан?— нюммуныштіс Куратов.— Ог тӧд, менам гижан борд улысь мыйкӧ йӧктӧданаыс артмас оз! Но позьӧ видлыны.

— Видлы, видлы, Иван Алексеевич! Зэв ёна кутам виччысьны!— синмалыштіс сылы Густя.

Нывъяс петісны. Иван Алексеевич сувтіс восьса ӧшинь дорӧ, кутіс видзӧдны, кыдзи ывла вылын шывъялӧны-ветлӧдлӧны праздничайтысь йӧзыс. Нывъяскӧд пукалыштӧм бӧрын, налысь сьылӧм кывзыштӧм бӧрын сьӧлӧм бердас ыпъяліс кутшӧмкӧ долыд, лӧсьыд ру. Видзӧдіс гожся онялан ывлаӧ, мӧвпаліс, мый збыль эськӧ шань да зіль коми нывъяслы колӧ мыйкӧ гижны долыдӧс, гажаӧс. Зэв нин этша налы долыдторйыс чуктывлӧ, а шогыс да могыс оз бывлы. Кӧдзыд войвылын найӧ нэр дзоридзьяс моз югыд шондісӧ этша аддзылӧны, регыд красуйтчӧны, муртсаник удитӧны нимкодясьны том кадӧн, кыдзи пӧрысьмӧны. Помтӧм шогыс да могыс, бырлытӧм сьӧкыд уджыс водз найӧс кусыньтӧны...

— Видза олан, Иван Алексеевич!— ывласянь друг сылы кыліс тӧдса ныв гӧлӧс. Тайӧ гӧлӧссӧ тӧдіс эськӧ син куньӧмӧн сё пытшкысь: збой, задорнӧй, кутшӧмкӧ аслыспӧлӧс ярскӧб-мича, быттьӧ эзысь шытӧла. Видзӧдліс сыланьӧ — туй кузя восьлалӧ Сандра, кинас ӧвтчӧ. Сыкӧд кымынкӧ ныв.

— Сашенька, сулавлы! Ме пыр локта!

— Ог эшты! Рытланьыс лок собор кыр йылӧ, ворсанінӧ.

— Кыла!

— Бур, кылін кӧ!— Сандра, коді ныв чукӧрын торъяліс аслас лӧсьыд веж юрсинас, нюммуніс, ещӧ на ӧвтыштіс юсь борд кинас, уськӧдчис суӧдны нывъясӧс. Гажа чикыш кельӧбӧн жбырмуніс-лэбыштіс ныв котыр, воши син водзысь.

«Сандра локтӧма! — думыштіс любӧпырысь Куратов.— Аттӧ вилыш ныв!»

Назар Иван ордын гӧстьяс сёйӧмюӧм бӧрын кутчысисны сэсся ловнысӧ пӧткӧдны-гажӧдны. Нывбабаяс, кылӧ, лывкйӧдлісны: «Рытъя, шу, кадӧ матушка менӧ рӧдитіс...» Мужичӧйяс отсышталісны налы.

Куратов лӧсьӧдыштіс кинас юрсисӧ, вышивайтӧм юрйыла дӧрӧм, тугъя вӧнь, кывзыштіс сьылысьясӧс да тэрыба котӧртіс увлань лэччӧдысь пос кузя ывлаӧ. Гаж петіс пальӧдчыштны, лолалыштны шоныд гожся сынӧднас, видзӧдлыны праздник лунся Сыктывкар вылӧ, вӧччӧмбаситӧм йӧз вылӧ, аддзӧдлыны Сандраӧс...

4.

Сулаліс гажа, мича гожся лун. Карса олысьяс пиысь унаӧн нин удитӧмаӧсь чӧсмасьны праздничнӧй пызан сайын, петӧмаӧсь ывлаӧ. Кар кузя мунігӧн Куратовлы паныдасявлісны вӧччӧм зонъяс, нывъяс. То ӧтилаын, то мӧдлаын кыліс сьылӧм.

Латкин купечлӧн мичаа обшивайтӧм, лӧзӧн краситӧм кык судта керкаыс сулаліс кар шӧрын. Улі судтаас приказчикъяс вузасисны Питирысь, Вӧлӧгдаысь, Вяткаысь вайӧм быдсяма тӧварӧн — шӧвкӧн, ситечӧн, кучикӧн, бакалейнӧй тӧваръясӧн. Вылі судтаас, кӧні олісны асьныс кӧзяева, кыліс фисгармонияӧн ворсӧм. Сэні, тыдалӧ, сӧмын на ӧддзӧма гажыс. Восьса ӧшиньяс пыр кылісны «Над волнами» вальслӧн гажа шыяс.

Ылӧ Коми му пасьта кывсян озыр купеч-промышленник Латкинлӧн ыджыд пу коромина нималіс карын няня-сола керкаӧн, но ӧдзӧсыс восьса вӧлі эз быдӧнлы. Быд гырысь праздникӧ, быд вӧскресенньӧӧ Лат-

[1] О б — баб.

кинъяс ордö чукöртчылісны сёйныюны, картіасьны, гажöдчыштны поп чукöр, гырысьджык чиновникъяс, судья, лесничöй, исправник, сылы отсасьысьяс, найö, кодъяс бергöдлісны карын да уездын олöмöн, властьöн. Öтияс волісны дась пызан вылысь чöскыда сёйыштны, юыштны. Мöдъяс пыравлісны пукалыштны библиотекаын, лыддьыны выльöн воöм газетъяс, журналъяс.

Тöдмасис да кутіс волывлыны библиотекаö и учитель Куратов. Медсясö сійö радейтіс литературнöй журналъясысь лыддьыны роч писательяслысь да поэтъяслысь выль гижöдъяс, критическöй статьяяс, рецензияяс, литературнöй обозрениеяс, иностраннöй поэзияысь переводъяс.

Михаил Николаевич Латкин — Нёбдінысь карö локтöм купеч пи. Зіль да писькöс вок котыр ветлöмаöсь Сибирö, озырмöдчöмаöсь зарни перйöм помысь, бöр сэсся локтöмаöсь сэтысь.

Латкин вокъяслöн Сибирö ветлöм йылысь, сэні мойдын моз озырмöдчöм йылысь ветлöны легендаяс. Сибирын, Клондайкаын моз, сэки аддзисны да кутісны перйыны зарни. Сюсь да горш вокъяс — Михаил, Василий да Петр Латкинъяс кужисны курыштны уна зарни прииск. Вокъяс чукöрысь медсясюсьыс вöлі Василий Николаевич Латкин. Висьталöны, дас во чöжöн сійö зарнисö чукöртöма тысяча пуд, сетöма казналы да босьтöма доход миллион шайт мында. Прамöя озырмöдчисны зарни перйöм помысь и мöд кык вокыс.

Зарнисö, дерт, эз асьныс найö му пытшкысь перйыны, эз асьныс келавны йиа ва пытшкын, эз асьныс пожъявны быдса чукöръясöн лыа, мед аддзыны зарни чир. Тайö сьöкыд уджсö налы вочисны уна сё рабочöй, старательяс, кодъяс тшыгъялісны, висисны, унаöн кулалісны. А барышъяс куралісны хищникъяс-золотопромышленникъяс.

В. Н. Латкин озырмöдчис да муніс Петербургö, ньöбис каменнöй керка, кутіс овны столицаын. М. Н. Латкин локтіс чужанінö, комиö, Сыктывкарö. Тані кутіс төргуйтны да овны, лöсявны местнöй властьяскöд, быдтыны да велöдны челядьöс, кок йылö сувтöдны найöс. Сійö вöлі аслас кад серти образованнöй, либерально-демократическöй мövп сяма морт, ладöн оліс местнöй чиновничьей обществокöд, сетыштавліс деньга благотворительнöй могъяс вылö. Сійöс бöрйисны карса гölöваöн.

Верöсыс кодь жö либерально-демократическöй мövп сяма вöлі и Латкинлöн гötырыс, Парасковья Андреевна. Сибирын, Красноярскын олігöн тöдмасьöма да волысьлöма декабристъяслöн гötыръяскöд, кыкысь ветлöма заграницаö. Татчö, Сыктывкарö локтöм бöрын восьтöма асланыс керкаö второразрядnöй двуклассnöй женскöй училище, кöні велöдіс Назар Иван Лиза. Земство кöпейка эз сет тайö училище видзöм вылö, посйысисны благотворительnöй пожертвованиеясöн.

Латкин гозъялöн ыджыд нывныс Антонина, либö кыдзи гортсаясыс шуисны прöстö Нина, велöдчис Петербургын, высшöй женскöй курсъяс вылын, неважöн локтöма гожöм кежлö гортас. Сійö столичнöй уна выльтор тöдіс да кужис лöсьыда ставсö висьтавны. Куратовлöн гаж петіс сёрнитыштны сыкöд, юасьны столичнöй олöм йылысь, писательяс йылысь, но праздник лунö эз вöв лöсьыд пырны Латкинъяс ордö. Шуасны ещö: дась сёян-юан дорас кöвтчыны пö локтö. Сы вöсна Куратов кöсйö нин вöлі ордйыны Латкинъяслысь керка, но вылі судта öшинь пыр друг чукöстісны сійöс:

— Иван Алексеевич! Сулавлы! Кытчö тэрмасян?

Казялöма да чукöстіс сійöс Антонина. Öшинь пыр юрсö мыччöмöн курсистка кутіс корны пыравлыны на ордö:

— Порфирий Иванович тані жö. Зіля локтöй!

Мöдысь корöм Куратов эз кут виччысьны, рад вöлі аддзысьлыны Войнаральскийкöд. Латкинъяс ордын, кöні, тödömысь, öні йöзыс уна, медся бур тайöс вочны. Назар Иван ордö бöръя волігас ыстöм студент ошйысис сылы, мый пö медасьöма Латкинъяслы репетиторавны: Воло-

дя пинысö кутас гöтöвитны гимназияö пырны, а Мишаöс — реальнöй училищеö.

— Кöсйыси и библиотекааныс лад пуктыны!— шуис сэки сійö.— Уна эм бур книга, но ставыс гудыргадыр куйлö. Мукöдсö дöмыштны колö, косясьлöмаöсь нин. Зэв бур удж меным сюрис, öні пöттöдз лыддьыся! А кутшöм умница налöн Антонина! Не кö сійö, не аддзывны эськö меным тайö став бурсö...

Антонина паныд петіс Куратовлы, киасис да пыртöдіс прихожöйö:

— Этатшöм кид морт тэ вöлöмыд, Иван Алексеевич!— яндысьöмсö казяліс да шуис сійö Куратовлы.— Эн пов, некод оз сёй! Папа миян коммерсант, но литература радейтö бур сьöлöма. А мама кодь бурыс вöльнöй светас абу!

Пасьтасьöма Антонина гожся ног кокниа, столичнöй мода серти, сідзи, кыдзи ветлöны курсисткаяс: батистöвöй кофточка, кузькодь сьöдов юбка, кокас туфельки. Сьöдов юрсисö тшöтшкöртöма да зонка кодь дзик. Ачыс косіник, ва дор бадь кодь вöсньыдик; коскыс кöсйö орны, югыд пражаа паськыд матерчатöй тасмаöн кытшалöма. Ёна лыддьысьöмысь синмыс, тыдалö, ныжмыштöма нин, читкыралö видзöдігас, шöвк шнур помын лорнет вöдитö. Чужömыс Ниналöн косіник жö, абу ёна синмö шыбитчана, но батьыслöн кодь жö волевöй чертаяса. Чужöм кучикыс еджыд, шыльыд, нежнöй. Ни паськöм сертиыс, ни ногасыс серти Антонина ньöти эз вöв карса мещаналöн нывъяс кодь, быттьö мöд муысь локтöма. Петербургын некымын во олігад велалöма столичнöй модницаяс моз ветлыны, пасьтасьны и сёрнитны, шуркъяліс кар кузя велосипедöн, куритіс дамскöй папироскаяс. Карын сійöс нимтісны нигилисткаöн.

— Талун чукöртчömаöсь папалöн тöдсяс, неуна гажаöсь да варолöсь. Пыдди энö пуктöй!— прихожöйын висьталіс Куратовлы Антонина.— Найö асьныс, ми асьным жö!

— Учитель Куратов, Иван Алексеевич!— прихожöйысь гостинöйö пыröм бöрын юöртіс гöстьяслы Антонина. Пызан сайын пукалысь гöстьяс ни öтарö, ни мöдарö эз шыасьны, чöв копыртлісны юръяс. Куратов тшöтш жö копыртчыліс налы, кыдзи тшöктіс этикет.

Аглицкöй нойысь вурöдöм выль тройкаа кöзяин, Антониналöн батьыс, локтіс Куратов дорö, киасис, корис пуксьыны пызан сайö. Парасковья Андреевна, Антониналöн мамыс, индіс пöст венскöй стул вылö, шуис вежливöя:

— Пожалуйста, Иван Алексеевич! Лоöй бур гöстьöн!

— Ме сöмын на пызан сайысь!— кисö морöс бердас пуктылöмöн аттьöаліс кöзяеваöс Куратов.— Сёйöма и юöма нин менам...

— А ті миянлысь видлöй!— кисьтіс стöканö чай Парасковья Андреевна да пуктіс выль гöстьлы пызан вылö, небыдик гöлöснас тшöктіс нылыслы:

— Нинуля! Кор гöстьтö пызан дорö!

— Ю тэрыбджыка да мунам библиотекаö!— вашнитіс Куратовлы Антонина.— Сэні Войнаральский виччысьö...

Праздничнöй пызаныс тані абу Назар Иван ордын кодь, тыröма не сöмын гортса пирögъясöн да шаньгаясöн, но и Петербургысь да Вяткаысь вайöм быдсяма чöскыдторйöн: ма сорöн пöжалöм преникъяс, кölачьяс, канфетаяс; французскöй винаяс, шампанскöй; норвежскöй сельдь, шпроты, копчёнöй колбаса, паштет. Латкинлöн Петербургын оліс Василий Николаевич вокыс, кодköд тшöтш зарни приискъяс помысь озырмöдчылісны Сибирын. Вокъяс олісны дружнöя. Антонина пырис велöдчыны высшöй курсъяс вылö да оліс бать вокыс ордын, воча чой Серафимаköд тшöтш, Невскöй проспект вылын. Сы вöсна ньöти эз вöв дивö, мый тані, Сыктывкарын, Латкин ордын гöстьяс чöсмасисны сідз жö чöскыда, кыдзи и Российскöй империяса столицаын, Петербургын олысь озыр купечьяслöн гöстьяс, а, гашкö, и бурджыка на. Тані вöлі ещö и сьöмга, нельма, жаритöм сьöла-кедровка да муköд быдсяматорйыс, мый оз век сюр и столичнöй Елисеевскöй магазинын.

Чай юигмоз Куратов тэрыба чӧвтліс синсӧ пызан сайын пукалысь гӧстьяс вылӧ. Чӧскыд сёян-юан дорад локтӧмаӧсь медся гырысь тузъясыс карысь: Троицкӧй соборса настоятель протоиерей Кокшарев, кодлы индӧмаӧсь видзӧдны, кыдзи велӧдӧ учитель Куратов. Сыкӧд орчӧн пукалӧ сё оборкиа шӧвк платтьӧ пытшкас вошӧм гӧтырыс, нырыс и синмыс сӧмын и тыдалӧны сылӧн. Медбур местаӧ пуксьӧдӧмаӧсь исправник Никитинӧс. Локтӧмаӧсь праздникӧн поздравитны Латкинӧс земскӧй судья, мукӧд чиновнӧй господа.

Киас кык румкаӧн локтіс Куратов дінӧ Левицкий, вежлива копыртчыліс, шаркнитіс штиблетъяснас, гогнитіс юрнас:

— Господин Куратов! С праздником! Энӧ тӧдӧй менӧ? А ме пыр и тӧді!

Левицкий талун вӧлі штатскӧй паськӧма, но Куратов и сідз эськӧ тӧдіс, эз вунӧд сійӧс, кӧть эськӧ Емдінса станция бӧрын эз на панысьдасьлыны найӧ.

— Вайӧ чокнитчамӧй, господин Куратов! С праздником!— румкаа кисӧ нюжӧдіс Левицкий.

— Рад эськӧ, но докторъяс!.. Докторъяс!..— кисӧ паськӧдліс Куратов, пуктіс румкасӧ пызан вылӧ, ыджыда ышловзис, быттьӧ ёна жалитӧмӧн шуис:— Оз тшӧктыны докторъяс син вӧсна!

— Зэв жаль! Извинитӧй, извинитӧй!— Левицкий бергӧдчис, муніс да судьякӧд кутіс чокайтчыны.

Тані, карса чиновникъяс да налӧн гӧтыръяс гӧститанінын, Левицкий вӧлі дзик мӧд морт: галантнӧй, корректнӧй, вежлив, торйӧн нин дамаяс гӧгӧр бергалігӧн да накӧд сёрнитігӧн. Висьталіс налы серам петкӧдлана анекдотъяс, рыжӧй уссӧ картиннӧя шылькнитлывліс, кык ки воча шлоп кучкывліс да гораа серавліс, дамаяслысь нюм петкӧдліс. Емдінса станцияын Куратовлы сійӧ кажитчис солдафонӧн, скӧр службистӧн, грубиянӧн, а тані петкӧдліс асьсӧ интеллигентнӧй мортӧн, окаліс дамаяслысь кияс. Эз кӧ Куратов аддзыв аслас синмӧн, ӧдвакӧ кужис эськӧ чайтны, мый тайӧ югъялысьдзирдалысь кавалерыс мӧдлаын, мӧд йӧзкӧд вермӧ сёрнитны дзик мӧд ног, дойдны мортӧс не сӧмын кывйӧн, но и киӧн. Сэні, Емдінын, сійӧ некодысь и нинӧмысь эз пов, чиршӧдліс, горзіс, командуйтіс, а тані чиклясис аслас ыджыдджык чина начальник водзын, бергаліс дзорман юрсиа, дзорман бакъяса исправник Никитин гӧгӧр, леститчӧмӧн копрасис сылы, содталіс румкаас коньяк, ӧзталіс кусан сигара, быд ногыс видзӧдіс угӧдитны сылы да сылӧн гӧтырлы. Вавилонскӧй башня кодь джуджыд причёскаа гӧтырыслӧн кор джоджӧ усис китайскӧй веер, Левицкий уськӧдчис лэптыны, сетіс лакей этшӧн нюммуніг. Эз кӧ ас синмӧн аддзывлы сійӧс Емдінын Куратов, некыдзи эськӧ эз верит, мый тадзи вермӧ вежласьны морт.

Исправник Никитин пукаліс пызан сайын да пӧт кань моз читкыраліс синсӧ. Уна да чӧскыда сёйӧмюӧм бӧрын сійӧс вугрӧдліс, личкис ун. Гӧтырыс сылӧн, косіник да вертляв дама, карын нималӧ бур драматическӧй актриса пыдди, коді лӧсьыда ворсӧ карса клублӧн сцена вылын «Гроза» спектакльын Катеринаӧс. Верӧссӧ кор ёнджыка босьтліс вугырдзӧр, гӧтырыс тувкыштліс ёсь гырддзанас да гусьӧник шуыштліс:

— Яша! Яндысьышт!..

Недыр пукалыштӧм бӧрын Антонина чеччис пызан сайысь, шуис:

— Тані зэв жар! Папа, ме муна библиотекаӧ. Иван Алексеевич, петам сэтчӧ ыркӧдчыштны.

Библиотекаын вӧлі ыркыд да лӧсьыд.

— Порфирий Иванович, кӧні тэ? Кытчӧ дзебсьӧмыд?— чукӧстіс Антонина.

— Тані ме, важ журналъяс видлала!— шкап сайысь шыасис Войнаральский.— Тӧданныд мый аддзи? Альманах «Полярная звезда». Сэні Надеждинлӧн статья «Зыряналӧн народнӧй поэзия». Улан-вылан, Иван Алексеевич!— петіс шкап сайысь да чолӧмасис Войнаральский.— Эн лыддьыв?

— Бур лун, Порфирий Ивано-

вич!— киасис сыкӧд Куратов. Эз сюрлы, эг лыддьыв.

— Лӧсьыда помалӧма, меным сьӧлӧм вылӧ воис. Гижӧ: «Кӧні олӧм, сэні поэзия!» Зэв бура шуӧма! Тэныд, коми поэтлы, быть колӧ лыддьыны!

— Антонина Михайловна, гашкӧ, позяс гортӧ босьтлыны!— Латкиналысь юаліс Куратов.

— Ме ог кут, но бурджык папалысь юавны,— вочавидзис Антонина.— Помнита, Надеждин аслас кырымпасӧн сылы ыстыліс тайӧ альманахсӧ. Папакӧд найӧ тӧдсаӧсь. Надеждин кор оліс ссылкаын тані, Усть-Сысольскын, унаысь волывліс миянӧ.

— А мыйысь татчӧ ыстывлӧмаӧсь?— юаліс Куратов.

— Ме ичӧт на вӧлі. Папалысь колӧ юавны, сійӧ бурджыка тӧдӧ... Иван Алексеевич, ме кӧсъя ошйысьыштны тэныд. Белинскийлысь «Иностраннӧй кывъяслӧн карманнӧй словарь» лыддьылінныд? Петербургын студентъяс мырддьысьӧны сы вӧсна.

— Корся, но некысь оз сюр!— шуис Куратов.

— Ме татысь важ журналъяс чукӧрысь аддзи 1845-ӧд вося «Современникысь». Зэв бура лыддьысьӧ. Вӧчи интереснӧй выписка аслым. Уна кыв гижи, кодъяс пыроны ӧні миян сёрниӧ да литератураӧ: ассоциация, шанс, гуманность, концессия, эксплуатируйтны, материализм, социализм, коммунизм, прогресс... Иван Алексеевич! Кыдзи тэ ног, бур тайӧ али лёк?

— Та йылысь журналъясын мунліс ыджыд вен. Булгарин, Шишков, Греч, Катков да мукӧд сулалӧны самобытность дор, потшсьӧны, мед не лэдзны миян сёрниӧ иностраннӧй кывъяс, мыжалӧны Белинскийӧс, быттьӧ пӧ роч кыв ёгӧсьтӧ да тшыкӧдӧ. Найӧ тшӧктӧны биллиард пыдди гижны шаротык, бриллиант пыдди сверкалище, телефон — дальнеразговорня, философия — любомудрие, галоши—мокроступы. Мыйла и кодлы колӧ татшӧм мудрствуйтӧмыс? Семинарияын на ми вензьылім та йылысь. Сэки и ӧні ме сулала Белинский дор. Научнӧй, философскӧй терминология пырттӧг оз вермы бур ногӧн водзӧ сӧвмыны миян ни наука, ни литература, ни философия. А тэ кыдзи мӧвпалан, Порфирий Иванович?

— Белинский, дерт жӧ, прав, тысяча пӧв прав! Иностраннӧй кывъяс колӧны ещӧ и сы вӧсна, медым на пыр матыстны миянӧ передӧвӧй европейскӧй культуралысь выль демократическӧй идеяяс. Булгарин кодьяс сійӧн и потшсьӧны наысь, мед важ ног овны. Но важ каретаын пукалӧмӧн ылӧ он во! А кыдзи мӧвпалӧ столичнӧй курсистка Антонина Михайловна?— Латкиналысь юаліс Войнаральский.

— И ме, и Пантелеев[1] сідзи жӧ чайтам,— шуис Антонина.— Тӧданныд Пантелеевӧс?

— Кутшӧм Пантелеевӧс? Мыйкӧ быттьӧ коркӧ кывлі, пель пыр мунліс. Коді сійӧ?— юаліс Войнаральский.

— Петербургскӧй университетысь студент Лонгин Фёдорович Пантелеев, Сольвычегодскысь. Сы сайын менам воча чой Серафима. Студенческӧй волнениеясын участвуйтӧмысь мукӧд студентъяскӧд тшӧтш пукаліс Петропавловскӧй крепостьын, сэсся бӧр лэдзисны. Университет тупкӧм бӧрын студенческӧй комитет, кӧні юрнуӧдіс Лонгин Фёдорович, котыртліс литературнӧй рытъяс, платнӧй лекцияяс, медым тайӧ деньганас отсавны гӧль студентъяслы. Помнита, вӧлі лекция и та йылысь.

— Частӧ волінныд литература рытъяс вылас, Антонина Михайловна?— юаліс Латкиналысь Куратов.— Кутшӧм писательясӧс кывзылінныд?

— Лонгин пыр ме век судзӧдлі билетъяс да унаысь ветлі. Тургеневӧс кывзылі, Достоевскийӧс, Шевченкоӧс... Помнита, негора, пӧдыштӧм гӧлӧсӧн Некрасов лыддис «Фи-

[1] Пантелеев Л. Ф.— «Му да вӧля» нима гуся обществоысь член, студенческӧй волнениеясын участвуйтӧмысь пукаліс Петропавловскӧй крепостьын, польскӧй восстаниелы отсасьӧмысь судитлісны каторга вылӧ.

лантроп» кывбур, «Стой, ямщик!..» Шевченко лыддис ассьыс «Думъяс менам, думъясӧй!..» Дыр сылы швачӧдісны киясӧн. А вот кор лыддис Курочкин Беранжелысь ассьыс перевод «Господин Искариотов»— мый керсис сэні! Ме полі, мед йиркыс эз усь миян юр вылын. Быд пӧрйӧ, кор заводитас лыддьыны

«Тише, тише, господа!
Господин Искариотов,
Патриот из патриотов
Приближается сюда!..»— залын йӧзыс йӧймылісны: горзӧны, киясӧн швачӧдӧны, кокъясӧн зымӧдӧны! Ой, мый вӧлі!

— **Шуда** морт тэ, Антонина Михайловна!— вежалӧмъя шуис Куратов.

— Меным гӧгинь на шуліс: шуйга киня улад пӧ пудпас эм, шуда кодзув улын чужӧмыд!— серӧктӧмӧн шуис Антонина.— А дядя Василий нимтӧ судьбалӧн баловеньӧн. Видзӧдлӧй, слӧн лыысь кутшӧм мича сынан сійӧ меным чужан лун кузя козьналіс!— перйис сумочкасьыс да петкӧдліс сійӧ сынан.— А со ещӧ пудренница. Французскӧй модницаяс пӧ садь быртӧдзныс радейтӧны татшӧмторъяссӧ!

— Мича!— еджыд сынансӧ киас бергӧдлыштіс да ошкыштіс Куратов.— Зэв мича!

— Дядя Василийлӧн жӧ козин. Сійӧ зэв миян тӧлка да сюсь. Не сӧмын коммерсант, но и уна гижӧ да печатайтсьӧ. Дас ӧкмыс благотворительнӧй да учёнӧй обществояслӧн член сійӧ.

— Лыддьылі Печорскӧй крайын путешествуйтӧм йылысь сылысь дневник!— шуис Куратов.— Ыджыд да колана удж миян Коми му йылысь. Шензян: кутшӧм озыр му, а олам сэтшӧм гӧля.

Антонина ӧзтіс кузь мундштука дамскӧй папироска, тшӧтш и Куратовлы мыччис, но сійӧ ӧткажитчис, шуис:

— Эг велӧдчывлы да ог нин кут.

— И бур. Папа мамакӧд видӧны менӧ, а ме век дура. Петербургын унаӧн дамаяс куритчӧны, мукӧдыс нюшкӧны табак. Императрица Екатерина II радейтлӧма жӧ нюшкыны табак. Граф Орлов сылы козьнавлӧма бриллиантъяса зарни табакерка.

Та вылӧ Куратов сӧмын вӧрзьӧдліс пельпомъяссӧ, нинӧм эз шу.

— **Екатерина II, висьталӧны, гижасьлӧма** Вольтеркӧд, ачыс ӧтимӧдтор гижлӧма и...— содтіс Антонина.

— И тшӧктӧма четвертуйтны Пугачёвӧс!— шыасис Войнаральский.

Библиотекаын чӧв-лӧнь уси. Куимнанныс ланьтісны, видзӧдлісны ӧтамӧд вылӧ, мыйкӧ быттьӧ виччысисны.

Антонина кок чунь йылын муніс ӧдзӧс дорӧ, кывзысьыштіс, бӧр локтіс да чуньсӧ вом дорас вайӧдлӧмӧн вашнитіс гусьӧник:

— Т-с-с!.. Тише, тише, господа! Господин Искариотов... патриот из патриотов...

Антонина мудера синмалыштіс Войнаральскийлы да Куратовлы, куимнанныс ӧттшӧтш, быттьӧ сёрнитчӧмӧн, ызӧбтісны-серӧктісны зэв гораа.

Воссис ӧдзӧс, пырисны Михаил Николаевич да Левицкий. Антониналӧн батьыс нюммунӧмӧн шуис:

— Ме аддза, онӧ гажтӧмчӧй ті **тані!**

— Папочка!— уськӧдчис сылы паныд Антонина.— Порфирий Иванович висьталіс зэв тешкодь анекдот. Бал дырйи локтіс Пушкин дорӧ князь Кондыба да шуис:

— Александр Сергеевич! Ті пӧ зэв мастера кужанныд рифмуйтны. Аддзӧй, пожалуйста, рифма татшӧм кывъяслы: рак да рыба!

— Дурак Кондыба!— пыр жӧ шуӧма Пушкин.

— А рыба да рак?

— Кондыба дурак!..

Антонина куснясьӧмӧн мӧдіс вакьсыны да сэтшӧм гораа, сэтшӧм чӧскыда, сы вылӧ видзӧдӧмӧн кутісны **серавны** ставӧн мукӧдъяс, тшӧтш и Левицкий.

— Ак, тэ менам шырӧм юра нигилистка!— небыдика лапкӧдыштіс нывсӧ батьыс.

— А ми локтімӧ корны йӧктыны!— сюся гӧгӧр видзӧдлӧм бӧрын шуис Антониналы Левицкий.

— Да, Нинуля! Залаын вештalӧны пызанъяс, прӧстмӧдӧны места.

Том йӧз, петамӧй гажӧдчыны!— шуис Михаил Николаевич.

Куратов локтіс сы дорӧ да юаліс:

— Михаил Николаевич, позяс босьтлыны лыддьыны Надеждинлысь статья «Зыряналӧн народнӧй поэзия»? Со, этайӧ альманахын печатайтӧма,— петкӧдліс журналсӧ Куратов.

— Пожалуйста, босьтлӧй! Сӧмын бӧр вайӧй! Тайӧ меным зэв дона. Николай Иванович аслас кырымпасӧн меным ыстыліс татысь муныӧм бӧрын,— дӧжныштіс Латкин.

— А мыйысь сійӧс татчӧ ыстылӧмаӧсь?

Латкин неокотапырысь вӧрзьӧдліс пельпомъяссӧ, видзӧдліс Левицкий вылӧ да шуис:

— Сійӧ лэдзліс журнал «Телескоп», редакторӧн вӧлі. Ачыс висьтавліс: лоӧма ӧшыбка, печатайтіс П. Я. Чаадаевлысь «Философическӧй письмӧ». Журналсӧ тупкисны, а редакторсӧ татчӧ мӧдӧдісны...

— ...изучайтны севернӧй сияние!— содтіс Левицкий. Сійӧ галантнӧя крукыштіс Антонинаӧс сойбордйӧдыс, нюммуніс Куратовлы да Войнаральскийлы:— Пардон! Извинитӧй, господа! Антонина Михайловнаӧс ме босьта! Талун сійӧс ми бӧрйимӧ миян балвывса королеваӧн!

— Иван Алексеевич! Порфирий Иванович! Локтӧй тшӧтш гажӧдчыны!— библиотекаысь петігӧн чукӧстіс Антонина. Но Куратов ыстысис юр висьӧм вылӧ, извинитчис, копрасис кӧзяевалы, налӧн гӧстьяслы да петіс. Петігас вашнитіс Войнаральскийлы:

— Лоа ва дорын, карса садйын...

Войнаральскийӧс некод эз кут кольӧдны. Сійӧ сёрнитчис кӧзяеваӧд локны аски челядьныскӧд занимайтчыны, прӧщайтчис да недыр мысти петіс суӧдны учитель Куратовӧс.

— Тайӧ учитель-сочинительыс зэв ещӧ тшап да асныра!— Куратов йылысь гарыштіс Левицкий.— Эз кольччы миянкӧд ворсны...

— Яндысьӧ сійӧ! Аддзанныд, кыдзи вежавидзӧ!— вочавидзис Антонина.

— Господа!— гӧстьяс дорӧ гораа шыасис Левицкий.— Миян балвывса королева Антонина тшӧктіс юӧртны ставныдлы: заводитчӧны тан-цы! Кавалеръяс приглашайтӧны дамаясӧс! Медся збоя да гажаа йӧктысь кавалерлы королева кӧсйысьӧ лэдзны окыштны ассыс кисӧ! Музыка!..

Фисгармония шыасис гажа аккордӧн. Юрӧбтіс вальс «Над волнами», и мӧдӧдчисны гажаа бергавны параяс, гозйӧн-гозйӧн.

5.

Латкинъяс ордысь петӧм бӧрын Войнаральский Трехсвятительскӧй улича кузя лэччис базарнӧй площадь дорӧ. Сэні талун некод эз вӧв, ни ӧти морт. Ставыс гуляйтісны карын, тані нинӧм вӧлі вӧчны.

Веськыд вылын площадь помын сулаліс казарма, кӧні оліс инвалиднӧй команда. Ещӧ водзынджык Микул сикт мӧдар помын тыдаліс острог, кӧні стража улын видзисны найӧс, кодъясӧс судитлісны кузь Сибирь туй талявны. Ва дорӧ лэчӧдан туй пӧлӧн, базаруйтан эрд дор гӧгӧр сулалісны вузасян лабазъяс, палаткаяс да складъяс. Войнаральский сулалыштіс ичӧтик каменнӧй часовня дорын, кытчӧ зіб йыв спасъясӧн кар кузя ветлігӧн волісны сьывны благодарственнӧй молебенъяс да розгаясӧн кульны-нӧйтны мыжмӧмаясӧс, видзӧдліс ӧтарӧ и мӧдарӧ — некӧн некод абу. Эз тыдав и Куратов.

Карса садйӧ кежӧм бӧрын да сэні дзӧръяльнытӧм мысти казяліс сійӧс сус пу дінысь, коді сулаліс ва дорын, джуджыд кыр йылын, пашкыр да веж тугансӧ вылӧ гоньгӧдӧмӧн. Сус пу улас вӧчӧмаӧсь лабич кодьӧс. Но поэт эз пукав, а кисӧ пуас пуктӧмӧн сулаліс вӧрзьӧдчытӧг, эз и кывлы, кыдзи сы дорӧ мышладорсянь матыстчис Войнаральский.

— Мичыс кутшӧм!— тшӧтш видзӧдыштіс Сыктыв ю вылӧ да гӧлӧссӧ сетіс сійӧ.

— Тэ тайӧ?— юрсӧ бергӧдлытӧг юаліс Куратов.— Да, мича зэв! Видзӧда и ог пӧтлы!

Найӧ мыйкӧ дыра чӧв нимкодясисны гажа гожся ывла вылӧн. Лолавсис кокниа. Кыр увдорын быд-

мисны лежнӧг да ӧмидз кустъяс. Насянь ӧвтіс чӧскыд дук. Пу увъяс костын жбыръялісны да чирксісны воробейяс. Кӧнкӧ неылын, том йӧз ворсанінын, кыліс, кыдзи мыйкӧ гажаӧс, долыдӧс сьылӧны нывъяс.

Джуджыд кыр горулын визувтіс Сыктыв ю. Чепӧсйис-локтіс сійӧ вӧр сайысь асывладорсянь, эзысь мегыр моз кусыньтчис кар улын да водзӧ шлывгис войвывланьӧ. Кар кывтыд помын сійӧ ляскӧдчис лӧз Эжвалы киняулас, сэні и ланьтӧдчис. Водзӧ тасянь визувтӧ сӧмын нин ӧтнас Эжва-матушка, нуӧ ассьыс визув васӧ вой саридзланьӧ.

Позис помтӧг дыр видзӧдны да не умны сыысь, мый аддзис син тасянь, Сыктыв юбердса джуджыд кыр йывсянь.

Ывлаыс жар да лӧнь. Юлӧн ваыс небесаыс кодь жӧ лӧз-лӧз. Сӧмын ӧти-мӧдлаын вылын енэжын ру кодь кокньыдик да еджгов кымӧр лестукъяс.

Ю кузя ньӧжйӧник кывтіс ӧтка пыжа. Кокньыдик ветки пыжын бӧжас пукалысь морт муртсаник вӧрӧдыштіс пелыссӧ, тыдалӧ, некытчӧ эз тэрмась, ловсӧ ва вылын шойчӧдіс.

Мукӧд дырйи петавлӧ дышиник тӧвру, котӧртас ю кузя, сер-сер вӧчыштлас ва вылыссӧ, бӧр ланьтӧдчӧ. И бара юрси оз вӧрзьы лӧнь ывлаас, кыдз да пелысь кор оз легнит.

Сыктыв весьтын еджыд каля гозъя дышиника кытшласьӧны, пуксьылӧны шойччыны ва дор лыа вылӧ. Шонді югӧр улын мӧдлапӧвса лыаыс бисерӧн лӧстасьӧ-ворсӧ, кузя нюжгӧдчӧма ыджыд зарни чери кодь, кутшӧмъяс йылысь мойдлӧны бабӧяс асланыс внук-внучкаяслы. Бӧжыс тані, а юрыс кӧнкӧ эстӧн ылын катыдын, веж ва дор бадьяс дорын дзебсясьӧ.

Мӧдлапӧлын виж зарни рӧма лыа саяс туруна видзьяс. На сайын кытчӧдз син судзӧ ньыв пуа-козъя вӧр, зу кодь зарвидзӧ енэжтас пӧлӧн кузяла.

— Ӧт жӧ красотаыс!— видзӧдыштӧм бӧрын бара на нимкодя шуис Войнаральский.— Пенза кар гӧгӧрын, кӧні ме чужлі да быдмылі, природаыс лӧсьыд жӧ зэв. Но тані, Комиын, аслас мичлун! Мый тэ та вылӧ шуан?

— Порфирий Иванович, дона морт! Ме со мый йылысь ӧні мӧвпала: мыйла тэныд колӧ вӧлі Антонина дырйи гарыштны Пугачёв йылысь?— чӧв видзӧдыштӧм бӧрын юаліс Куратов.

— Со мый йылысь тэ шогалан вӧлӧм!— серӧктыштӧмӧн шуис Войнаральский.— Веськыда кӧ висьтавны, эг кӧсйы, ачыс кыдзкӧ чеччыштіс вомысь, кор кутіс ыджӧдлыны Екатеринаӧс: Вольтеркӧд пӧ гижасьлӧма, ачыс мыйкӧ гижӧма!.. Ставыс тайӧ сылӧн камуфляж; ыж ку пася кӧин! Ме сёрнита императрица йылысь. Збыль вылас жӧ вӧлі медозыр да медлёк крепостникыс! Сэтшӧми жӧ, кутшӧмӧсь и сы бӧрся самодержецъяс! Ставныс найӧ ӧткодьӧсь!— зывӧктӧмӧн шуис Войнаральский.

— ...Ejusdem farine?— негораа юаліс Куратов да нюммуныштӧмӧн видзӧдліс ёртыс вылӧ.

— Мый, мый шуин?— тэрыба юаліс Войнаральский.

— Латинскӧй изречение: ӧти пызьысь, ӧти тестоысь.

— Но да, но да! Кутшӧм лӧсьыд шуӧм!— долыда серӧктыштӧмӧн гарыштіс Войнаральский:— Ejusdem farine!

Оз ков вунӧдны. Важ йӧз кужлӧмаӧсь стӧча зэв шуны...

— О tempore, o mores!

— А тайӧ мый лоӧ?

— О времена, о нравы! Важ римляналӧн шуӧмтор.

— А тэ, Иван Алексеевич, вӧлӧмкӧ, бура велӧдлӧмыд латинскӧйсӧ.

— Помалі семинария, сӧмын ен кеня поп меысь эз артмы, и некор оз артмы. Et nune et semper et secula seculaerum — и ныне и присно и во веки веков.

— Et nune et semper et secula seculaerum! Эг дзуг? О! Видзӧд жӧ! Куим кыв вылын нин заводитi Сыктывкарын сёрнитны: рочӧн, комиӧн да тэнад отсӧгӧн латинскӧй кыв вылын тшӧтш. Со ӧд кутшӧм буртор дружба! Вай веськыд китӧ, Иван Алексеевич!

— Дружба!— аслысног тӧдчӧдӧмӧн шуис Куратов.

Войнаральский босьтіс Куратовлысь кисӧ, крепыда кутліс. Найӧ ӧти здук видзӧдыштісны мӧда-мӧдлы синманыс, сэсся нюммунісны да топыда кутчысьлісны. Кодкӧ кӧ аддзыліс эськӧ найӧс ӧні, думыштіс — кык вок тадзсӧ кутлысьӧны, гажныс быръма да. Но найӧ асьныс тӧдісны: ӧнісянь на костын гӧрддзасис нэм кежлӧ сэтшӧм дружба, кодӧс оз вермы орӧдны ни кад, ни янаса олӧм, ни некутшӧм шог да беда.

Колясны вояс, и найӧ век кежлӧ торъяласны некор бӧр аддзысьлытӧм вылӧ нин. И ӧтиыслӧн, и мӧдыслӧн судьбаяс вожаласны, лёк олӧмыс разӧдалас найӧс Российскӧй империялӧн разнӧй помъясӧ. Но уна во мысти не ӧтчыдысь казьтыштасны тайӧ шондіа лунсӧ, сер-сер ворсыштан Сыктыв ю, джуджыд кыр йыв, сэні сулалысь веж тугана сус пу, мӧда-мӧдныслысь топыд ки кабыр. Ӧтиыс, Порфирий Иванович Войнаральский, профессиональнӧй революционер, кодӧс царскӧй сатрапъяс ыстасны Сибирӧ да уна вочӧжся каторга вылӧ, вояс кольӧм бӧрын казьтыштас медся сьӧкыд кадас налысь тайӧ сёрни. Бать-мамсянь локтӧм озыр наследствосӧ ставнас сетас революция делӧлы. Сійӧ, царскӧй каторжник, политическӧй ссыльнӧй Войнаральский, ссылка помасьӧм бӧрын, кӧпейка деньгатӧг ылі кӧрт туй станцияын, локтас сибирса ю дорӧ, дыр сулалас да думнас казьтылас Сыктыв дорса веж сус пу, ылі войвывса коми поэтӧс, учитель Куратовӧс, сылысь шоныд ки кабырсӧ... На костын куйлісны уна сюрс верст, кодъяс торйӧдісны найӧс. Войнаральский эз тӧд и эз вермы сэки весиг чайтны, мый сёрӧнджык Куратов недыр висьӧдчӧм бӧрын, томӧн-такӧн кувсяс ылі жар Туркестанын, эз тӧд, мый медбӧръя сьӧкыд часъясӧ, ловсӧ лэдзигӧн, казьтыштас ас чужан коми му, муса Сыктыв ю, паськыд да визув Эжва-матушкаӧс, налысь тайӧ сёрни. Мортлы абу сетӧма тӧдны, мый сійӧс виччысьӧ аски...

— А век жӧ эз ков Антонина дырйи казьтыштны Пугачёвӧс!— выльысь гарыштіс Куратов.— Пуксьы вай, мый ми сулалам...

— Мыйла чайтан эз ков?— сус пудорса лабич вылӧ пуксис да шуис Войнаральский.

— Купеч ныв да ещӧ кутшӧм озыр купечлӧн! Вокыс пӧ, коді Петроградын, миллионъясӧн бергӧдлӧ. И тайӧ батьыс, Михаил Николаевич, абу гӧльджык, тыдалӧ.

— Ме тай нӧ помещиклӧн да княгинялӧн пи, а, со, кытчӧ туркнитісны высочайшӧй тшӧктӧм кузя! Государственнӧй преступник лои! А Сенатскӧй площадь вылӧ кодъяс петавлісны? Кодъяс йылысь Пушкин гижліс: «Во глубине сибирских руд храните гордое терпение!..» Помнитан?.. Витӧс ӧшӧдісны, сё сайӧ мортӧс Сибирӧ...

— Мед и сідз, а бурджык, дерт, виччысьыштны!— шуис Куратов.

— Антониналы ме верита, оз вузав, ме сёрнитлі сыкӧд. Но, дерт, вывтіасьны оз ков, тэ прав... А кыдзи тэ, учитель, видзӧдан 1861-ӧд вося царскӧй манифест вылӧ? Та йылысь быдлаын уна сёрнитӧны и вензьӧны. Эмӧсь йӧз, кодъяс вом быгзьытӧдзныс горзӧны: Александр II мездіс пӧ 20 миллион рабӧс! Тэ кыдзи видзӧдан та вылӧ?

Куратов сюся видзӧдліс Войнаральский вылӧ: кыдзи сыкӧд сёрнитны?

— Семинарияын велӧдчигӧн ме аддзылі сійӧс. 1858-ӧд воын Александр II воліс Вӧлӧгдаӧ, пыравліс миян семинарияӧ,— ылысянь кутіс висьтавны Куратов.— Кык лун чӧж ми зыртім, весалім, пелькӧдім семинариянымӧс няйтысь. Миянӧс пасьтӧдісны выль паськӧмӧ, сувтім стройӧн, виччысям... Пырис. Зиля-зёля кылӧны орденъяс, аксельбантъяс, эзысь шпорыяс. Пельпом вомӧныс голубӧй лента. Ылысянь видзӧдны — югъялӧ, дзирдалӧ, синтӧ ёрӧ. Матӧджык локтіс да ньӧти абу сэтшӧм, кутшӧми портретъяс вылын мича да лӧсьыд. Кебраын миян вӧлі юысь Семко, сэтшӧм жӧ пыкталӧм чужӧма. Синъяс видзӧдӧны кӧдзыда, дуввидзӧны. Вом доръяс пытькыртыштӧма, улыс парсӧ зывӧка чургӧдыштӧма, быттьӧ мыйкӧ шоматор видлӧма...

Куратов чӧв ланьтлыштіс, выльысь видзӧдліс Войнаральский вылӧ

да кутіс веськыда нин сёрнитны:

— Кӧсьян кӧ тӧдны, Порфирий Иванович, со мый ме шуа: крепостнӧй право — мерзость, дикость, позор! Медыджыд крепостникыс ачыс ыджыдыс, коді шусьӧ сарӧн. Шуан, сёрнитӧны, быттьӧ пӧ мездіс кызь миллион рабӧс. Сӧрӧм! Манифест эз сет крестьяналы ни му, ни самоуправление, ни школа, дзик нинӧм. Важ моз крестьянаӧс кульӧны, нӧйтӧны, талялӧны морт достоинство. Ставыс сідз жӧ, кыдзи и Николай I дырйи, кодӧс йӧзыс нимтіс палкинӧн да коді российскӧй престол вылӧ кайис пидзӧсӧдзыс вир пытшті келӧмӧн. Декабристъяслысь кыпӧдчӧм пӧдтіс пуля шерӧн да картечӧн. Нырщикъяссӧ джагӧдаліс, уна сёӧс мӧдӧдіс сісьмыны Сибирӧ. Царствуйтіс комын во да дугдывтӧг таляліс, пӧдтіс, личкис став бурсӧ. Думыштны сӧмын: Пушкинӧс виис, Лермонтовӧс!..

— Ставыс сідзи!— сӧгласа довкнитіс юрнас Войнаральский. Ачыс думыштіс: пыдӧ гӧрышталӧ! Талысь позьӧ велӧдчыны. Вежӧра да сюсь мортыс! Сэсся юаліс Куратовлысь:

— Иван Алексеевич! Ме тані выль морт. Висьтав, пӧжалуйста, тані войвылын вӧлі крепостнӧй право?

— Қыдзи и висьтавны тэныд, другӧ. Крепостнӧй право ыджыдаліс быдлаын Российскӧй империя пасьтала. Но войвылын гырысь помещикъяс эз вӧвны, тыдалӧ, вывті кӧдзыд тані,— серӧктыштліс Куратов.— Правда, торъя-торъя местаясын уджалӧны и крепостнӧйяс, кодъясӧс кӧзяеваныс вайӧмаӧсь Россияысь. Нювчимса чугун кисьтан заводын эмӧсь, сереговоса сов пуан заводын уджалысьяс пӧ крепостнӧйясысь жӧ вӧлӧмаӧсь. Но делӧыс абу сыын. Қӧть и лыддьыссьӧны миян крестьяна государственнӧйясӧн, посессионнӧйясӧн, а на вылын нартитчысьыс уна жӧ эм: перекупщикъяс, ростовщикъяс, гырысь да посни купечьяс, вот перйысьяс, озыра олысьяс. Чераньяс моз найӧ гартӧмаӧсь асланыс везъясӧ йӧзсӧ. Неважӧн ме кывлі Шыпича йылысь предание. Сійӧ пӧ тані овлӧма, Сыктыв ю вомын, лёк да горш тун. Матігӧгӧрысь йӧзыс матӧ воӧмаӧсь, уськӧдчӧмаӧсь, виӧмаӧсь Шыпичаӧс, а позсӧ сылысь тшыныв лэптӧмаӧсь. Тадзи висьталӧ предание. Но меным сюрліс лыддьыны усть-сысольскӧй купеч Елисей Сухановлысь Елизавета II-лы челобитнӧй. Гижӧ, налӧн имение вылӧ пӧ уськӧдчӧмаӧсь рӧзбойяс, виӧмаӧсь воксӧ, асьсӧ нӧйтӧмаӧсь кулӧм выйӧдз, жуглӧмаӧсь, сотӧмаӧсь став овмӧснысӧ да эмбур. Сотчӧма пӧ налӧн 85.000 ур ку, уна сё тулан ку, мой ку, руч ку, уна мукӧд добра. Сотӧмаӧсь сёян тыра кык амбар, вина видзан кык кӧбрег, Чов ю бокысь вина пуан завод. Биын сотчӧма налӧн куим пушка, фузея-яс, сабля, ньӧввуж, мукӧд ӧружье. Аддзан, кутшӧм гырысь хищникъяс вӧлӧмаӧсь Суханов вокъяс!.. Ме аддза, татчӧ локтӧ пӧнӧмар Заварин гӧтырыскӧд. Юалам, мый тӧдӧ Шыпича йылысь сійӧ,— шуис Куратов да чукӧстіс Заваринӧс:

— Леонид Владимирович, волы жӧ, волы татчӧ!

Заварин локтіс да чолӧмасис:

— Чолӧм да здорово! С праздником тіянӧс!

Куратов киасигас юаліс:

— Со, локтӧм морт Шыпича йылысь юасьӧ. Мый тэ кывлін? Пуксьӧй лабич вылас, бур гозъя!

— Сы йылысь, Шыпича йывсьыд, вой улӧ бурджык не казытывны!— шуис Заварин.— Со, этатчӧ пӧ кытчӧкӧ, кыр йылас, гуалӧмаӧсь сылысь шойсӧ, Сыктыв ю нӧрысӧ. Зэв лёк тун пӧ сійӧ вӧлӧма. Пӧрысь йӧз висьталӧны: кор пӧ Сыктыв берегсӧ кырас тувсов ваыс, гортйыс Шыпичалӧн буждас, сэки и лоӧ му вежӧмыд, страшнӧй суд... А, бурджык, не казытывны та йылысь талун!.. Пуксьы, Агни, шойччӧдышт коктӧ. Сэсся мунам том йӧз дорӧ йӧктыны,— гӧтырыслы шуис Заварин.

Агни, Заваринлӧн гӧтырыс, ичӧтик тушаа, кепысь пӧв кодь, верӧсыслы киняулӧдзыс лоӧ. Чужӧмыс кӧвдум кодь гӧгрӧсіник да лӧсьыд. Верӧсыс сылӧн, кодӧс гӧтырыс шуис Лёнчикӧн, вӧлі юыштӧма. Ыджыд тушаа, ён мужичӧй, крестьянскӧй коми семьяын чужӧм-быдмӧм морт, Заварин коркӧ пыравлӧма жӧ Вологодскӧй семинарияӧ велӧдчыны

да регыд вöтлöмаöсь. Мортыс абу чужлöма молитваяс назгыны да кадилööн öвтчыны. Лызьöн котралö сідз, йöра оз удит сыысь пышйыны, ружьеысь лыйö урлы синмас. Мыйöн тулыс локтас да ва воссяс, ва дорысь оз кайлы: кулöмöн да ветельöн сын да ёді кыйö, арся войын ёсь адзласöн сир да налим бытшкö. Ныр-вомсьыс гожöмбыд чери сьöм оз бырлы. А сійöс думыштöмаöсь попö велöдны! Кутшöм нö сыысь поп либö дякöн артмас, ен думыс кö юрас оз öшйы! Пыр видзöдö, кытысь эськö буриндзика «кокыштны» да сэсся «Камаринскöй» ракöстны. Мöдарö кö, гöлöсыс ён, бур и дякöн эськö артмис сыысь. Да оз радейт сійö «Господи помилуй» лöвтны. Семинарияын кыдзкö дуригмоз горöдöма «Господи помилуй, пос помын комын ур!» Öтчыд-мöдысь сідзи вöчöма дай шуöмаöсь сылы:

— Мун гортад! Кык во чöж кевмысь да юрбит, сы бöрын видзöдлам пö!

Вöтлöм семинаристлы мый вöчны? Пырöма пöнömаритны собор вичкоö.

— Мый миян олöмыд, Иван Алексеевич?!— мöдöдчис философствуйтны гажмöм юра Заварин.— Пемыд войын сартаса биöн дзулöдчöм кодь. Мыйла морт чужö? Сёйны да юны сöмын? А меным тайö этша.

— Лёнчик! Бара тай изны кутін!— ölöдіс веröссö гöтырыс, анькытш синма Агни.— Вай мыйкö сьылыштам тэкöд!

— Сьöлöмшöр Агни! Шонді банöй да тöлысь гугöй! Кыдзи эськö ме тэтöг ола?— кутыштліс да морöс бердас топöдліс намыр гöрд вом дора Агнисö Заварин. Сэсся равöстіс морöс тырнас:

Шонді банöй олöмöй,
Сын черинянь сёйöмöй!
Агнюшöс радейтömöй да
Топыда кутчысьлöмöй!

Заварин дугдіс сьывны, крукыштіс анькытш синма гöтырсö сойбордйödыс, кутіс нуödчыны:

— Агни, оз тусь! Ветлам качай дінас! Ме тэнö небесаödз качödла, анделъясöс аддзылан!

— Лёнчик! Эн дур!— кисö пондыліс мездыны гöтырыс, но Заварин ещö ёнджыка ляскысис сы бердö.

— Дугды! Бур йöзсьыс яндысьышт! Лэдз вай, лэдз! Дзик жö нин тэ, юыштан да, сир турун кодь, некыдзи он мын тэысь!..

— Агни, сё зölöта!— бан бокас чуп окыштіс гöтырсö Заварин да, кор Агни небыдика шляч кучкис сійöс ичötик чуньяснас сörысь-изысь вом доръясас, кыкнанныс челядьяс моз гыд-гыд серöктісны. Тödчис, гозъя радейтісны мöда-мöднысö.

— Ок, эськö, Иван Алексеевич!— сувтіс да шуис Заварин.— Выныс ме пытшкын пуö — вуг кö сюрас, мусö бергöда! Пасьварті эськö ставсö, лы ни ку, ув ни бадь мед эз коль тайö олöмысь!.. Қырув вичкоса старöста корö, лок пö сись вузавны! Қылан? Сись вузавны!

— А мый, Лёнчик! Зэв бур удж, век нин көпейка локтас!— шуыштіс гöтырыс.

— Агни, сьöлöмшöр! Мый тэ долян! Ме, Леонид Заварин, сиськöн вузасьны кута?! Ха-ха! Да ме вöрсалы либö васалы медася ва гörны, а ог жö кут кузь юрсиясялы отсасьны!

— Лёнчик, эн из! Мунам качай дорö!— Агни чеччис жö да босьтіс веröссö сойбордйödыс, и найö сьылігтыр мöдöдчисны том йöз гажödчанінö.

— Мунам тшöтш, видзöдлам, кыдзи тані гажödчöны!— Войнаральскийлы шуис Куратов.

— Талун ог, мödысь. Кödзвылö ямщик Коданёв ордö көсйыси волыны. Гашкö, письмö виччысьö менö,— дожныштіс Войнаральский, чöв олыштіс да содтіс гусьöникмоз:— Бöръя письмöын ёртъяс гижöны: Чернышевскийöс пуксьödömаöсь Петропавловскöй крепостьö, öтка камераö. Следствие панömаöсь пö.

— Чернышевскийöс? А мыйысь?— повзьыштömöн юаліс Куратов.

— Царлы да правительстволы паныд заговор котыртömысь пö!

— Аттö шогыд!— артмис Куратовлöн.— Тайö вермас лёка помасьны.

— Вермас!— сöгласитчис Войнаральский. Найö чöв ланьтömöн сула-

лыштісны. Сэсся Войнаральский сетіс кисö да шуис:— Но, ме ветла! Мödысьödз!

Куратов кутліс кисö, ölödömön гарыштіс:

— Порфирий Иванович! Ради бога, видзчысьömönджык олöй!

— Ме йылысь эн шогсьы, Сибирысь ылö оз ыстыны!— серöктіс Войнаральский.— А вот тэ эн конъясь, эн джömды, войвывса друг!..

Куратов öтнас колис да мыйкö дыра пукалыштіс на сус пуувса лабич вылын, мövпаліс мый сылы висьталіс Чернышевский йылысь Войнаральский.

Чернышевский! Тетрадяс Куратовлöн гижöма кузькодь список, кутшöм гырысь учёнöйяслысь, путешественникъяслысь, писательяслысь фотопортретъяс колö сылы судзödны: Коперник, Галилей, Колумб, Бекон, Леонардо да Винчи, Рафаэль, Моцарт, Гете, Виктор Гюго, Милль, Прудон, Кант, Гегель, Бернс, Мицкевич. Эм тайö списокас и Чернышевский. Эстетика кузя сылöн статьяяс, литературно-критическöй уджъясыс Куратовлы век волісны сьölöм вылас, вöліны туй индалысьясöн сылы. «Современник» журналын бöръя номеръясас печатайтсьö «Мый вöчны?» нима роман. Колö чайтны, сылöн жö. Лопухов, Кирсанов, Рахметов, Катя, Вера Павловна — литератураын дзик выль йöз, выль геройяс. Найö выль синмöн видзödöны олöм вылас, мортлöн оланног йылысь. Налöн дзик выльнога философия. Тайö выль йöзыс, колö чайтны, бергödасны олömсö визувтны выль ковтыс кузя! Татшöм думöн помалан лыддьыны тайö книгасö...

Чернышевский Петропавловскöй крепостьын!.. Кутшöм нелепость!..

Но, тыдалö, тайö збыльтор, мый йылысь висьталіс öні Войнаральский. Ылысса ёртъяссянь сылы локтöны гуся письмöяс. Кыдзи да мый — оз висьтав, но мый локтöны — абу сьökыд гögörвоны. Гашкö, ямщикъяс гусьöн вайöны, гашкö, кыдзкö мöд ног...

Всдзö лоö на.

Альберт ВАНЕЕВ

МУСЛУН ЙЫЛЫСЬ КЫВБУРЪЯС

Алӧй лента

Ог тӧд: ягӧ ли, нюрӧ ли эндӧма
Тэа-меалӧн ӧтувъя шуд...
Муслун гӧрддзалысь алӧй шӧвк лентасӧ
Он тай нёль киӧн ӧтпырйӧ кут.

Алӧй бордъя со лэбалӧ кыаыс,
Алӧй дзоридзӧн вевттысьӧ му,
Шонді петігӧн кельыдгӧрд гыясӧн
Бара кодлыкӧ вашъялӧ ю.

Тэныд, тэныд мед олӧмыс нюмъялас
Алӧй рӧмъяснас талун и дыр.
Сӧмын ме аслам майшасян думъясӧн
Асъя югӧръяс улас ог пыр.

Жугыль думъясысь, майшасьӧм вентӧмысь
Тэ эн лӧгась и менӧ эн вид:
Оз нин муслунлӧн алӧй шӧвк лентаыс
Тэа-меалысь олӧмсӧ йит.

Оз нин шед менам сьӧлӧмӧй лэчкавны,
Бӧрдтӧм гулюӧс моз он тай кут,
Но кор югӧр моз син улам веськавлан,
Мем нин сійӧ и козин, и шуд.

Алӧй нюм быттьӧ енэжыс пасьтала...
Доймӧм сьӧлӧмӧй ёнтны оз ланьт,
Менӧ жалиттӧг тіпкӧмнас казьтылӧ,
Мый тэ колана, дона и шань.

Миян вотӧс пув

Мусукӧйкӧд пувла
Коркӧ ветлім ми.
Нэм помӧдз оз кувлы
Казьтылӧмлӧн би.
Окасьлӧм вом доръяс
Ӧні кӧть на нюв:
Выйӧн мавтӧм коръя
Юмов вотӧс пув.

Муслуныдлӧн садьмӧм —
Югыд тувсов лун.
Суас арся кад нин,
Но и сэк оз вун:
Нинӧм сэсся торъя
Син водзӧ оз сувт,
Сӧмын шыльыд коръя
Сьӧд-гӧрд вотӧс пув.

Сьӧлӧм абу изйысь,
Сійӧ абу кӧрт —
Муслуныд кор кисьмас,
Арся пув кодь гӧрд.
Сьӧлӧмъяс оз торйӧд,
Курдӧдны оз кут
Во гӧгӧр веж коръя
Чӧскыд вотӧс пув.

Медводдза шань муслун,
Сё во кӧть тэ ов,
Зэръясысь оз куслы,
Пужъясысь оз пов.
Лоас донаторйӧн,
Кытчӧдз нэм оз сувт
Лӧсталана коръя
Парма вотӧс пув.

Талун менам синмӧй
Вильыш дзирд оз кой,
Но кор муслун инмас,
Бурдтӧм сійӧ дой.

Радейтчӧмыд, ёртъяс,
Му вылын оз кув:
Пыр тай ловъя коръя
Миян вотӧс пув.

* *
*

Ме вӧвлі кыдз качӧдчӧм лэбач,
Кыдз дадь дорӧ велавтӧм кӧр.
Том зонъяслӧн сямныс ни эбӧс
Эз судзсьы, мед домавны бӧр.

Но суӧдіс виччысьтӧг ӧні
Пӧсь муслунлӧн кольмӧдан ру,
И сюрӧдчи-шедӧдчи лӧня,
Эг пышйы, ни кыв джын эг шу.

Эг, майбырӧй, артась ни донъясь
И водзӧсӧн нинӧм эг кор.
Мед чайтӧны ас сиктса зонъяс,
Мый ме, дерт жӧ, смилитӧмтор.

Мед муслунӧй сӧмын оз ваймы,
Яр бипурӧн ышъялас мед,
А кӧрлы да жбыръялысь кайлы
Дзик ньӧти ог завидьты ме.

Нинӧм эз вӧв миян костын

Ылі том кадся муслунлӧн востым
Бара син водзам ыпнитлас со.
Эськӧ-й нинӧм эз вӧв миян костын,
Медым казьтывны та мында во.

Вӧлі тулыс, и саридз кодь ытва,
Суніс ва улӧ юшӧрса ді.
Школа помалан медбӧръя рытнас
Син эг куньлӧй ни шонді, ни ми.

Оддзӧм ытваыс визувтіс-ышмис,
А ми раммӧмӧн пукалім чӧв:
Асьным кывтім ли кылаліс
шыжным —
Некоднаннымлы делӧ эз вӧв.

Нимкодясисны кыркӧтшын козъяс,
Мый тэ мича, а ме сэтшӧм том,
Мый зэв полігтыр льӧм дзоридз
розйӧн
Тэнад юр весьтысь повзьӧдла ном.

Ытъя ю вомӧн нюжӧдчис милань
Узьтӧм шондісянь зарниа вӧнь.
Гашкӧ, кыссимӧй ӧтувъя билань?
Гашкӧ, мӧвпалім ӧтмоза скӧнь?

Но ме муслунӧс тэныд эг восьты,
Да-й эг ме сьӧлӧм косьтысьнад ло...
...Нинӧм, нинӧм эз вӧв миян костын,
Медым казьтывны та мында во.

Ме тэ ради му вылас ола

Он тӧд, кутшӧм муса тэ, дона,
Кыдз сьӧлӧмӧй тіпкӧ, он кыв,
Мый тэ ради гажтӧмтчӧ ёна
Лӧз войвылын ӧти том ныв,
Мый во гӧгӧр виччысьӧ тулыс,
Шань муыс моз сывлыны мед,
Мый дзоридзӧн петӧ лым улысь
Да син улад тэныд оз шед.

Он тэ менсьым кывзывлы сьылӧм,
Он тэ орчча кок туйсӧ таль,
Он тэ павкнит пельпомъяс вылам,
Ни югыдлӧз чышъян, ни шаль.

Он тэ еджыд платтьӧӧн пасьтӧд,
Он тэ нимлун дзоридзсӧ вай,
Кӧть тэнсьыд ме лов шытӧ казьта,
Кор лун тӧлӧн пӧльыштас май.

Ме виччысьтӧм шудлы ог эскы,
Ӧд олӧмыд — абу на мойд,
И некутшӧм лун тӧв оз веськӧд
Ныв сьӧлӧмӧ поздысьӧм дой.
Но янсӧдчӧм понда ог кутӧй
Вай керавны муслунлысь нэм:
Ме сійӧн нин овлывла шуда,
Мый тэ тайӧ **му вылас эм.**

Аркадий Мошевлӧн серпасъяс

Аркадий Васильевич МОШЕВ чужліс 1936-ӧд воын Коми-Пермяцкӧй национальнӧй округын, Кудымкарын. Помаліс Москваын полиграфическӧй институт. 1967-ӧд восянь уджалӧ Сыктывкарын, Коми книжнӧй издательствоын, мичаа серпасаліс вель уна книга. Сійӧ — художникъяслӧн ССР Союзса член.

Шонді петігӧн чери кыйны.

Тыдовтчис вӧр керка.

Вотчыны зільӧсь пӧрысь и том.

Юкмöсысь сöстöм ва.

Ичöт Иван

Чужöмсяньыс 75 во тыригкежлö

Иван Иванович Сажин (Ичöт Иван) лыддьыссьö коми сöветскöй художественнöй литературалы подув пуктысьяс пиысь ötиöн. Сылöн творчествоыс пансис гражданскöй война бöрын, буретш сэк, кор заводитчис чужны Коми печать да издательскöй делö.

И. И. Сажин вöлі и поэтöн, и прозаикöн, и публицистöн. Коми йöзлысь олöм да фольклор пыдісянь тöдöм отсалісны лоны сылы аслыссяма писательöн.

1926 вося октябрь тöлыссянь заводитіс петны общественно-политическöй да литературно-художественнöй журнал «Ордым». Медводдза номерын Ичöт Иван печатайтö «Сортовка лэдзöм» кывбур да висьтъяс «Сё сикас», «Регыд ныр-вомад рабыштa». Таöдз сійö жö воас июнь тöлысьын «Коми сикт» газетын йöзöдіс «Воз сёйöма» висьт. Тадзи заводитчис И. Сажинлöн литератураö пырöдчöмыс. Том гижысьлöн висьтъяс да кывбуръяс сьöлöм вылö воисны сэкся лыддьысьысьлы, быд боксянь бура донъялісны критикъяс.

Литератураын медводдза воськовъяс ышöдöны И. Сажинöс ещö активнöйджыкöн лоны творчествоын да олöмын. 1925 восянь сійö лоö коммунистöн.

И. И. Сажин чужліс 1904 вося январь 3-öд лунö Сыктыв вожын, Чухлöм сиктын. Сылöн бать-мамыс, шöркодя олысь крестьяна, быдтісны вит чоя-вокаöс. Медся ичöт пиыслы сетісны Иван ним. Гашкö, та вöсна и бöрйис И. Сажин аслыс литературнöй псевдонимсö — Ичöт Иван.

Челядь дырыс И. Сажинлöн колис чужан сиктас, но тшöкыда волывліс орчча Межадор вöлöстьö, кытысь вöлі мамыс — Ольга Яковлевна. И. Сажинлöн ичöтдырся воясыс нинöмöн оз торъявны муköд крестьянскöй челядьысь. Велöдчис первой асланыс сиктса начальнöй школаын, кöні главнöй велöдантор-нас вöлі «Закон божий», а сэсся Усть-Сысольскын учительскöй семинарияын.

Гражданскöй война помассьöм бöрын И. Сажин пыр жö лои активнöй комсомолецöн, чужан сиктас да Межадорын медводдза спектакльяс котыртысьöн, пьесаясын комическöй рольяс ворсысьöн. Та йылысь öнöдз на казьтылöны олöма йöз.

Краснöй Армияын кык во действительнöй служба помалöм бöрын И. Сажин 1925—1927 воясö велöдчö Москваын Н. К. Крупская нима Коммунистическöй академияын. Тайö жö воясас сійö заводитö печатайтчыны коми газетъясын да журналъясын.

Коммунистическöй академия помалöм бöрын И. Сажин уджаліс журналистöн, педагогöн (вöлі средньöй школаса да индустриальнöй техникумса директорöн), партийнöй работникöн. Дзоньвидзалун торксьöм вöсна ВКП(б) Обкомлöн решение серти 1932 воö муніс бурдöдчыны Крымö. Сэксянь век оліс Ев-

патория карын. Кувсис 1960 воын.

Кыдзи и уна муköд коми писательяс, Ичöт Иван заводитіс кывбуръяссянь. И дерт жö, медводз том зонлысь сьöлöмсö вöрзьöдіс чужан муыслöн мичлуныс. Со босьтам Чухлöм сиктдорса «Чиччи гöралы» сиöм лирическöй кывбур.

Чиччи гöра, джуджыд гöра,
Гажа гöра, мича яг.
Тэныд сьыла, Чиччи гöра,
Тэныд сьыла, гажа яг.
Пожöм вöрнад, Чиччи гöра,
Кыскан менсьым вежöр, садь.
Яг выв нитшнад, еджыд
нявкнад
Кыскан менö гажа яг.
Тэнад гöгöрбокын кыдзьяс
Кудритöмны гырысь юр.
Паськыд листа пипу коръяс
Вашкöдöны тэныд бур.

Поэт эз сöмын тырвыйö кыв вöрвасö, но медводз ныртчис петкöдлыны мортöс, аслас поэзия югöрöн отсавны коми войтырлы мынтöдчыны нэмöвöйся важсьыс, пемыдсьыс, религиознöй дурмансьыс, коді сьöкыд грузöн öшаліс неграмотнöй коми сиктъяс весьтын.

Сöветскöй власть медводдза воясö, восстановительнöй да реконструктивнöй кадö том поэт аслас кывбуръясöн пöся чуксаліс коми народöс пöртны олöмö Коммунистическöй партиялысь идеяяссö.

И. Сажин перö улысь петісны вель уна посни и гырысь поэтическöй произведениеяс, вöліны на лыдын и юмористическöй кывбуръяс, кöні сійö серавліс быд сикас суевериеяс вылын. Но колö индыны, эз на дзик ставыс лючки ло сылöн творчествоын. Та вöсна и сэкся критикъяс тшöкыда индылісны И. Сажин поэтическöй гижöдъяслöн улын художественнöй качество вылö, мелкотемье вылö.

Но дзик мöд ногöн донъяліс сійöс, кыдз прозаикöс, В. А. Савин. Небыд пöсь чувствоöн йиджтысьöмны сылöн пасйöдъяс И. Сажин йылысь. Татшöм ногöн В. Савин серпасалö «Гижан сям Ичöт Иванлöн» статьяын, кодöс вöлі печатайтöма 1928 воö «Ордым» журнал октябрса номерын: «Ичöт Иванöс позьö лыддьыны медводдза висьт гижысьöн коми гижысьяс пиысь. Сійö висьтъяссö гижны босьтчис нöшта «Ордым» журнал лöсьöдтöдз на... А сэсся пöшти быд «Ордым» журнал номерысь (1-сянь 23-öдз) аддзам сылысь кутшöмкö висьт». Ассьыс статья-очерксö В. А. Савин көрталö тадзи: «Ичöт Иванысь артмöма нин бур коми гижысь, гижö гöгöрвоана, мичаа, шыльыда, лöсьыда, кокньыда. Кывбуръяс дорысь прозаыс сылöн ёна вылын быд ногöн. Колö Иван ёртлы босьтчыны гижавны сэсся ыджыдджык висьтъяс (повестьяс, романъяс). Сійö удж вылас, ми чайтам, нöшта на буртор петкöдлас коми войтырлы миян Ичöт Иван».

Сійö воясö И. Сажинлöн гижöдъясыс вöліны паськыда тöдсаöсь коми лыддьысьысьяс пöвстын, найöс велöдісны начальнöй да средньöй школаясын, сылöн патриотическöй гижöдъяс вылын сöвмисны-быдмисны кызьöд да комынöд воясын эз öти поколение.

И. Сажинлöн дас нёль висьт пиысь тематика да идейно-художество боксянь медся тöдчанаыс, дерт, «Ён тыш», кодöс йöзöдöма 1927 воын «Ордым» журналын. Автор сійöс нимтöма висьтöн, көть эськö ыджда, форма да содержание сертиыс сійöс позьö шуны неыджыд повестьöн. Эз öд пröста В. А. Савин аслас статьяын «Ён тыш» висьт йылысь элясьöмöн шу татшöм кывъяс: «Миян ногöн... колö эськö вöлі Ичöт Иванлы висьтсö гижны (öти сайын нин) ёна ыджыдджыка да паськыдджыка — дас, кызь, комын пöв, сы мында пöв, медым эськö «Ён тыш» вöлі зэв ыджыд книга!»

Висьтын петкöдлыссьö коми войтырлöн олöм да тыш, кор ылі Войвылö тшöтш воисны гражданскöй войналöн гыясыс, кор Сöветскöй власть вöсна озыръяслы паныд косьын пуктісны юрнысö медся буръясыс.

Дерт, И. Сажин аслас «Ён тышын» эз вермы шымыртны да художественнöя восьтыны гражданскöй война воясса став событиеяс, кодъяс шыалісны Комиын. Да и öдвакö татшöм ыджыд мог сэки сійö

ас водзас мӧвпаліс сувтӧдны? И. Сажин «Ён тышын» сетӧ, позьӧ шуны, белогвардеецъяс Латкин-Орловлӧн да предатель Прокушевлӧн авантюраысь неыджыд эпизод. Вӧчис, мый вермис, ыджыдджыктор вылӧ сылӧн эз тырмы ни опытыс, ни мастерствоыс.

Гражданскӧй война воясӧ И. Сажин вӧлі нин верстьӧ зонкаӧн. Сійӧ ас синмӧн аддзыліс Чукаибысь да Межадорысь краснӧй да белӧйяс костын чорыд тышъяссӧ. Буретш сійӧ событиеясыс ышӧдісны гижны «Ён тышсӧ», кодӧс печатайтӧма 1927 воӧ «Ордым» журналын, а сэсся сійӧ жӧ вонас лэдзӧма ичӧтик формата торъя книгаӧн.

«Ён тыш» висьтлӧн успехыс лыддьысьысьяс пӧвстын вӧлі зэв ыджыд. Лыддисны сійӧс и томъяс, и пӧрысьяс, велӧдісны школаясын. Тайӧ и гӧгӧрвоана. «Ён тыш» висьт вӧлі медводдза коми художественнӧй гижӧд, кӧні пӧстӧй да мича коми кывйӧн висьтавсьӧ сэтшӧм ыджыдтор йылысь, кыдзи гражданскӧй война, коді мунӧ оз кӧнкӧ ылын, а миян Коми муын. Висьтын писатель петкӧдлӧ Сӧветскӧй власть вӧсна коми сиктъясын тыш, сылысь классӧвӧй пытшкӧссӧ, петкӧдлӧ тайӧ тышын народнӧй геройясӧс, коммунистъясӧс, а сідз жӧ белӧйяслысь пеж чужӧмбансӧ. Ён тыш — сійӧ абу сӧмын гражданскӧй война, но и чорыд классӧвӧй тыш сэкся, революциябӧрса, коми сиктъясын.

Дженьыдика кӧ, висьтлӧн татшӧм сюрӧсыс. ...Ӧти коми вӧлӧстьын, кыдзи и став мукӧдъясын, зыксьӧны Катыдпомсаяс (гӧля олысьяс) да Кывтыдпомсаяс (озыра олысьяс), весиг вир кисьтӧмӧдз волӧны. Катыдпомсаяслӧн тайӧ тышас юрнуӧдысьыс общественнӧй активист Павел Ӧльӧксан, кодӧс Кывтыдпомсаяс (кулакъяс) лыддьӧны коммунистӧн, кӧть эськӧ авторыс веськыда оз нимты сійӧс коммунистӧн, да и вӧлӧстьын партячейка йылысь нинӧм абу шуӧма. Но и Павел Ӧльӧксанлысь, и Ёгор Ӧньӧлысь действиеяссӧ, поступокъяссӧ да мӧвпъяссӧ писатель петкӧдлӧ, кыдзи коммунистъяслысь. Найӧ вӧчӧны ставсӧ сы могысь, медым зумыдмӧдны вӧлӧстьын Сӧветскӧй власть. Сиктын выль олӧм котыртӧм вӧсна чорыд классӧвӧй тышын кадысь водз орӧ налӧн олӧмыс.

Висьтын шӧр образъясыс Павел Ӧльӧксанлӧн да Ёгор Ӧньӧлӧн мичаӧсь, тыр вир-яяӧсь, дыр кежлӧ кольӧны лыддьысьысьлӧн вежӧрӧ.

Эсканаӧсь и сиктса озыръяслӧн, Кывтыдпомсаяслӧн образъясыс. На лыдын кузнеч да мельнича кутысь Василей, вичко старӧста Пиля Ӧньӧ, Ӧльӧш поп, купеч Ёгор да подкулачник, Павел Ӧльӧксанӧс виысь Мишка. Найӧ ёна радӧсь лоины, кор вӧлӧстьӧ воисны белӧйяс. Белӧйяс, купеч Ёгор отсӧгӧн, пыр жӧ гижисны ветымын сизим морта список да «быд морт бӧрын пасйисны: кодӧс колӧ лыйлыны, кодӧс джагӧдны, кодӧс черӧн керавны, кодӧс плетьӧн нӧйтны, кодӧс и тюрьмаӧ сюйны». Татшӧм список лӧсьӧдны отсалӧмысь белӧй начальник личнӧ пӧдаритіс купеч Ёгорлы пищаль, медым сійӧ нем жалиттӧг виаліс коммунистъясӧс.

Списоксӧ белӧй начальник сетіс аслас салдатлы да прикажитіс:

— Мун да тайӧ йӧзсӧ пыр жӧ правление дорӧ вайӧд. Коді кутас пышйыны, места вылас и лыйӧй. Коді оз понды локны, кералӧ. Гӧгӧрвоин?

Мӧд трагическӧй серпас, коді кольӧ вежӧрӧ «Ён тыш» висьтын — сійӧ дас кык партизан-коммунистъяс вылын тешитчӧм. Тӧв шӧрын белӧйяс найӧс пасьтӧг лэччӧдісны йи вылӧ, тшӧктісны писькӧдны юкмӧс, сэн жӧ ставсӧ лыйлісны да сюялісны йи улас...

«Ён тыш»— Коми муын гражданскӧй война вояс йылысь збыль ыджыд серпас, коді чужтӧ да кутас чужтыны быд лыддьысьысь сьӧлӧмын ыджыдысь-ыджыд лӧглун белӧй палачьяс дорӧ. Таын висьтлӧн медшӧр тӧдчанлуныс. Кӧть и висьтын классӧвӧй тышсӧ петкӧдлӧма упрощённӧйджыка, геройяссӧ да событиеяссӧ схематичнӧйджыка, гражданскӧй война кадся став событиеяс Коми крайын донъявсьӧны партийнӧй позицияяссянь. Коми литература историяын «Ён тыш» вӧлі да

кольӧ гражданскӧй войналы сиӧм медводдза гижӧдӧн.

Кӧть кутшӧм висьт он босьт И. Сажинлысь, быд гижӧдысь аддзан марксизм-ленинизм позицияяссянь идеясӧ восьтӧм. Да и мӧд ног эз вермы лоны. Ӧд И. Сажин аслас чужан сиктын лоі медводдза комсомолецӧн, а сэсся и коммунистӧн. Тайсь па унджык, сійӧ кутіс кыскыны партия радъясӧ мукӧдъясӧс. Со кыдзи казьтылӧ та йылысь И. Сажинкӧд ӧтлаын быдмысь Евлогий Иванович Сажин:

«...1926 воын велӧдчанінысь, Москваысь, воліс Ичӧт Иван, коді сэні велӧдчис Н. К. Крупская нима Коммунистическӧй академияын. И сійӧ сӧветуйтіс меным пырны партияӧ. Кӧсйысис сетны рекомендация. Мӧд рекомендациясӧ сетӧ комсомол, но коймӧд рекомендательыс абу, сы вӧсна мый Чухломын абу ни ӧти коммунист...»

Кызьӧд воясса коми литератураын, коді быдмис-сӧвмис социалистическӧй реализм подув вылын, шӧр темаӧн вӧлі сиктса олӧм петкӧдлӧм. Писательяс медсясӧ гижисны на йылысь, кодъяс сьӧкыда вӧдитісны пашня-тыла, быдтісны-дозьӧритісны кӧдзыд войвылын нянь, вӧдитісны скӧт, вӧралісны, пӧрӧдісны-кылӧдісны сортовка вӧр, лӧсалісны шпал, занимайтчисны уна пӧлӧс ремеслӧӧн. Тайӧ визьсӧ жӧ аслас творчествоын нуӧдіс И. Сажин. Но тайӧ могсӧ олӧмӧ пӧртны эз вӧв кокни, сиктса быт да удж поэтизируйтӧмкӧд йитӧдын коліс эрдӧдны и крестьяналысь частнособственническӧй психологиясӧ. Миянлы тӧдса, мый кызьӧдкомынӧд воясса роч литератураын эз быд писательлы удайтчы колана ногӧн тайӧс вӧчны: ӧти и сійӧ жӧ гижӧдын поэтизируйтны крестьянскӧй быт, удж — сэн жӧ кулитны сиктса олӧмлысь идиотизм.

Миян паметьын олӧ та кузя и коми литература историяын характернӧй пример. Вель ёсь вензьӧм лыбліс Тима Веньлӧн (В. Чисталевлӧн) «Трипан Вась» висьт кузя! Ӧти критикъяс сійӧс донъялісны, кыдзи ыджыд художествоа гижӧдӧс.

Сэк жӧ мукӧд критикъяс «Трипан Вась» висьт веськыда шуисны кулацкӧй идеология пропагандируйтысь гижӧдӧн, а В. Чисталевлы, кыдзи писательлы, сиисны эз выль творческӧй успехъяс, а дзик мӧдтор. («Тима Веньлы коли сӧмын «гу да горт»,— Шыладорса Мишлӧн (М. Доронин) статьяысь, «Ударник» журналлӧн 18—19 номеръяс, 1931 во.) Збыльысьсӧ жӧ «Трипан Вась» В. Чисталевлӧн вӧлі зэв веськыд, вылын художествоа произведение, кӧні пыдісянь воссьӧ крестьянинлӧн психологияыс, коді удж понда сетӧ ловсӧ.

И. Сажинлӧн сиктса тематика вылӧ гижӧм висьтъясын эм настоящӧй народнӧй юмор — небыдик, йӧзкостса шмонитӧм, серам. Авторлӧн эмӧсь гижӧдъяс, кодъяс йиджтысьӧмаӧсь драматизмӧн, кӧть и сэні тшӧтш эм юмор, кыдзи, шуам, «Бур сьӧлӧм» да «Ӧльӧкан» висьтъясын, кыдзи «Ыджыд аттьӧ агрономлы» висьтын. Писатель, ӧти боксянь кӧ, поэтизируйтӧ олӧм, а мӧд боксянь — эрдӧдӧ став важмӧмсӧ, ковтӧмсӧ, мый торкалӧ стрӧитны выль олӧм. Зільӧ чужтыны йӧз вежӧрын выль социалистическӧй видзӧдласъяс.

Важлы паныд тышыс, сійӧс критикуйтӧмыс медся ясыда петкӧдлыссьӧ «Ӧльӧкан» висьтын. Ӧльӧкан сьӧкыда нёрпалӧ, мыйла сылӧн гӧтырыс рӧдитӧ ныв бӧрся ныв. А сэні нӧшта дэльӧдчӧны суседъяс:

— Мый нӧ, Ӧльӧканыс бара нин потӧм пи мастеритӧма.

— Ӧльӧкан друг, нинӧм нин, тыдалӧ, тэысь оз ло...

А кусьыс петӧм Ӧльӧкан ассьыс став скӧрлунсӧ веськӧдӧ гӧтыр вылас, код олӧ кывтӧм пемӧс моз.

— Тэ бара, нарошнӧ нин, тыдалӧ, менӧ бесчеститан. Нарошнӧ ныв вылӧ ныв ваян... Ещӧ кӧ нывтӧ меным ваян, ловтӧ босьта...

И со бара витӧд ныв вайис Ӧльӧканлӧн гӧтырыс. «...Ӧльӧкан пырис керкаӧ код. Челядь уськӧдчисны паччӧрӧ. Пӧчмам чепӧсйис панымдӧн. Бабаыс ловъя нисьӧ кулӧм, кывсӧ шуны оз вермы. Толькӧ нин чӧла виччысьӧ...

Гӧгӧрвоис Ӧльӧкан, бара ныв вайӧма... Ещӧ ёна скӧрмис. Пӧчмамӧс тойыштіс бокӧ, сёрсьыс ӧщӧпек ква-

титіс да бабалы кокас швачнитіс. Чорыда кучкис.

Баба эз весиг и вӧрзьыв. Чужӧмыс векняммӧма, кельдӧдӧма, весиг ӧти вир пас абу... Вом дорсьыс чепӧссьӧ вир... А морӧсас, нёнь дорас, ляскӧма кага. Акань кодь ичӧтик кага... Киыс тіралӧ дай ачыс ставнас тіралӧ».

Тайӧ да муköд трагическӧй серпасъяс коми крестьяна олӧмысь, кодъяскӧд ми панидасьлам И. Сажинлӧн висьтъясын,— веськыда протест коми нывбабаӧс уна нэм чӧж увтыртӧмлы, сылӧн бесправиелы.

Кор пыдісяньджык тӧдмасян И. Сажинлӧн висьтъясӧн, пыр жӧ казялан не сӧмын новеллаяс гижны мастерӧс, не сӧмын психологӧс, коді сяммӧ стӧча аддзыны мортлысь сьӧлӧм вӧрзьӧмсӧ, но олӧмсӧ быд боксянь донъялысь художникӧс, коді бура тӧдӧ быд кывлысь донсӧ. Та йылысь сійӧ веськыда гижӧ аслас публицистическӧй «Коми кыв» статьяын, кодӧс печатайтіс 1927 воӧ «Ордым» журналын, кор на писатель велӧдчис Н. К. Крупская нима Коммунистическӧй академияын. Сэні сійӧ гижӧ: «Важысянь нин ми кӧсъям ёнмӧдны коми литературнӧй кыв. Октябрса революция миянлы став правояс сетіс. Став пӧлӧс сёрниа йӧзлы сетіс аслыным вӧля. Сетіс и миян коми йӧзлы лӧсьӧдны да бурмӧдны ассьыным сёрни. Важӧн кодь нин миянлы локтіс ассьыным коми кыв бурмӧдан кад. Некод ӧні миянӧс оз кедзовт. Некод оз ӧтдорт. Сӧмын ёнджыка да зільджыка колӧ ӧні миян ассьыным коми кывтӧ озырмӧдны».

Тайӧ могсӧ И. Сажин век зілис пӧртны олӧмӧ аслас творчествоын. Эз ӧд пӧста сы йылысь В. Савин шу, мый гижӧ мича, образнӧй кывйӧн, озыр народнӧй сёрни вылӧ мыджсьӧмӧн.

Чужан сикт да йӧз йылысь, челядь воясса кыпыд да гажа кад йылысь, муса природа йылысь тематика кӧ кызьӧд воясӧ роч писательяслы ылӧдз эз вӧв выльторйӧн, то мӧд пӧлӧс серпас вӧліс сійӧ воясӧ та кузя коми литератураын. И. Сажин тайӧ тематика вылӧ вӧлі медводдза кыв шуысьӧн. Со кӧть бось-там пример вылӧ «Сё сикас» висьт. Сиктса нывбаба, Варук тьӧтка, коді нинӧмӧн мукӧдысь оз торъяв,— коралӧма печкана гӧстяясӧс, медым пасйыны ассьыс чужан лун. Писатель кокньыдика шмонитӧ, кыдзи Варук тьӧт гӧститӧдӧ суседкаяссӧ збыльысь сё сикас сёян-юанӧн. И ставныслӧн коми ним! Лыддян да шензян и любуйтчан быд лӧсьӧдӧм блюдо вылӧ. Оз ӧд пӧстаысь комияс медбӧръя блюдо вайӧм бӧрын горӧдны: «Сё сикас да кӧрӧвай!» И збыльысь, кыдзи нӧ он кут шензьыны да ошкыны Варук тьӧтӧс, кор сійӧ дасьтӧма та мында коми пӧжас да блюдо: «...кельчи черинянь, сир черинянь, сола черинянь, порсь яя шыд, свежӧй кукань яя шыд, нӧкйӧн жаритӧм картупель, жаритӧм яй, пражитӧм чери, шыдӧса рок, картупеля рок, гречука рок, роч анькытш, йӧла рок, госа рок, проса рок, риса рок, яеснича, дрӧчена, шобді пызя нӧкъя дрӧчена, льӧмъя ляз, чӧдъя ляз, сэтӧра ляз, сэсся дас пӧлӧс кисель, сэсся чужва, паренча, пӧжӧм йӧв, пувъя йӧв, чӧдъя йӧв, рысянӧкъя.

Уна пӧлӧс вина лӧсьӧдӧма: пӧстӧй вина, сакара вина, чӧдъя, сэтӧра, льӧмъя, озъя, ӧмидза, сьӧлаозъя, кампета, «компассея».

Гӧстьяс шензьӧны: «Аттӧ тэнад, Варук, сёян лӧсьӧдӧма! Сикас вылӧ сикас».

Та вылӧ колӧ ыджыд кулинарнӧй мастерство, медым «сё сикас» блюдоыд мыйӧнкӧ да мыйӧнкӧ ӧта-мӧдсьыс торъялісны, уна пӧлӧс вотӧс, шыдӧс, чери, яй, йӧв да вый ӧта-мӧдыскӧд йитны кужӧм. Тайӧ нин аслыспӧлӧс народнӧй искусство да талант, коді чӧжсис уна нэмъяс чӧж пӧстӧй йӧз пӧвстын. Коми йӧзлысь тайӧ бытӧвӧй серпассӧ И. Сажин серпасалӧма ыджыд мастерствоӧн «Сё сикас» висьтын.

Но И. Сажинлысь творчествосӧ донъялігӧн, оз позь некор вунӧдны да колӧ пыр тӧд вылын кутны сэтшӧмтор, мый писательлӧн творчествоыс, гижан опытыс да мастерствоыс заводитіс сувтны ас кок йылас буретш сэк, кор сӧмын на заводитіс бордъясьны коми литератураыс. Та вӧсна и не сӧмын И. Сажинлӧн,

но и муköд писательяслӧн гижӧдъясысь ми öні казялам öткымын тырмытӧмторъяс.

Та вылӧ видзӧдтӧг И. Сажинлӧн висьтъясӧн тӧдмасьӧм бӧрын талунъя лыддьысьысь ясыда сувтӧдас син водзас кызьӧд воясса коми сикт-са олӧмсӧ.

И. И. Сажин, кыдзи писатель-коммунист да писатель-журналист, активнӧя участвуйтіс общественно-политическӧй олӧмын. Сійӧ бура гӧгӧрвоис, мый писательлы колӧ медводз тырвыйӧ тӧдмасьны марксистско-ленинскӧй теорияӧн, коді отсалас правильнӧя вежӧртны да донъявны олӧмын мунан событиеяс. И. Сажинлӧн том кадӧ коми литературнӧй олӧмын ставыс на заводитіс чужны-быдмыны. Кызьӧд воясӧ весиг коми литературнӧй кывйыс на эз вӧв, ӧтияс лыддисны подувнас босьтны Сыктывдінса сёрни, мӧдъяс вӧліны паныд. Коми кыв — уна диалекта кыв. Кутшӧм диалект вылын гижны да печатайтны газетъяс да книгаяс? Тайӧ вӧлі зэв серьёзнӧй вопрос. И та кузя кызьӧд воясӧ ёна нин вензисны. Эз ло таысь бокын тшӧтш и И. Сажин. 1927 воӧ «Ордым» журнал квайтӧд номерын сійӧ йӧзӧдіс «Коми кыв» нима полемическӧй статья, кӧні том писатель гижис: «Важысянь нин ми кӧсъям кыпӧдны да ёнмӧдны коми литературнӧй кыв. Октябрса революция миянлы став правосӧ сетіс. Став ас пӧлӧс сёрниа йӧзлы сетіс аслыс вӧля. Сетіс и миян коми йӧзлы паськӧдны да бурмӧдны ассьыным сёрни... Ми öні комиӧн гижны сӧмын босьтчам. Öні миянлы колӧ йӧз сёрнисьыс став бур мича кывъяссӧ чукӧртны. Коми газеттӧ збыльысьӧдз колӧ комиӧ пӧртны... Колӧ паськӧдны да шыльӧдны коми гижӧдтӧ».

И. Сажинлӧн татшӧм мӧвпъясыс да кӧсйӧмъясыс вӧліны дзик правильнӧйӧсь. Коми литературнӧй кыв бурмӧдӧм, озырмӧдӧм да мичмӧдӧм йылысь вопросӧн занимайтчисны да водзӧ кутасны занимайтчыны не сӧмын учёнӧй лингвистъяс, но и печатьын уджалысьяс да на лыдын тшӧтш и коми писательяс. Коми литературнӧй кыв озырмӧдӧм, бурмӧдӧм — ӧтувъя мог.

И. Сажин активнӧя участвуйтіс коми писательяслӧн медводдза организация уджын. Сійӧ, кыдзи КАПП-са член, пӧртіс олӧмӧ уна колана тшӧктӧмъяс КАПП правлениелысь.

Тайӧ лунъясӧ, кор Коми литературнӧй общественность пасйӧ И. И. Сажинлысь, кыдзи коми сӧветскӧй прозалы подув пуктысьяс пиысь ӧтилысь,— чужан лунсянь 75 во тыран юбилей, колӧ думыштны и сылысь гижӧдъяс торъя книгаӧн йӧзӧдӧм йылысь.

Сергей МОРОЗОВ.

□ □ □

ИЧӦТ ИВАН

КЫК ВИСЬТ

Шева чуман

Ыджыд дивӧ лои — Ӧпрӧсьлы ыджыд шева чуман сюрӧма. Кодкӧ, сё морӧ, карта пос улас сюйӧма. Нинӧмӧн абу и вевттьӧма.

Чуманыс эськӧ абу на омӧль, абу на ёна важ. Кодкӧ ещӧ бур сюмӧдысь вӧчӧма, дор гӧгӧртіыс мичаа куснялӧма. Сідзсӧ эськӧ и мича, да шева чуманыд ёна мисьтӧмӧн кажитчӧ. Весиг босьтнысӧ некод оз лысьт. Ӧпрӧсь рузумӧн чабыртӧмӧн карта пос увсьыс кыскис. Аслас юрсиыс щӧть моз вӧлі сувтӧма — сэтшӧма, коньӧрӧй, повзьӧма.

Бабаяс шензьыныс оз вермыны:

— Код нӧ эськӧ чумансӧ пуктіс? Коді еретничаыс?

— Би йылын колӧ сэтшӧмсӧ сотны... Релльӧ колӧ лэптыны да ӧшӧдны!— шуасьӧны бабаяс.

Ӧпрӧсь инас оз вермы ӧшӥыны. Быдӧнлы нярго-норасьӧ.

— Ниноӎм ӧд, ныленькӧй, ме некодлы мыжсӧ эг вӧчлы. Некодлы омӧльтор эг мӧвпавлы. Ӧтчыд тай Агнилысь сарапансӧ дзебны кӧсйысьлі, сэсся дзик ниноӎм некодлы эг вӧчлы.

Бабаяс воласны Ӧпрӧсь ордӧ да зэв полігтырйи чуман вылӧ видзӧдласны. Муртса синсӧ арыштласны, ӧдйӧн ӧд бӧр бергӧдчасны да вӧйпсьыны босьтчасны. Мукӧдыс абу на и аддзылӧмаӧсь чумансӧ, а кинтас кутшӧма висьтасясны.

— Ӧд, ныленькӧй, дзик шердын пасьта чуманыс. Сэтшӧм мисьтӧм да омӧль!.. Дзик, вот, шева чуман кодь и эм.

— Тэ, нылӧ Ӧпрӧсь, зэв пыдӧ муӧ гуав, да мед сэні тайӧ чуманыс сісьмас. Еретничаыслӧн мед чуманыс моз жӧ и сьӧлӧмыс сісьмас,— шуӧ ӧти баба.

— Чӧв, нылӧ! Еретничаыд ӧд пыр и аддзас да бӧр перйыштас. Ещӧ ӧд омӧльджыктор сійӧ вӧчас.

— Тэ, нылӧ Ӧпрӧсь, лёк чер босьт да дзикӧдз кодьӧдз тшытш. Мед весиг ӧтик лестук оз коль. Сэсся босьт да ставсӧ кымльӧс-кивыв шыблав, ылӧдз брызьйӧдлы...

— Сотан кӧ, Ӧпрӧсь, медся на бур лоӧ... Век кӧть ӧд керавлы, еретничаыд торпыригсӧ чукӧртас да бара чуманӧ пӧртас... Сотан кӧ да вой тӧв йылын пӧимсӧ тӧлӧдан, сэки, колӧкӧ, и мынан. Став тшыкӧданторйыс сотчас, став выныс тшын йылӧ каяс,— велӧдӧны бабаяс Ӧпрӧсьӧс.

Ӧпрӧсь тӧдчымӧн омӧльтчис. Ӧти здукӧн чужӧм вылас вежсис: быдсӧн бледӧдіс, векняммис. Посни челядьсӧ быдсӧн тшӧтш шызьӧдіс да места вылас пуксьыны оз лэдзлы. Керкасьыс став кӧлуйсӧ нин гурйисны. Ӧти пӧв гуръясны-гуръясны да сэсся мӧд пӧв босьтчасны. Став кламсӧ путкылялісны. Мыйкӧ эськӧ корсьны кӧсйӧны, да асьныс оз тӧдны, мый колӧ. Мужикыс ягӧ муніс да вежон чӧж нин ветлӧдлӧ. Колӧкӧ мӧд сы дыра на ветлас.

Быдӧнӧс шызьӧдісны, став мӧссӧ и вӧвсӧ котрӧдлӧны. Дзонь нӧб тусяпу вайисны. Гӧгӧрбок тшынӧдӧны. Быд пельӧсысь тшыкӧдчан дук вӧтлӧны. Пачсӧ кыкысь лӧдсалісны да кельыд жар вылас чумантӧ и брызнитісны-шыбитісны. Сюмӧдыд да, сӧмын дзажакылӧ сотчӧ. Лючки ӧд и сотчӧ. Ӧпрӧсь вӧлі полӧ, вот пӧ шеваыс дӧзмас да пачтӧ жугӧдас, а ниноӎм, эз жугӧд. Некутшӧм дивӧ эз ло ни. Дзик ставнас прамӧй ногӧн сотчис. Весиг ӧти ӧгыр чир эз чеччышт.

Ӧпрӧсь тьӧтка кыкысь нин картасӧ вольсаліс. Коймӧд пӧв на кӧсйӧ. Выль идзас вайӧма да гиднясӧ и картасӧ кӧсйӧ вольсавны. Гӧгӧр кӧсйӧ мичмӧдны, еджджӧдны.

Кашникӧ, кельыд ӧгыр вылӧ доналӧм из пуктӧмаӧсь да тусяпу сотӧны. Керкаас и картаас кыз тшын, быттьӧ лёк лӧз кымӧр лайкъялӧ. Тшынасян кашниксӧ быд ыж улӧ сюйласны, быдӧнӧс тшынӧдӧны. Ыжъяс шемӧсмӧмаӧсь-повзьӧмаӧсь да сӧмын нин ризъялӧны-котралӧны. Мӧсъяс букыштчӧмаӧсь да сідзи и чушъялӧны. Ниноӎм, кутӧмӧн-сорӧн да мырдӧн-сорӧн тшынӧдасны.

Сёйӧм ни юӧм. Лунтыр сёйтӧгыд да пыр жӧдзигад Ӧпрӧсьлӧн став сӧнъясыс нин личалісны. Ӧдва нин легӧ. Немтор вӧчны оз путьмы, некытчӧ сьӧлӧмыс оз инась. Челядьяс гӧбӧч вылӧ йӧршитчӧмаӧсь да сӧмын нин мурӧстыласны. Кыкӧн кольмӧмаӧсь да восӧны. Коймӧдыс нюжгӧдчӧма-водӧма да мый эбӧсысь лӧвтӧ. Керкаас тшын, жар.

Ӧпрӧсь ойзӧ:

— Ойя жӧ да ойя!.. Ставным нин, тыдалӧ, пропадитам. Кутшӧм грек нӧ миянӧс татчӧ суис? Кутшӧм омӧльыслы нӧ шева чумансӧ миянлы колӧ вайны... Коньӧръясӧй дай кагаясӧй, сёшайтъясӧй дай сӧкӧлъясӧй, тіянлы нин со, тыдалӧ, тшӧтш мӧртчӧма. Тіянлысь нин, тыдалӧ, тшӧтш сьӧлӧмнытӧ сёйӧ. Став мӧстӧ да вӧвтӧ, тыдалӧ, миянлысь тшыкӧдас. Оз нин немтор коль. Донаясӧй дай дитюкъясӧй.

Челядьыд нор сьӧлӧмаӧсь. Мамыд кӧ бӧрдӧ и налӧн тшӧтш синваыд петӧ. Юръясыс кольмӧмаӧсь да быттьӧ жыннянӧн клёнгӧны. Вӧр-

зьӧдны весиг оз вермыны, сэтшӧм сьӧкыд кажитчӧ.

Рытнас медыджыдыс, Агни нима нылыс, локтіс да войпукны кӧсйӧ мунны. Вӧччис-керис да кытчӧкӧ ывлаӧ петіс. Мамыс немтор оз шу. Мый нин пӧ сэк кості висьталан, сӧмын пӧ шогсьыны пондас.

Агни петаліс да бӧр пырис. Пырис да чорыдакодь шуӧ:

— Майбыр, он нин бара нинӧм нуышт!.. Кытчӧ нӧ чумансӧ воштінныд?.. Ӧгрӧлы гоз-мӧд кольк кӧть кӧсъя нуыштны. Пыр сы ордын ноксям, грекӧвӧйтчам да, абу нин и лӧсьыд, яндзим нин сідзсӧ мунныс кажитчӧ. Тӧрыт наросьнӧ нин чуман вайлі, мися чуманнас и нуышта... Со и ну. Важӧн нин абу вӧвлӧма. Небось тай аддзасны! Небось тай корсьысясны!..

Сьӧд шор

Сьӧд шорын дзик тырыс гажтӧм. Пемыдын мунны он лысьт, пыр и тэнӧ повзьӧдасны. Шорыс эськӧ абу и ыджыд, да ог тӧд, кыдз сэтчӧ сымда гажтӧмыс вермӧма тӧрны. Уна сюра пӧ ӧд петаласны. Парань тьӧтка аслас синнас аддзылӧма: дзик пӧ быттьӧ сьӧд вӧр петалісны.

Гажтӧм жӧ эськӧ и эм... Ёнджыка кӧ полан, он и лысьт муннытӧ. Зэв кузь козъя вӧр да логйӧдыс пемыд. Синмад кӧть чуткы, нинӧмтор он аддзы. Гожся рытас сэсся шор дортіыд кӧдзыд. Чой йывсяньыд лэччан да толькӧ ышнитӧдлас, сьӧлӧмӧдзыд ыркнитлас. Сьӧлӧмыд кӧ вӧрзяс, вот сэкитӧ сэсся и повзян. Торъя повзьӧдӧмыд небось оз нин и ков, ачыд и ёнджыкасӧ повзян.

Шорыс эськӧ абу и ыджыд. Ваыс визувтӧ этша. Гажтӧмсӧ кӧ некод оз тӧд, эськӧ мича и быдӧн, дзольгӧ толькӧ визувтӧ. Шонді югӧрнас дзирдыштлас да быттьӧ эзысь вӧнь кыссьӧ. Ваыс йиакодь кӧдзыд да чӧскыд. Тӧдтӧм мортыд юас да ёна и чӧсмасяс!

Сиктса йӧз некод оз юны. Сьӧд шорысь весиг некод пань ва оз босьт. Быдӧн шуӧны: ваыс пӧ гудыр, курыд. Гажтӧмъяс пӧ ставсӧ няйтчӧдӧны, йӧзӧс кӧсйӧны кыйны. Юан кӧ пӧ сэсся гажтӧмӧ и пӧран, мутивӧй моз жӧ пӧ чиклясьны пондан. Сюр да бӧж пӧ быдмас и.

Быдся гажтӧмыс жӧ ӧд, со, эм. Кутшӧмкӧ мутивӧйяс быдса сикас номйӧ пӧртчасны да сьӧд кымӧр быттьӧ кыпӧдчасны. А шумсӧ мый ыджда лэптыласны! Толькӧ и нирт-чӧны, быттьӧ нора зэв уна гудӧкъясӧн ворсӧны. Муköд рытнас кодзувӧ пӧртчасны, бордъясясны да бордъя кодзувӧн петаласны. Прӧстӧя сук сьӧд да гӧрд борда кодзув петас. Синтӧ восьтыны весиг он вермы, жбыргӧны пель водзад, быттьӧ мыйкӧ вашкӧдны кӧсйӧны. Пӧртчылӧны и зверьясӧ. Мисьтӧм чикыльӧ пӧртчасны да мутитны и кӧсйӧны. Ырснитасны да садь быртӧдзыд морттӧ повзьӧдасны, ӧдӧбтытӧдз вӧрзьӧдасны.

Ӧтчыд Митрей дядь тшак вӧлі вотӧма. Дзик кузов тырыс тӧбӧма дай наберушкаас тшӧтш сӧвтӧма. Рыт горувнас нин гортӧ локтӧ. Ачыс эськӧ зэв ёна полӧ, а тшак кузовнад да, Сьӧд шортӧ зэв ылын кытшовтнытӧ. Дыр мӧвпаліс, сэсся шор пырыд и мӧдӧдчис. Мунӧ ньӧжйӧникӧн, восьлалӧ небыдика. Пельяс торгӧдӧма. Синмыс аслас сідзи и ломалӧ. Бӧрӧ видзӧдлыны оз нин и лысьт, медтыкӧ ӧдйӧджык нин шорсӧ вуджны.

Кодыр ӧд тэрмасян да полан, ёнджыка и сьӧлӧмыд ыпъялӧ. Митрей дядьлӧн юрсиыс быттьӧ щӧть сувтӧма, шапкасӧ весиг лэптӧ. Мышку кузьтаыс кӧдзыд пӧсь киссьӧ, быттьӧ кӧдзыд нидзув виззьӧдӧ, став яйсӧ гежмалӧ, кӧдзыдӧн кезйӧдлӧ.

Со и шорас нин лэччӧ, а лог кырйыс жупкӧс, веськыдкодь кыръя. Митрей дядь тапиктӧ небыда. Самӧй ыджыд тшупӧдсӧ кӧсйӧ воськовтны, чеччыштны кодь; морыд, матысса коз пу йылын, сё морыд, ракаяс пукалӧмаӧсь да шаркнитісны. Митрей дядьлӧн сьӧлӧмыс ёкнитіс. Зурыдакодь чеччыштіс да кузовыд, сё морыд, дзобнитчис, а кузов волысыд, сё грекыд, омӧль вӧлӧма да ӧтик пӧлыс крутшнитіс-ори. Митрей дядь эськӧ и кутыштны на кӧсйис, да наберушкасьыс тшакыс киссис, ставыс туй кузьтаыс размуніс.

Митрей дядь дзик быттьӧ йӧймис. Тшак вылӧ тальччысис да зэв кузя вильснитіс, муртса эз усь. Сэсся мӧд волысыс ори. Волысыд ори да кузовыд дзобнитчис-уси. Зэв гора шмуткысис. Кузовас дзик тырыс ельдӧгъяс вӧлӧмаӧсь, вевтыд воссис да ставыс разі-пельӧ гӧглясисны.

Кутшӧм сэні ӧктысьӧм. Митрей дядь и видзӧдлынысӧ весиг эз лысьт. Наберушкасӧ швачкӧбтіс-шыбитіс да тунагай гортӧ котӧртӧ. Шорыс эськӧ поска и быдӧн да, эз тай небось некутшӧм пос ни потш ковзьы. Саженься на паськыд, колӧкӧ, шорыс лоӧ да сідзи и звиркнитіс-чеччыштіс, некытчӧ эз и такавлы, некытчӧ эз и крукасьлы. Лог кырйыс эськӧ и зэв крут, зэв сьӧкыд кайнысӧ, да Митрей дядь эз и джӧмдыштлы. Пӧста дырйи кӧ эськӧ куим-ӧнёльысь шойччис, а ӧні эз такавлы, муртса рудӧбыс тыдыштліс.

Кутшӧм нин сувтыштлӧм, кутшӧм нин бокӧ видзӧдлӧм! Мый вермӧ толькӧ тӧвзьӧ-котӧртӧ. Шапка ни нинӧм юрас абу. Юрсиыс летъялӧ. Дукӧс кизьыс разьӧма да пӧлаясыс шпавъялӧны.

Неылын нӧрыс йылас Степа тьӧтка вӧлӧма. Мӧс корсьны ветлӧма да сёрмытӧдзыс лоӧма. Сувтӧма да кывзысьӧ, оз-ӧ кӧнкӧ мӧс жыннян шы клёнгӧпты. Туй вылысь рудӧбтӧ аддзыліс да лязмунтӧдзыс повзис. Ойӧстіс да быдсӧн лажыньтчис. Лётавмӧныс лои. Войнас нин гортас локтіс да йӧзъяслы висьтасьӧ:

— Садь быртӧдз, ныленькӧй, Сьӧд шорад повзьӧдісны. Ӧд попӧ гажтӧмыс пӧртчӧма да сідз и лэбалӧ. Ыджыд паськыд різіа, лёзь юрсиа ме дорті сідзи и мӧлкнитіс. Ме чайта, сійӧ медыджыд гажтӧмыс нин вӧлі. Толькӧ нин, ныленькӧй, ме сэтчӧ лётнитчи. Ӧдва и пернапас чӧвтны удиті, сымда и аддзылі. Пернапассьыд повзис ли мый ли да нинӧм жӧ тай эз вӧч-а.

Аскинас уна морт чукӧртчӧмаӧсь да Митрей висьтавлӧ:

— Ӧд, колӧкӧн, дасӧн чукӧртчӧмаӧсь. Первой мышсянь кодкӧ тойыштіскодь да кузов вылӧ пуксис... Эг эськӧ кӧсйы шыбитны да кыкнан волысыс ори, быть лои шыбитны. Зэв унаӧн кутісны шумитны да быть лои уськӧдчыны пышйыны. Ӧтик, ме чайта, медыджыдыс, гӧра йылас кайӧма да сысянь горзӧ, кутӧ пӧ сійӧс, кутӧ! Командир пыдди ли мый ли сэтчӧ сувтӧма. Ме, зонмӧ, повзи да нӧшта ӧдйӧн мӧдӧдчи. Кутшӧм нин сэтчӧ видзӧдлӧм. Медтыкӧ ӧдйӧджык пышйӧма-а. Кутшӧмкӧ тай баба кодь быттьӧ вӧлі-а. Мичаасӧ видзӧдлынысӧ эг и вермы. Шапкаӧй уси да эг-ӧ небось копыртчыв, толькӧ и тювксьӧда. Мед нин, мися, чӧрту став тшак и шапка сёясны-тувъяласны пеж горшаныс, а ассьым юрӧс ог на жӧ сет.

Йӧз кывзӧны да шензьӧны. Быдӧн неуна полӧныкодь. Некод оз лысьт мунны. Кузовлаыс ветлынысӧ весиг некод оз кӧсйы. Мӧд луннас нин бӧрти Педӧсей Ӧньӧ сійӧ туйӧд локтіс да вӧлисти инмӧдіс. Первойсӧ повзьыштіскодь жӧ, друг туй шӧрын кузов куйлӧ, а некутшӧм морт абу. Сӧмын тшакъяс гӧглясьӧмаӧсь. Видлаліс да бӧрти вӧлись гӧгӧрвоис. Тайӧ пӧ кодкӧ наросьнӧ, тыдалӧ, эновтӧма да выль волысла мунӧма. Тшаксӧ чукӧртіс да чуксасьӧ. Некод некӧн оз тыдав, ни оз кыв. Шор дорӧ пуксис да дыркодь пукаліс. Виччысьӧ, оз-ӧ кодкӧ лок. Дӧзмытӧдзыс пукаліс да сэсся мӧдӧдчис.

Мӧд лун асылӧ Митрей дядь бӧрти смелмӧдчис да мӧдӧдчис. Вот дивӧыд, збыль ӧд кузовыд шор бокас куйлӧ. Кытчӧ уси, век на сэні и эм. Некод некыті абу сёйӧма ни нинӧм. И наберушкаыс весиг тшӧтш сэні неылын куйлӧ. Чорыда шыбитчӧма да сӧмын неуна пазалыштӧма, а сэсся дзик нинӧмтор абу лоӧма. Сюмӧдыс на важкодьыс и быдӧн.

Митрей дядь тшак торпыригъяс чукӧртіс да бӧр кузов-наберушкаӧ тэчис. Кузовлы волыс вӧчис да кузоласис. Вот дивӧыд, ӧд сьӧктаыс и быдӧн важкодьыс! Нинӧм абу и лоӧма! Со эськӧ сэсся и шензьы!

Серафим ПОПОВ

СИБИРАК

Туяс петігӧн эз ну тшӧтш
Ассьыс муса яг,
Аддзӧдчывны чужан мукӧд
Воліс сибирак.
Тшыглун ылыс туяс вӧтліс
Корсьны кынӧмпӧт
сэк,
Кор коми мортлы пӧтлун
Вайліс сӧмын вӧт.
Чужанін вӧснаыс гажысь
Колис курыд шог.
Сыкӧд аддзӧдчывны важӧн
Сійӧ кутліс мог.
Кувсян кад кӧть эз вӧв ылын,
Юрсьыс мӧвп эз пет.
...Самолётӧ муса нылыс
Судзӧдіс билет.
Сьӧкыд туйсӧ, кодӧс вуджис
Коркӧ быдса во,
Ӧти лунӧн венны кужис,—
Весиг лун эз ло!
Коми мулысь ыджыд кыа
Югдӧдіс быд пом.
Пемыд пармаыслӧн шыыс
Лои выль да том.
Дзор морт сувтіс пидзӧс вылас,
Кыв ни джын эз шу,
Босьтіс ки пыдӧсъяс вылас
Медся дона му,
Сійӧс окаліс зэв пӧся
Ылысь воӧм морт,
Син улас кӧть эз нин лӧсяв
Челядьдырся горт...
Эз жӧ мичмӧд алӧй вирыс
Ассьыс чужӧмбан.
Кувны муніс бӧр Сибирас,
Лолыс колис тан.

СИГУДӦК

Семён Налимов пameть кузя.

Сы могысь,
Тӧда ме стӧча,
Вунӧдны медым, мый гӧль,
Сигудӧк аслыс вӧчис
Комиысь вежӧра пӧль.
Пӧвтор да куим си шӧрас —
Ворсантор,
Бурджык оз ков:
Чуксасис, шыаліс, вӧрис
Ворсысьлӧн инасьтӧм лов...
Вӧрын, кӧть войясыд кузьӧсь,
Грездын, кӧть войпукыд жеб,
Сигудӧк эз кӧсйы узьны,
Гажӧдан вынсӧ эз дзеб.
Веськодя некод эз кытшовт
Сияслысь чуксасян кыв.
«Шондібан» йӧктыны кытшӧ
Сувтлісны том зон да ныв.
Пӧльыслӧн шогыс да дойыс
Эз ӧмӧй пиыслы вудж?
Синъяссӧ куньлывтӧм войын
Эз эськӧ мӧвпыс и чуж
Сигудӧк сэтшӧмӧс вӧчны,
Йитіс мед музыка шор
Сьыланкыв —
Ӧввӧсӧ пӧчлысь,
Тулыслысь медводдза гор.
Морт,
Коді пармаысь петіс,
Кӧсйӧмнас эз вӧв и рам:
Вӧр-ваыс сылы и сетіс
Шыяссӧ бӧрйыны сям.
Сигудӧк сылӧн оз куйлы,
Бӧрдӧ да сералӧ пыр,
Сьӧлӧмӧдз писькӧдчан туйлӧн
Шудлуныс некор оз быр.

КӦДЗЫД ТӦЛЫН

Тӧвся вӧрын ёна кӧдзыд,
Ставсӧ быттьӧ личкис ун.
Асыввывсянь ньӧжйӧ сӧдзӧ
Пуяс сайсянь сувтысь лун.

Коді татшӧм нора сьылӧ?
Кӧдзыд вӧрас тӧвйысь жонь.
Алӧй партук, кывсьӧ, сылы
Пӧдаритіс сиктса монь.

Уркай оз тай виччысь тулыс,
Сійӧ аддзис пашкыр коз,
Позьӧ сылӧн лапъяс улас
Тӧв шӧр тӧлын тэчны поз.

Байдӧг ляк бадь пӧвстын ноксьӧ.
Зіля корсьӧ сирӧд гар.
Шоныд репасын оз шогсьы
Дырджык куткырвидзны тар.

Ягъяс бокын, шоръяс пӧлӧн
Дозмӧръяслӧн шойччанін.
Чипсӧ вӧр пасьтаыс сьӧла,
Быттьӧ дозмӧр кодь жӧ чин.

Шонді петӧмсянь сёр рытӧдз
Нёрӧм конда сизьдӧ сизь,
Кӧть и юрыс абу лытӧм,
А вот мыйлакӧ оз вись!

Абу на тай гажтӧм вӧрад,
Кӧть и ыджыдалӧ тӧв.
Сійӧс кытшовтыштӧм бӧрын
Муслун сьӧлӧмысь ог чӧвт.

А. НАПАЛКОВ,

КПСС ЦК бердын общественнӧй наукаяс кузя академияса аспирант

ВЫЛЬ КОНСТИТУЦИЯ ПАСЬКӦДӦ ДЕМОКРАТИЯ

Миян страналӧн историяын 1977 во босьтӧ торъя места. Тайӧ воас лои примитӧма СССР-лысь выль Конституция — сӧвмӧм социализмлысь, стрӧитчысь коммунизмлысь Основнӧй Закон. Сійӧс вынсьӧдӧма Октябрлы 60 ар тырӧм водзвылын. Выль Конституция — Сӧветскӧй государстволӧн историяын зэв тӧдчана тшупӧд. «Прӧйдитасны и вояс и дас вояс,— шуис Л. И. Брежнев 1977 вося октябрь 7 лунӧ СССР Верховнӧй Сӧветлӧн сессия вылын,— но тайӧ октябрса луныс пыр кежлӧ коляс йӧз паметьын яръюгыд свидетельствоӧн, кыдзи збыльысь вермӧны народовластиелӧн ленинскӧй принципъяс. И кымын ылӧ водзӧ кутас мунны миян общество коммунизм туй кузя, сымын тырвыйӧдз кутасны воссьыны социалистическӧй демократиялӧн — народнӧй властьлӧн, народлысь интересъяссӧ дорйысь властьлӧн зэв гырысь творческӧй позянлунъясыс, кодъясӧс индӧма выль Конституция».

Квайтымын вочӧжся социалистическӧй строительствоын вӧчӧма удж, коді мӧд условиеясын вермис нюжавны эз ӧти нэм кежлӧ. Сӧветскӧй республикаяслӧн Союзын быдмис сӧвмӧм социалистическӧй общество. Гырысь социальнӧй да экономическӧй вежсьӧмъяс бӧрын миян государство лоис общенароднӧйӧн. Мый СССР — став сӧветскӧй народлӧн государство, мый сэні збыльысь социалистическӧй демократизм, петкӧдліс Конституциялысь проектсӧ видлалӧмыс. Обсуждениеыс ёна ыззьӧдіс сӧветскӧй йӧзӧс политическӧй олӧмын и уджын. Сідз либӧ тадз проектсӧ обсуждайтіс 140 миллион морт, а тайӧ — странаса кызвын верстьӧ йӧзыс.

СССР-лысь Основнӧй Закон бӧрын вӧлі примитӧма выль конституцияяс союзнӧй да автономнӧй республикаяслысь. Тадзи лои помӧдз конституционнӧя оформитӧма сӧвмӧм социализмлысь общественнӧй да государственнӧй олӧмсӧ, эштӧдӧма общенароднӧй государствоын законодательстволы фундаментсӧ.

Страна, союзнӧй да автономнӧй республикаясса конституцияяс сетісны выль лов шы Сӧветъяслы, восьтісны позянлунъяс водзӧ паськӧдны демократия. СССР-са Основнӧй Законын шуӧма, мый Сӧветскӧй Союзын став властьыс народ киын. «Народ нуӧдӧ государственнӧй властьсӧ народнӧй депутатъяслӧн Сӧветъяс пыр, кодъяс и лоӧны СССР-лӧн политическӧй подулӧн». (Мӧд статья.) Страна олӧмысь став медся тӧдчана вопросъяссӧ решитӧмын Сӧветъяслӧн рольыс пыр вынсялӧ. Найӧс котыртӧмын да уджын водзӧ сӧвмӧны демократическӧй принципъяс. Ставыс тайӧ тырвыйӧ лӧсялӧ Сӧветъяс йылысь Ленинлӧн индӧдъяслы.

Сӧветъяссӧ аслас историческӧй творчествоӧн чужтіс революционнӧй народ. В. И. Ленин пыр жӧ казяліс да научнӧя вежӧртіс выль государственностьлысь водзӧ вылӧ лӧсялана формасӧ. Сӧветъяс первойсяньыс

жӧ кутісны ӧтувтны да котыртны став уджалысь йӧзсӧ асланыс интересъяс да могъяс вӧсна тышын. Ӧні Сӧветъяс, босьт Верховнӧйӧс кӧть местнӧйӧс, лоисны сэтшӧм органъясӧн, кодъяс петкӧдлӧны дзоньнас народлысь волясӧ. 1977 вося июнь 17 лунӧ СССР Верховнӧй Сӧветса Президиумлӧн заседание вылын сёрнитігӧн Л. И. Брежнев ёрт шуис, миян партия пӧ пыр кутӧ тӧд вылас, мый быд Сӧвет — вылысса, верховнӧй властьлӧн юкӧн, мый сылы сетӧма полномочиеяс решайтны став вопросъяссӧ, кодъяс лӧсялӧны местнӧй властьлы, сэк жӧ нуӧдны сэні общегосударственнӧй решениеяс.

Высшӧй да местнӧй органъяслӧн ӧтувъялуныс, вылысса властьлӧн местнӧйлӧн водзмӧстчӧм вылӧ мыджсьӧмыс петкӧдлӧ Сӧветъяслысь уджалысь йӧзкӧд топыд йитӧдъяссӧ. Сӧветъяс — народнӧй власть, миян йӧз асьныс веськӧдлӧны обществолӧн да государстволӧн делӧясӧн. Тайӧ и эм социалистическӧй демократияыс.

Марксизм оз лыддьы демократияӧн сійӧс, мый сӧмын ортсысяньыс демократия кодь, эм кӧ сійӧ сӧмын конституцияясын да мукӧд государственнӧй актъясын, а абу збыль вылас. Буржуазнӧй демократия горзӧ гражданалӧн правояс да свободаяс йылысь, государствоӧн веськӧдлӧмын став социальнӧй классъяслӧн ӧткодь право йылысь, а збыль вылас оз сет сійӧс. В. И. Ленин шуліс: «Сӧветскӧй властьлӧн демократизмыс да социалистическӧй характерыс сыын, мый медся ыджыд государственнӧй властьыс Сӧветъяс, кодъяс котыртсьӧны уджалысь йӧзлӧн представительясысь..., мый асланыс киясын Сӧветъяс ӧтувтӧны оз сӧмын законодательнӧй власть да законъяс олӧмӧ пӧртӧм бӧрся контроль, но и Сӧветъясса став членъяс пыр законъяссӧ пыртӧны йӧз олӧмас...» (Ленин, 36 т. 481 лб.).

Народнӧй депутатъяслӧн Сӧветъяс, сідзкӧ, збыль народовластиелӧн медся тӧдчана инструмент. Найӧ улыссяньыс вылӧдзыс народнӧйӧсь состав сертиыс, депутатъяслы сетӧны политическӧй закалка, велӧдӧны веськӧдлыны государствоӧн. Тайӧ школасӧ пӧйдитӧны уна миллион морт, сӧмын войнабӧрся воясӧ — 23 миллионысь унджык.

Сӧветъяслысь демократическӧй подувъяссӧ водзӧ паськӧдӧмын зэв ыджыд тӧдчанлун ворсӧ рабочӧй класс. Общенароднӧй государствоын сӧвмӧм социализм дырйи рабочӧй класс оз омӧльджыка, а ёнджыка на вермӧ лоны мукӧд социальнӧй слӧйяслӧн веськӧдлысьӧн, обществолы коммунистическӧй сям сетысьӧн. Коммунизмлы материально-техническӧй база лӧсьӧдӧмын сійӧ медся ыджыд выныс. Талун кежлӧ миян странаын 70 миллион сайӧ рабочӧй, либӧ став уджалысь йӧзсьыс кык коймӧд пайыс (1936 воын вӧлі сӧмын коймӧд пайыс, либӧ ӧнія серти кык пӧв этшаджык). И Сӧветъяслӧн уджын медся ёна тӧдчӧ рабочӧй класслӧн киподтуйыс.

Коммунистическӧй партия, талысь тӧдчанлунсӧ артыштӧмӧн, зільӧ пыр ёнджыка кыскыны рабочӧйясӧс государственнӧй управлениеӧ. Бӧръя нелямын во чӧжӧн став сикас Сӧветъясса депутатъяс пӧвстын налӧн лыдыс содіс вит пӧв да ӧні воис 42 процентӧдз. СССР-са Верховнӧй Сӧветӧ 1974 воын бӧрйӧма 1517 депутатӧс, на лыдысь джынсьыс унджыкыс — рабочӧй да колхозник. Местнӧй Сӧветъясса депутатъяс пӧвстын рабочӧйыс да колхозникыс 66,4 процент. Тані оз ло лишнӧй пасйыны, мый буржуазнӧй парламентъясӧ веськалӧны кызвыннас гырысь адвокатъяс, предприниматеьяс, фирмаясӧн, банкъясӧн веськӧдлысьяс, озыр йӧзлӧн мукӧд пӧлӧс представительяс. Рытыввыв Германияса парламентын рабочӧйяс вылӧ усьӧ сӧмын сизим процент, Англияын — дас процент гӧгӧр. США-ын рабочӧй-депутатыс ещӧ на этша. Сідз, американскӧй конгресслӧн вылысса палатаас — сенатын — став сё сенаторыс озыр йӧз лыдысь, а представительяслӧн палатаын (435 конгрессмен) сӧмын квайт рабочӧй. Вот татшӧм буржуазнӧй демократиялӧн чужӧмбаныс.

КПСС, сылӧн Центральнӧй Комитет уна вӧчӧны народлӧн представительяслысь правоясс̈ӧ содтӧм да авторитетс̈ӧ кыпӧдӧм могысь. Бӧръя некымын воӧн примитӧма уна мера. Найӧ сетӧны тыр позянлунъяс депутатъяслы пӧртны олӧмӧ ассьыныс могъяссӧ. Ыджыд рольыс Сӧветъясса депутатъяслӧн статус йылысь законлӧн. Сійӧс лӧсьӧдӧма партия XXIV съездлӧн решение серти. Закон стӧча индалӧ депутатлысь правоясс̈ӧ да тшӧктӧ став государственнӧй органъясӧс, общественнӧй организацияясӧс да должностнӧй йӧзӧс народӧн бӧрйӧмаяслы быд ногыс отсавны налӧн уджын. СССР-са выль Конституция тырвыйӧ вынсьӧдіс тайӧ законыслысь требованиеясс̈ӧ. Депутатлӧн статус йылысь вопросъяс решитӧмлы тадзи лои сетӧма юридическӧй вын.

Веськыда позьӧ шуны сӧветскӧй властьсӧ народнӧйӧн, босьтны кӧ Коми республикаса Сӧветъяслысь составсӧ. Бӧрйысьӧмысь бӧрйысьӧмӧ содӧ депутат-производственникъяслӧн лыдыс. Верховнӧй Сӧветын кӧкъямысдас, либӧ 47,1 процент депутатыс — рабочӧйяс. А республикаса местнӧй Сӧветъясын найӧ джынсьыс на унджыкӧсь. И воысь-во вӧчӧны пыр ыджыдджык удж. Тайӧ и петкӧдлӧ, кыдзи партия тӧждысьӧ депутатъяслысь авторитетсӧ кыпӧдӧм вӧсна, налӧн политическӧй закалка вӧсна, сы вӧсна, медым уджалысь йӧзлӧн представитель пыдісяньджык гӧгӧрвоис ассьыс рольсӧ.

Депутатъяс топыда йитчӧмаӧсь асланыс бӧрйысьысьяскӧд да кадысь кадӧ отчитывайтчӧны на водзын. Ӧні Коми АССР Верховнӧй Сӧветса депутатъяс вонас кӧть кыкысь аддзысьлӧны асланыс йӧзкӧд, местнӧй Сӧветъяссаяс лыдысь кызвыныс — сідз жӧ кыкысь либӧ унджыкысь на. Бӧрйысьысьяс водзын отчётыд абу формальность, сійӧ Сӧветлӧн уджалысь йӧзкӧд йитӧдъяс, сылысь да сылӧн исполнительнӧй комитетлысь делӧяссӧ народлы петкӧдлысь. Отчёт отсалӧ кыскыны унджык йӧзӧс государственнӧй делӧясӧн веськӧдлӧмӧ, паськӧдӧ социалистическӧй демократия. Сэк жӧ бӧрйысьысьяс сеталӧны депутатъяслы выль наказъяс.

Наказъясысь колӧ аддзыны сӧветскӧй мортлысь водзмӧстчӧмсӧ, аслас сикт либӧ кар, предприятие, дзоньнас страна вӧсна сылысь майшасьӧмсӧ. «Наказъяс,— пасйыліс Л. И. Брежнев СССР Верховнӧй Сӧветса Президиумлӧн заседание вылын Белоруссияын найӧс олӧмӧ пӧртӧм йылысь сёрнитігӧн,— миян демократиялӧн яръюгыда петкӧдчӧм, демократиялӧн, коді абу кывъяс вылын, а делӧ вылын, коді збыль да эскана. Наказъясыс висьталӧны уджалысь йӧзлысь аслас государстволӧн делӧяс вӧсна, общественнӧй интересъяс вӧсна тӧждлунсӧ». Бӧрйысьысьяслысь индӧдъяссӧ да корӧмъяссӧ олӧмӧ пӧртӧмыс Сӧветъяс уджын босьтӧ ыджыд юкӧн.

Та вӧсна тӧждысьӧмыс пырис и Коми АССР-са народнӧй власть органъяслӧн олӧмӧ. А наказыд бӧрйысьысьяссянь абу этша. Сӧмын 1977 вося бӧрйысигъясӧ сетӧма вит тысяча гӧгӧр предложение. Сэсся Коми АССР-са Верховнӧй Сӧвет босьтчис збыльмӧдны 702 наказ, кодъясӧс вӧлі сетӧма 1975 воын на РСФСР-са да миян республикаса парламентъясӧ бӧрйысигӧн. Кутшӧм сӧмын могъяс абуӧсь сэні! Но ставныс йитчӧмаӧсь партиялӧн шӧр могкӧд — бурмӧдны да вӧчны культурнӧйджыкӧн сӧветскӧй йӧзлысь олӧмсӧ. Сідзкӧ, наказъяс корӧны ас дінас внимание, найӧс колӧ кыдз сӧмын позьӧ тырвыйӧджык пӧртны олӧмӧ.

Депутатъяс видзӧдӧны асланыс могъяс вылӧ кыдзи государственнӧй делӧ вылӧ, наказъяс кузя уджалігӧн кужӧмӧн пӧльзуйтчӧны налы сетӧм правоясӧн. Уна бур кыв шулӧны бӧрйысьысьяс Лойма сельсӧветса депутат, вӧр кыскалысь тракторист А. А. Яборов йылысь. Коржинскӧй лесопунктын воссис выль клуб, лӧсьӧдісны спортплощадка, посёлокын кокниджык лои ваӧн. Таысь и ошкӧны ассьыныс депутатсӧ вӧр лэдзысьяс, ӧд сылӧн майшасьӧмӧн ставсӧ тайӧс ӧдйӧджык лои вӧчӧма. Кад жалиттӧг могмӧдӧ йӧзлысь корӧмъяссӧ Коми АССР Верховнӧй Сӧветса

депутат, «Железнодорожнöй» совхозлöн шöр овмöсысь доярка З. С. Лапина. Сылы сетлісны уна наказ, но Зинаида Степановна ни öтиöс эз вунöд. Бöрйысьысьяслöн шыöдчöмъяс серти республикаын стрöитöма уна олан керка, школа, сад-ясли да больница, магазин, бытöвöй стрöйба. Выльмöдöма либо писькöдöма уна дас километр туйяс, москияс да с. в.

Наказъяс кутісны артавны и социально-экономическöя сöвман планъяс лöсьöдігöн. Гырысь наказъяс пöртсьöны олöмö народнöй овмöсса вынсьöдöм планъяс серти. Тадзи вöлі стрöитöма Сыктывкарын мебельнöй фабрика, Ухтаын хлебозавод, тадзи жö нюжöдöны столицасянь Объячевоö автомобильнöй туй. Верховнöй Сöветлöн Президиум, каръясса, районъясса Сöветъяслöн исполкомъяс отсалöны депутатъяслы. Республикаын народнöй властьлöн дзик став исполнительнöй органыс во чöжöн сідз либо тадз видлалö аслас заседаниеяс вылын, кыдзи мунö уджыс бöрйысьöмъяслöн наказъяс серти. Тайö уджас колö стрöг учёт да контроль, ас кадö примитöм мераяс. Сыктывкарса, Ухтаса, Печораса горсоветъясын, Койгородскöй районнöй, Ижмаса сельскöй, Троицко-Печорскöй посёлковöй Сöветъясын талы сетöны колана тöдчанлун.

Шуим нин, мый миян Сöветъясса депутатъяс — сійö йöз, кодъяс таысь öтдор уджалöны кöнкö производство вылын, налöн эмöсь и мукöд пöлöс общественнöй могъяс. Депутатскöй удж — аслыссикас. Мед эськö быдöн, кодöс бöрйисны, помöдз гöгöрвоис ассыс кыв кутöмсö, тайö уджыслысь государственнöй тöдчанлунсö. Но тані, овлö, абу на ставыс депутат сайын. Сійö вермас тырвыйö пöртны ассыс кыв кутана могъяссö сэк, кор эм партийнöй, сöветскöй да хозяйственнöй органъяссянь отсöг. Кор овмöсса веськöдлысь зільö гöгöрвоны депутатлысь быд шыасьöм да йöз вöсна сылысь тöждысьöмъяссö. Медым эз тэрмасьны мездысьны народлöн представительыс корысь мортыс моз — сійö оз аслыс кор. Оз ков вунöдны, мый коді видзöдö депутат вылас кыдзи дöзмöдчысь вылö, сійö торкалö СССР-лысь Конституция.

Депутатъяслöн активность содö. Найö оз ланьтöдчыны, наказъяс олöмö пöртігöн кö паныдасьöны кодöнкö лöсьöдöм сьöкыдлунъяс. Тані позьö вынавны (тшöкыда тадз и вöчöны) и депутатскöй запросöн. Татшöм нога уджыс сідз жö отсалö Сöветъяслы öддзöдны хозяйственнöй да культурнöй строительство. Тöдса, мый Ленин 1921 воын на велöдіс пользуйтчыны депутатскöй запроснас. Моссоветын сійöн и заводитісны пользуйтчыны волокиталы паныд тыш нуöдігöн.

Странаса, союзнöй да автономнöй республикаясса конституцияясö öні сюйöма депутатскöй запрос вылö право йылысь статья. Бöръя воясö миян республикаын став сикас Сöветъясса депутатъяс паськыда пользуйтчöны сійöн. Сöмын местнöй Сöветъяслöн сессияяс вылын 1977 воö вöлі шыöдчöма разнöй должностнöй йöз дінö 438 запросöн. Налы, кодъяс дінö шыасисны, лои сёрнитны-висьтасьны. Сэсся Сöветъяс примитісны лöсялана решение, а исполкомъяс босьтісны найöс асланыс контроль улö. Тайö, тöдмысь, и делöсö вочны отсалö, и депутатлöн нимыс кыптö. Промышленнöй предприятиеясса, совхозъясса, строительнöй, транспортнöй да мукöд организацияясса унджык веськöдлысьыс содтісны запросъяс дінö внимание, нюжöдчытöг зільöны вочны йöзыслы коланасö.

Сöветскöй демократия петкöдчö ещö и со кыдз. Сöветъяс котыртöны постояннöй комиссияяс, а сэні уджсö нуöдöны оз нин сöмын депутатъяс. Уджалысь йöз ыстöны сэтчö ассыныс содтöд представительясöс. Комиссияяслысь уджсö вочасöн удайтчö вочны коланаджыкöн. Войдöр найöс котыртавлісны сідзи, мый кöсйытöг ковмис повторяйтны исполкомъяслöн отделъяслысь уджсö. Öні котырталöны мöд ногджык — республикаса, карса, районса овмöслöн да культуралöн юкönъяс серти. Миян республикаын постояннöй комиссия лыдыс бöръя кадö казявмöн содіс и эз сöмын выль сельсöветъяс да райсöветъяс тшöт весьтö. Лоис-

ны, шуам, сэтшӧм комиссияяс, кодъяс ёна войдӧрджык эз вӧвлыны да и эз вермыны лонысӧ: бытӧвӧй обслуживание кузя, благоустройство кузя... Ӧні Коми АССР-са став Сӧветъясас эм 1450 постояннӧй комиссия, сэні уджалӧ сизим да джын тысяча морт. Верховнӧй Сӧветын, каръясса да районъясса Сӧветъясын комиссияяснас веськӧдлӧны тӧдчана специалистъяс, делӧсӧ бура тӧдысь йӧз.

Но сэні вермас водзмӧстчыны быд депутат. Тані налы эм позянлун пыдӧдзджык сюйсьыны предприятиеяслӧн либӧ овмӧсъяслӧн делӧясӧ, пуктыны республикалысь экономика да культура сӧвмӧдӧмӧ ыджыджык пай. Комиссияса член активнӧя дасьтӧ Сӧветлӧн сессия либӧ исполкомлӧн заседание кежлӧ вопрос. И, тшӧкыда овлӧ, оз сӧмын дасьты, но и сетӧ ассьыс кутшӧмкӧ предложениеяс, кодъяс серти примиталӧны выль решениеяссӧ.

Часово сиктсӧветлӧн видз-му овмӧс да вӧр-ва видзӧм кузя комиссияӧн юрнуӧдӧ совхозса бухгалтер, том депутат Валентина Михайловна Козлова. Комиссияас пырӧны сиктын пыдди пуктана йӧз — шофёр А. С. Плосков, трактористъяс А. С. Цывунин, И. Н. Русанов да мукӧдъяс. Налы депутатскӧй уджыс эм тӧв и гожӧм. Найӧ кутчысьӧны сэтчӧ, кыті личалӧма мыйкӧ совхоз овмӧсын, видзӧдӧны техника дзоньталӧм и скӧт тӧвйӧдӧм бӧрся, отсалӧны лӧсьӧдны бур идӧр фермаын и удобрение видзанінын. Совхозад комиссиялы уджыс тырмӧ. Но найӧ и сиктса войтырлӧн олӧмысь бокын оз сулавны: то видзӧдласны усадьбаяссӧ, тӧдмаласны, кыдзи да мый найӧ вӧдитӧны град вылас. Казяласны кӧ нелючкияс, мераяс примитӧны. Комиссияын уджалысь войтырыс гӧгӧрвоӧны, мыйся мог на водзӧ сувтӧдӧ депутат нимыс. И сэк на эськӧ эз ставыс, гашкӧ, артмы, эз кӧ вӧвны быд лунъя йитӧдъяс сиктсӧветса исполкомкӧд, парторганизациякӧд, совхозса дирекциякӧд, эз кӧ бура планируйтны уджсӧ.

Сӧветъяслӧн странаса выль Конституция зумыда восьлалӧ, уджалӧ. Сійӧ кутас бура лӧсявны и водзӧ олӧмлы, сы вӧсна мый Основнӧй Законӧ пырис партиялӧн, народлӧн ӧтувъя мудростьыс. Тайӧ Законсӧ лӧсьӧдіс да гижис став сӧветскӧй народ. Конституция лоис Сӧветъяс йылысь ленинскӧй положение водзӧ збыльмӧдӧмын выль воськолӧн. Ачыс власть органъяслӧн нимыс — народнӧй депутатъяслӧн Сӧвет — петкӧдлӧ, мый миян государство общенароднӧй. Воысь неуна кузьджык кадӧн лозис нин казявны, мый Конституцияын вынсьӧдӧм народовластие, коді сетӧ позянлун государствоӧн веськӧдлан делӧӧ кыскыны став верстьӧ йӧзсӧ, правильнӧй да вына.

Р. А. ТЕЛЬЧАРОВА,
МГУ-ысь эстетика кафедраса аспирант

Музыка сӧвмӧдӧ мортӧс

КПСС-лӧн XXV съезд пасйис, мый Партиялӧн идейно-политическӧй уджын медся тӧдчана местаяс босьтӧны йӧзӧс быдтӧм, мортлысь культурасӧ быд боксянь кыпӧдӧм, сӧветскӧй оласног бурмӧдӧм. Ачыс олӧмыс, коммунизм вӧсна тыш тшӧктӧны пыдiсянь кыпӧдны коммунистическӧй культура, сӧвмӧдны войтырӧс эстетика боксянь, пыртны тайӧ культурасӧ быд сӧветскӧй мортлӧн вежӧрӧ да медым сiйӧ лои привычкаӧн.

Войтырӧс эстетическӧя быдтӧмын ыджыд пайыс музыкальнӧй искусствоӧн. Сьӧлӧмъяс босьтчӧдана, буртор восьтысь мыла музыка — коми йӧзлӧн важысянь радейтанатор, удж вылӧ кыпӧдысь, шойччӧдысь. Коми сьыланкывъясын кылӧ пармалӧн паськыд отӧн нимкодясьӧм, йӧзлӧн шогсьӧм, удаллун ошкӧм, ыджыд мывкыдлун, шуд. Коми край важысянь нимавліс аслас йӧзкостса музыкальнӧй культураӧн, республикаса войтыр ыджыд тӧждлунӧн видзӧны да сӧвмӧдӧны сiйӧс водзӧ.

Сӧветскӧй культуралы подув пуктан кадӧ, сылӧн медводдза воясӧ сьӧкыд вӧлi кыскыны классическӧй музыка дорӧ уна йӧзӧс, тӧдмӧдны найӧс тайӧ озырлунъяснас. Ӧд республикаын эз вӧвны сэки музыка велӧдӧм кузя учебнӧй заведениеяс, радио, телевидение, звука кинофильмъяс.

Коми крайын музыкальнӧй культураыс ӧдйӧджык босьтчӧ сӧвмыны, кор котыртчӧны музыкальнӧй школаяс да профессиональнӧй коллективъяс. 1939 воын котыртчис сьылӧм да йӧктӧм кузя коми национальнӧй ансамбль. Сiйӧ лоис профессиональнӧй музыкалӧн медводдза воськолӧн. А талун сьылӧм да йӧктӧм кузя Коми государственнӧй ансамбльӧс тӧдӧны страна пасьта, весиг рубеж сайын.

1939 вося декабрь 10 лунӧ воссис республикаын медводдза — Сыктывкарса музыкальнӧй школа. Сэтчӧ кутiсны волывлыны 37 челядь. Зонкаяс да нывкаяс велӧдчисны ворсны фортепьяно, баян да струннӧй инструментъяс вылын. Но заводитчӧмыс вӧлi сьӧкыд — училищелӧн эз вӧв весиг аслас керкаыс, эз тырмыны классъяс, музыкальнӧй инструментъяс.

Ӧнi Сыктывкарса музыкальнӧй школа кык судта керкаын. Сэнi эм ыджыд концертнӧй зал, 30 класс да кабинет. Таысь ӧтдор республикаын восьтӧма 51 музыкальнӧй школа — быд карын, уна сиктъясын да посёлокъясын. Челядьлӧн 4 хорӧвӧй студияын велӧдчӧны 7 тысяча сайӧ нывка да зонка.

Республикалы медся уна музыкантӧс дасьтӧ Сыктывкарса музыкальнӧй училище. Сiйӧ воссис страналы сьӧкыд, 1943 воӧ. Тайӧ кадсяньыс училище помалiсны 700 сайӧ морт. На пӧвстысь петiсны нималана коми композиторъяс, артистъяс, педагогъяс. Но музыкантъяс, торйӧн нин ылi сиктъясын да вӧр посёлокъясын, оз на тырмыны. Та вӧсна Коми АССР-са Министръяслӧн Сӧвет йӧзӧдiс 1956 вося июль 24 лунӧ Постановление. «Сы могысь, медым бурмӧдны водзӧ республикаын культурно-просветительнӧй да массово-политическӧй удж, дасьтыны культура паськӧдысь учрежденiесӧ унджык специалистӧс, восьтыны Сыктывкарын культурно-просветительнӧй училище»,— гижӧма правительственнӧй документын.

Выль училищеӧ медводдза вонас воисны сӧмын 60 морт. Но тайӧ йӧ-

зыс пыр жӧ сюртчисны республикалӧн столицаса общественнӧй да культурнӧй олӧмӧ.

Коли кызь во сайӧ. Тайӧ каднас Сыктывкарса культурно-просветительнӧй училище помалісны тысяча сайӧ зон да ныв. Ӧні найӧ уджалӧны Коми республика пасьта — каръясса, сиктъясса да посёлокъясса театръясын, культура керкаясын да клубъясын.

Республикаса войтырлысь музыкальнӧй тӧдӧмлунъяссӧ кыпӧдӧмӧ ыджыд пай пуктісны 1 номера Сыктывкарса педагогическӧй училищелӧн музыкально-педагогическӧй отделение, а бӧрынджык тшӧтш республикалӧн столицаса 2 номера педагогическӧй училищелӧн музыкальнӧй воспитание кузя отделение. Ӧд детскӧй садъясса музыкантъяс да школаясын сьылӧм кузя преподавательяс ичӧт арлыдсянь велӧдӧны ассыныс быдтасъяснысӧ радейтны да гӧгӧрвоны музыка.

Том йӧзӧс музыкально-эстетическӧя сӧвмӧдӧмын уна вӧчӧны республикаса мукӧд культурно-просветительнӧй учрежденияс. На лыдын и Коми республиканскӧй музыкальнӧй театр, кодӧс восьтӧмсянь тырӧ 20 во. Сэтчӧс артистъяс — виччысяна гӧстьяс Ухтаса нефтяникъяслӧн да газ перйысьяслӧн, Воркутаса да Интаса шахтёръяслӧн, Печораса речникъяслӧн да уджалысь мукӧд войтырлӧн. Театр репертуарӧ босьтӧма музыкальнӧй искусстволысь быд жанр. Сэні сувтӧдӧма Чайковскийлысь, Даргомыжскийлысь, Римский-Корсаковлысь, Вердилысь, Хренниковлысь операяс. Оперетталысь жанр петкӧдлӧма Легарлӧн, Кальманлӧн, Штрауслӧн, Дунаевскийлӧн, Милютинлӧн, Кабалевскийлӧн, Фельцманлӧн произведениесӧн. Театрын сувтӧдлісны композиторъяс Дехтяревлысь «Гроза над Усть-Куломом», Архимандритовлысь «Домна Каликова», Перепелицалысь «На Илыче» коми национальнӧй операяс. Искусство кузя Коми АССР-са заслуженнӧй деятель композитор Яков Перепелица лӧсьӧдіс «Яг-морт» медводдза национальнӧй балет да «Ни пуха, ни пера» оперетта.

Коми республиканскӧй филармонияса сьылысьяс, Сыктывкарса музыкальнӧй учебнӧй заведениеясса преподавательяс да республиканскӧй музыкальнӧй театрса артистъяс тшӧкыда петкӧдлӧны абонементнӧй концертъяс. Тайӧ организацияслӧн уджыс ещӧ на бурмис, кор филармония вуджис выль стрӧйбаӧ. Коми республиканскӧй филармонияса коллектив выль театральнӧй сезон кежлӧ дасьтіс «Музыкальнӧй гостинӧй» выль абонемент.

Сыктывкарӧ, республикаса сиктъясӧ, посёлокъясӧ да каръясӧ бӧръя воясӧ кутісны тшӧкыдджыка волывлыны странаса эстраднӧй ансамбльяс, нималысь пианистъяс, сьылысьяс — Всесоюзнӧй да Международнӧй конкурсъясвывса лауреатъяс.

Уджалысь йӧз окотапырысь видзӧдӧны самодеятельнӧй артистъяслысь концертъяс. Тайӧ коллективъяс пӧвстас унджык программасӧ дасьтӧны коми фольклор вылӧ мыджсьӧмӧн. Бур концертъяс, пример вылӧ, петкӧдлӧны сьылӧм да йӧктӧм кузя Ижмаса народнӧй ансамбль, «Сигудӧк» да мукӧдъяс. Республикаын, позьӧ шуны, сӧвмис да кутіс дзоридзавны содержание боксяньыс социалистическӧй, форма сертиыс национальнӧй музыкальнӧй культура. Сійӧ чужтіс искусство гӧгӧрвоысь, радейтысь да сійӧс кужӧмӧн донъялысь йӧзӧс. Сідз, Сыктывкарса государственнӧй университетын ми нуӧдім социологическӧй исследование. Лои тӧдмалӧма, мый унджык студентыс гӧгӧрвоӧны художественнӧй мичлун. Медся ыджыд юкӧн сэні босьтӧ кино видзӧдны радейтӧм. Мӧд местаын — театр, коймӧдын — художественнӧй литература, нёльӧдын лоӧны музыка радейтысьяс. Сэтшӧмъясыс уна сё морт жӧ. Тайӧ висьталӧ сы йылысь, мый том йӧзлӧн пытшкӧсса олӧмын музыка — зэв колана, торйӧдны позьтӧм-тор.

Социологическӧй исследованиеяс петкӧдлісны, мый студентъяс тшӧкыда ветлывлӧны музыкальнӧй театрӧ, филармонияын мунысь концертъяс вылӧ, видзӧдӧны коми республиканскӧй драматическӧй театрын спектакльяс. Таысь кындзи унаӧн асьныс ворсӧны художественнӧй самодеятельностьын. Университетын велӧд-

чысь нывъяс да зонъяс чукӧртӧны граммофоннӧй пластинкаяс, магнитофоннӧй гижӧдъяс, музыка велӧдан да критическӧй литература.

Ставыс тайӧ, быттьӧ, висьталӧ сы йылысь, мый том войтыр — вылын музыкальнӧй культураа йӧз, радейтӧны да гӧгӧрвоӧны музыкальнӧй искусство. Но та дырйи оз позь вунӧдны и сы йылысь, кыдзи мортыс гӧгӧрвоӧ музыкасӧ. Эмӧсь сэтшӧм йӧз, кодъяс бура тӧдӧны Бахлысь, Бетховенлысь, Шопенлысь, Рахманиновлысь, Шостаковичлысь, Пахмутоваысь произведениеяс. Мукӧдыс пуктӧны пыдди сӧмын эстраднӧй жанръяс. Томъяслы, пример вылӧ, ёнджыка воӧ сьӧлӧм вылас гажӧдысь, сідз шусяна кокньыд музыка. Университетын велӧдчысьяс ошкӧны эстрадной музыка. Джынсьыс унджыкыс радейтӧны джазъяс. Но сэк жӧ сӧмын коймӧд юкӧныс анкетаяс выланыс пасйӧмаӧсь опера жанр. Юасьӧмъяс вылӧ 31—33 процентыс вочавидзӧмаӧсь, мый найӧ оз радейтны кывзыны симфоническӧй да камернӧй музыка. Унаӧн оз гӧгӧрвоны классическӧй музыка, кулитӧны сійӧс. Сэк жӧ, том йӧз пӧвстын эмӧсь сэтшӧмъяс, кодъяс кӧсйӧны петкӧдлыны асьныс унджыктор тӧдысьясӧн, выль культура да мода восьтысьясӧн. Сэтшӧмъясыс налы кажитчана музыкаӧн йӧз водзын петкӧдчӧмӧн (мед кӧть сійӧс босьтӧма капиталистическӧй странаясса радиостанцияяслӧн пропагандистскӧй передачаясыс) кӧсйӧны петкӧдлыны кутшӧмкӧ, мед кӧть гӧгӧрвотӧм, но «гораджык» культура. Тайӧ зонъясыс да нывъясыс думыштчывтӧг эскӧны Рытыввывса «гажӧдысь» культуралы, корсьысьӧны сійӧс, котыртӧны тайӧ «музыка» дорас ассьыныс тшӧтшъяссӧ. Та вӧсна колӧ, медым миян челядь ичӧтсянь велалісны збылысь мича, гырысь мӧвпъяса да кылӧмъяса музыка дорӧ, кужисны торйӧдны мича-бурсӧ лӧкысь.

Нималана сӧветскӧй композитор А. Хачатурян шуис Рытыввывса тайӧ музыкасӧ йӧзӧс ылӧдланторйӧн, пельяс чунӧдан горӧн. Татшӧм музыкасӧ кывзігӧн . мортыс быттьӧ йӧймылӧ. Вредыс сылӧн ёна содӧ, кор донтӧм музыка гижӧны магнитофоннӧй лентаяс вылӧ да тӧдмӧдӧны сійӧн олӧмсӧ гӧгӧрвотӧм на войтырӧс.

Весиг музыкаын зурасьӧны капитализмлӧн да уджалысь йӧзлӧн паныда сулалысь идеологияяс.

Миян нэмса техникаӧн ӧдйӧ мӧдіс сӧвмыны музыка пропагандируйтӧм. Тайӧс вӧчӧны театръяс, радио да с. в. Йӧзыслы лоис нин позянлун бӧрйысьны музыкаын, кывзыны сэтшӧмӧс, коді сылы гӧгӧрвоанаджык быттьӧ. Таніі абу дыр и сорсьыны. Ӧд мортӧс, кодлӧн музыкальнӧй культураыс ичӧт, кыскӧ сӧмын музыкалӧн горыс. Та дырйи веськодь, вӧрзьӧдӧ-ӧ сійӧ сьӧлӧмтӧ. Ӧтчыд, мӧдысь — том морт велалӧ та дінӧ. Сійӧ оз нин вермы сувтны «кокньыд» музыкалы паныд.

Мортӧс музыкальнӧя сӧвмӧдӧм — сьӧкыдтор. Сійӧс колӧ тӧдмӧдны искусстволӧн мирса классикаӧн. Сӧмын сы бӧрын мыйкӧ позьӧ виччысьны ныв-пиысь.

Медым «кывны» музыкальнӧй произведение, колӧ тӧдны сылысь тэчассӧ, кывны олӧмыскӧд йитӧдсӧ, код йылысь висьтавсьӧ музыкальнӧй произведениеын.

Музыкаӧ пыртӧдз медводз колӧ тӧдмасьны мелодияӧн. Мелодия позьӧ ӧткодявны торъя йӧзлӧн сёрнийӧн, кӧні кылӧ мелілун, бурсиӧм либӧ скӧралӧм — сэтысь тыдалӧ характер, кутшӧмкӧ ӧблик. Кымын озырджык тайӧ петкӧдчӧмъясыс, сымын матынджык, бурджык лоӧ художественнӧй образыс. Искусство пыдісянь тӧдӧмыс матыстӧ войтырӧс мичлун дінӧ, бурлань вежӧ мортӧс, тшӧктӧ радейтны да пуктыны пыдди ас коддьӧмсӧ. Музыка дінӧ велалӧм войтыр оз вермыны овны сытӧг, ӧти и сійӧ произведениеысь найӧ водзӧ вылӧ восьтӧны пыр мыйкӧ выльӧс, кодӧс войдӧр эз казявны.

Музыка отсалӧ быдтыны аския бур мортӧс. Сідзкӧ, музыковедъяслы да велӧдысьяслы пыр колӧ кутны тӧд вылын, медым республикаса том войтыр лоисны сюсь йӧзӧн, кужисны торйӧдны сӧстӧм, пӧльза вайысь искусство — классика, народнӧй музыка.

КОД СЕРТИ ВӧЧНЫ ОЛӧМ

Ленинскӧй комсомоллы 60 во тыригӧн страна пасьталаын вӧлі нуӧдӧма школаясын да ГПТУ-ясын велӧдчысьяслысь медбур сочинение вылӧ конкурс. Темаыс — «Тэ чуксалан подвиг вылӧ, комсомольскӧй билет». Ми тані неуна дженьдӧдышталӧмӧн сетам миян республикаса челядьлысь ӧткымын сочинениеяс.

Бӧрйис найӧс да дасьтіс йӧзӧдны конкурсӧй комиссияса председатель, писатель Иван Торопов.

Галина МИЛКОВА,

Интаысь 1 школаса 10 классын велӧдчысь

Сійӧ лунъясас, кор ме лӧсьӧдчи пырны Ленинскӧй комсомолӧ — век том, ыпъялысь сьӧлӧма Союзӧ,— меным окота вӧлі лоны и Зоя Космодемьянская кодьӧн, и Олег Кошевой, и Лиза Чайкина кодьӧн, и став сійӧ герой-комсомолецъясыс кодьӧн, кодъяс йылысь ме тӧда книгаясысь, кинофильмъясысь, газетъясысь да журналъясысь. Сэтшӧм окота вӧлі меным лоны на кодьӧн... Но сэк жӧ менам олӧмын, орччӧн, вӧліны сӧмын аслым бура тӧдса йӧз, кодъяс ичӧт дырсянь век сетісны меным медся бур пример. Тайӧ — разнӧй кадъясса комсомолецъяс, ставныс Шуктомовъяс рӧдысь. Александра Ивановна Шуктомова, мамалӧн тётяыс, 20-ӧд воясся комсомолка, РСФСР-са заслуженнӧй учительница, ӧні пенсионерка. Юрий Степанович Шуктомов, мамалӧн воча вокыс, 40-ӧд воясся комсомолец, РСФСР-са заслуженнӧй врач, паськыда нималана хирург, некымын орденӧн наградитӧма. Кувтӧдзыс сійӧ вӧчис ассьыс радейтана уджсӧ, уна мортӧс мездіс сьӧкыд висьӧмысь. И менам бать-мамӧй, 50-ӧд воясся комсомолецъяс, бур спортсменъясӧн вӧліны, мама эжа муяс тшӧтш отсаліс лэптыны...

Став тайӧ йӧзсӧ ме бура тӧда, радейта, но найӧ век нин орччӧнӧсь вӧліны, быттьӧ сідзи и колӧ. И, буракӧ, та вӧсна медся ызйӧданас меным вӧлі и водзӧ кежлӧ лоӧ Михаил Андреевич Шуктомовлӧн дженьыдик, но легенда кодьӧн лоӧм олӧмыс. Сійӧ вӧлі зэв на томиникӧн, кор подвигсӧ вӧчис. Сэсся сідзи и колис нэм кежлӧ томӧн, комсомолецӧн. И некор ог вунӧдӧй ми сійӧс, век сійӧ миянкӧд, век мекӧд...

Медводдзаысь ме кывлі Михаил Шуктомов йылысь Шыладор сиктын, мамалӧн чужанінын, кор ми волім гӧститны дедуш ордӧ. Водз асылын ме петі видз вылӧ ӧктыны дзоридзьяс, бӧрсӧ гортланьмӧдӧдчи сиктса паськыд уличӧд. Со гӧрд флага ыджыд керка, сельсӧвет. Сы водзын, веж пуяс пӧвстын, сулалӧ обелиск. Сиктса войтыр сувтӧдӧма-

ӧсь сійӧс Михаил Андреевич Шуктомовӧс казытылӧм могысь, усьӧма том воин 1942-ӧд воын, Сталинград дорын, кулӧм бӧрас нин наградитӧмаӧсь страналӧн медся ыджыд орденӧн — Ленин орденӧн... Ме пукті видзвыв дзоридзьясӧс обелиск дорӧ. Чӧла сулалышті сэні. А сьӧлӧмӧй нӧйтчӧ морӧсын... И меным сэтшӧм окота лоис тӧдмавны тайӧ мортыс йылысь унджык, кыдз позьӧ унджык, и ме шыӧдчи дедуш дінӧ, мед сійӧ висьталӧ, мый тӧдӧ. Ӧні, кор ме быдми нин, лов шыӧс топӧдӧмӧн век на казытывла тайӧ здукъясыс йылысь...

Дедуш шоныда видзӧдліс ме вылӧ, а сэсся судзӧдіс важ газетъясысь да журналъясысь вижӧдӧм лист бокъяс, фотояс. Михаил Андреевич вӧлӧма дедушлы воча вокӧн... Пуксьӧдіс сійӧ менӧ пидзӧс вылас да и кутіс висьтасьны...

Кыдзи и мукӧд, Миша быдмис уна челядя семьяын. Нёль класса школа помалӧм бӧрын зонкалы ковмис уджавны: тӧлын вӧр пӧрӧданінын, тулысын кылӧдчанінын, а гожӧмнас колхоз муяс вылын. Бытьӧкӧ и нинӧмӧн ёнасӧ эз торъявлы сиктса мукӧд том йӧзысь. Но со, 1939-ӧд воын Михаилӧс бӧрйӧны 13-ӧд Коми областнӧй комсомольскӧй конференцияса делегатӧн, и та бӧрын зон визула кутӧ пырӧдчыны комсомольскӧй уджӧ, кодӧс регыд орӧдіс война. Война медводдза лунъясӧ жӧ Михаил муніс фронт вылӧ, повтӧг тышкасис, а сэсся и геройскӧя сетіс олӧмсӧ сьӧкыдысьсьӧкыд 1942-ӧд воын...

Ставыс тайӧ меным выльысь усис тӧд вылӧ 1976-ӧд вося ноябрын, кор менӧ, ачымӧс, примитісны комсомолӧ. Ме куті мӧвпавны: код кодьӧн меным медъёна окота лоны ӧні, комсомолас пырӧм бӧрын? И пыдіа гӧгӧрвои: Михаил Шуктомовъяс кодьӧн. Меным окота лои нӧшта на унджык тӧдмавны сы йылысь, сылӧн подвиг йылысь. И сэтшӧм ме рад лои, кор мӧд во гожӧмнас ми, мамакӧд, мӧдӧдчим Волга кузя. Уна карӧ волім ми: Куйбышевӧ, Саратовӧ, Угличӧ, и медбӧрын Волгоградӧ — некор куслытӧм славаа карӧ...

Июнь кызь нёльӧд лунся асылӧ паськыд Волгалӧн джуджыд берегын тыдовтчис легендарнӧй кар. Ме сулала теплоход палуба вылын, сьӧлӧмӧй ёна шызьӧма, вирӧй пессьӧ сӧнъясын. Ме тыр синмӧн видзӧда, видзӧда кузя нюжӧдчӧм мича кар вылӧ. Со Мамаев курган весьтын кыпалӧ «Рӧдина-мамлӧн» шемӧсмӧдана мыгӧрыс, водзӧс босьтысь мечыс сылӧн дзирд койӧ шонді водзын...

Сэсся ми петім экскурсия вылӧ. Ӧнія выль кар пыр мунӧм бӧрын ми воим Оборона музейӧ, кодлӧн быд зал висьталіс Сталинград героическӧя дорйӧм йылысь. Ми, томджыкъяс, чӧв лӧним, олӧмаджыкъяс чышкалӧны вазьӧм синъяссӧ... А ме век видзӧда-корся мыйкӧ, кӧсъя кывлыны меным зэв донатор... И со, ӧти стенд вылын — тӧдса чужӧм, тӧдса синъяс... М. А. Шуктомов. Экскурсовод матыстчис да висьталіс III-ӧд гвардейскӧй стрелковӧй полкса воинъяслӧн подвиг йылысь...

1942-ӧд вося август 15—18 лунъясӧ Сиротинская станицабердса Дубовый хутор дінын фашистъяс ызӧбтісны полклӧн позицияяс вылӧ весьӧпӧртана артиллерийскӧй би, пондісны шӧтны-бомбитны самолётъяссянь. А сэсся пехота мӧдӧдчис, сизим атака пазьнитісны миян йӧз. Сы бӧрын уськӧдчисны немецлӧн танкъяс.

Броньӧ дорӧм дас кык гундыр ловйӧн кольӧм дас квайт мортлы паныд. Гранатаясӧн дорйысьӧны йӧз, но танкъясыс выланыс нин. Сэки старшӧй лейтенант Кочетков, гранатаяс ас вылас шыркнитӧмӧн, уськӧдчис танк улӧ... И бара на вермисны бӧрыньтны врагӧс геройяс. Но час джын мысти танкъяс вувзьысисны выльысь. И сэки медбӧръя куим воин, ловйӧн кольӧмаясыс: М. А. Шуктомов, М. П. Степаненко, В. А. Чирков вӧчисны асланыс героическӧй командирныс моз жӧ: гранатаясӧн кӧртасьӧмӧн тювгысисны танкъяс улӧ...

Дас квайтнанныс сетісны олӧмныссӧ, но эз лэдзны врагӧс. Кор воис отсӧг, тыдовтчис, мый мыльк нӧрысын сотчӧ квайт немецкӧй танк...

Со татшӧм подвигъясысь ӧкмис-

содіс Сталинград дорын победа. А татшӧм победаясыс вочасӧн матыстісны сэсся Ыджыд Победа лун...

Экскурсовод помаліс висьтсӧ. А ме пыр видзӧді, видзӧді тӧдса чужӧм вылӧ да мӧвпалі сӧветскӧй салдатъяслӧн подвигъяс йылысь. И меным окота лои ӧдйӧджык волыны Мамаев курган вылӧ. Кор ми воим тайӧ святӧй местаас да мӧдӧдчим памятникъяс пӧлӧныс, шондіыс виччысьтӧг дзебсис кымӧръяс сайӧ, югнитіс чардӧн, йиркнитіс гым. Ме весьтын сулалісны изйысь лӧсйӧм йӧз, гымыс вӧлі пушкаысь йиркӧдӧм кодь, и меным весиг пондыліс чайтсьыны, мый век на мунӧ 42-ӧд вося вир кисьтана косьыс, а ме тшӧтш сэні... Но эз, тайӧ эз нин вӧв войналӧн гым, сылысь гымсӧ комын во сайын дугӧдісны, кусӧдісны сэтшӧмъяс, кыдзи М. А. Шуктомов...

Мамаев курганлӧн зданиеын буретш вежсис караул. Зал шӧрас — ӧзйысь факела ки, сьӧлӧмтӧ вӧрзьӧдана юргӧ Левитанлӧн гӧлӧсыс, кылӧ музыка. Карауллӧн сапӧга кокъясыс зяткӧдӧны... Тайӧ здукас, кыдзи некор, лов тырнад гӧгӧрвоан Волга дорын победалысь тӧдчанлунсӧ.

Сэсся ми петім залысь, чӧла восьлалім усьӧмаясӧс казьтылан плитаяс дорӧд. Бара югъялӧ шонді, веж турун мыссьӧ югыд лысва войтъясӧн. Ӧти плита вылын тӧдса нимъяс — тані ӧні гуыс старшӧй лейтенант Кочетковлӧн да сылӧн дас вит ёртлӧн...

Коми поэт Серафим Попов сиис тайӧ подвигыслы ассьыс «Сталинградскӧй баллада».

Коркӧ волан кӧ
Волгалань тэ,
Братскӧй гу весьтӧ
копыртчы чӧла...
Сійӧн тэкӧд ми
му вылас олам,
Мый зэв уналӧн
орис бур нэм...

Дас квайт гвардеец, и на пӧвстын тшӧтш — коми зон Михаил Андреевич Шуктомов, комсомолец, воин. Ставныссӧ найӧс нэм кежлӧ пыртӧма миян Родиналӧн историяӧ. И ме копырта тіян водзын юрӧс, комсомолец-геройяс! Миянӧс, ӧнія том йӧзӧс, ышӧдӧны бур олӧм вылӧ тіян некор кувлытӧм подвигъясыд, ышӧдӧ Ленин мыгӧра комсомольскӧй билетным.

□ □ □

Андрей ГАЛАНИН,
Интаысь 13 ГПТУ-са III курсын велӧдчысь

...Зонлӧн киясын сьӧкыд, сімӧм снаряд. Мый ылна кажитчӧ сійӧ местаӧдзыс, кӧні позьӧ пазьнитны войналысь тайӧ пеж коляссӧ. А юрын мӧвп — бӧрвывсянь видзӧдӧны ёртъяс, дерт, топалӧм лов шыӧн, идравтӧм картупеля му вылын со лӧнь. Нӧшта воськов... Нӧшта ӧти... Сэсся и гыпнитіс весьӧпӧртана взрыв. Куим дас во мысти война бара на шуис ассьыс кыв: нуис олӧмсьыс шань зонмӧс, Миша Морозӧс.

Ме сійӧс эг тӧдлы, но сылӧн подвиг йылысь лыдди «Комсомолкаысь». Комсомолец Мороз... Дас сизим тулыс сӧмын и оліс тайӧ зонмыс, а удитіс вӧчны олӧмас главнӧйсӧ — лоны МОРТӦН.

Унаысь кывлывлан ӧнія кад йылысь шуӧм — героическӧй али абу сійӧ? Вот пӧ эськӧ водзтіджык кӧ олі, Корчагин кадӧ, либӧ война дырйи, вот пӧ эськӧ сэки ме петкӧдлі ачымӧс. А ӧні пӧ мый — сэтшӧм лӧниник олӧм... Ме чайта, татшӧмъясыслы колӧ шуны паныд кыв.

Ӧти аслас письмӧын, 1928-ӧд воын, Николай Островский гижліс: «Ме гӧгӧр ветлӧдлӧны ӧш кодь ён йӧз, но черилӧн кодь кӧдзыд вираӧсь, быдтор дінӧ веськодьӧсь, гажтӧмӧсь, дыгыдӧсь. Налӧн сёрниясысь бакшасьӧм дукӧн ӧвтӧ, лӧг менам

ёна петӧ на вылӧ, и некыдз ме ог вермы гӧгӧрвоны, кыдзи дзоньвидза морт вермӧ гажтӧмчыны татшӧм зэлыд-пӧсь кадӧ. Ме некор эг овлы татшӧм ногӧнсӧ и водзӧ ог кӧсйы овны».

Овны ӧнія кадӧ Корчагин моз сійӧ лоӧ — бур ногӧн ёртасьны, кужны овны коллективын, зывӧктыны найӧс, кодъяс немтор оз тӧдны олӧмсьыс асланыс ковёръяс, телевизоръяс да сберкнижкаясысь ӧтар. Овны Корчагин моз ӧні сійӧ лоӧ — ас кадӧ сьӧлӧмсянь отсавны мӧд мортлы; тӧдны, мый тэ колан йӧзлы и вӧчны став позянасӧ сы могысь, медым миян олӧмным лоис нӧшта бурджыкӧн.

Та йылысь век мӧвпавсьӧ, кор кутан киад Ленин мыгӧра комсомольскӧй билет. Ме казьтыла 1975-ӧд вося сентябрса лун, кор комсомол горкомса первой секретарь сетіс меным билетсӧ. Ме сьӧлӧм тырӧн кылі сэки, мый водзын менӧ виччысьӧ сьӧкыд экзамен, и кӧть Уставсӧ бура велӧдіі помысь помӧдз, ёна вӧлі шызьӧма. Кор морӧс бердад лоӧ комсомольскӧй билет, сэки тэ лоан асьтӧ кутысьӧнджык, ӧд гӧгӧрвоан, кутшӧм ёна тэныд эскӧны, кутшӧма надейтчӧны тэ вылӧ. И сэк жӧ содӧ тэнад кыв кутӧмыд на водзын, кодъяс тэ моз жӧ босьтлісны коркӧ комсомольскӧй билетсӧ, мунісны сійӧн бой вылӧ, мунісны тышкасьны миян шуда томлун вӧсна.

Комсомоллы 60 во... Бур арлыд нин, но комсомол век том, век кыпъялӧ, век туйын. Ӧні буретш кад шуны ассьыным кыв МИЯНЛЫ. А ӧнӧдз ми быттьӧ вӧлім уджйӧзаӧсь на водзын, коді строитіс Магнитка, лэптіс войнаясӧн пазӧдӧм странанымӧс, коді дорйис Ленинград, Одесса, Керчь... Мортлӧн эм донъявны позьтӧмтор — паметь. Миян сьӧлӧмлӧн, комсомольскӧй сьӧлӧмъяслӧн паметь. Некодӧс абу вунӧдӧма, нинӧмтор абу вунӧдӧма... Боевӧй да уджвывса подвиг туйӧд восьлалӧны уна сё сюрс ныв да зон. И со нин ыпмуніс бур водзмӧстчӧм —«Ас вӧсна и сійӧ зонмыс вӧсна», паськаліс кыпыд ордйысьӧм, мед снимайтчыны Победа Знамя водзын, содӧ и содӧ комсомолецъяслӧн войнаса ветеранъяслы, усьӧм воинъяслӧн семьяяслы отсасьӧм. Ӧд тайӧ — бара жӧ миян паметьным. Миян священнӧй долг. Кольӧм вояс и ӧнія кадыс водзын, а тшӧтш и водзӧ лоанаыс водзын. Ми век кутам бур ногӧн казьтывны медводдза целинникъясӧс, БАМ, КамАЗ строитысьясӧс, ставнысӧ найӧс, кодъяс комсомольскӧй сьӧлӧмъясныслӧн тшӧктӧм серти эновтісны шоныд да лӧсьыд оланінъяс, мунісны сьӧкыд, но сэтшӧм коланаинъясӧ.

Бӧръя воясӧ содӧ и паськалӧ студенческӧй строитчан отрядъяслӧн удж. ССОясӧ мунӧны медбур комсомолецъяс. Меным усьліс жӧ шуд ветлыны сэтчӧ. Уджалім ми комсомольскӧй стройка вылын, Зеленечса порсь видзан комплексын. Став нелямын боецыс мырсисны вынъяс жалиттӧг, мед кыдз позьӧ регыджык эштӧдны стройбаяс. И миян водзӧ сувтӧдӧм могсӧ ми вӧчим ас кадӧ да бура.

ВЛКСМ XVIII съездлӧн трибуна вывсянь КПСС ЦК-лӧн Генеральнӧй секретарь, СССР Верховнӧй Сӧвет Президиумса Председатель Л. И. Брежнев ёрт вылӧ донъяліс сӧветскӧй том йӧзӧс: «Сійӧ быдмӧ коммунистическӧя убеждённӧйӧн, партиялӧн делӧлы, великӧй Ленинлӧн делӧлы пыдіа эскысьӧн. Уна миллион нывъяс да зонъяс ыджыд кыпыдлунӧн уджалӧны быдлаын, кӧні сӧмын мунӧ коммунистическӧй строитчӧмлӧн фронт, зіля тышкасьӧны страна сӧвмӧдан ыджыд планъяс олӧмӧ пӧртӧм вӧсна. Быд делӧӧ найӧ пыртӧны аслыссяма романтическӧй ыззьӧм, и ме эскӧ шуи аттьӧ кыв Сӧветскӧй странаса став том йӧзлы!» Тадзи донъялӧмыс, татшӧм кывъясыс ёна ышӧдӧны, чуксалӧны уджавны нӧшта бурджыка.

Ленинскӧй комсомол восьлалӧ партияӧн индӧм туйӧд. Выль кыв кутана могъяс сувтӧны том йӧз водзын. Миян водзын — ыджыд да яръюгыд олӧм. Миян водзын — тыш, кодтӧг оз вермы лоны комсомолецлӧн збыльысь шудыс.

□ □ □

Татьяна КАЗАРНОВСКАЯ,
Печораысь 83 номера школаса
8 классын велӧдчысь

«...Миянӧс, гашкӧ, и виасны, но ме ог пов. Да, ме ньӧти ог пов,— гӧлӧс тырнас, мыйысь весиг тіраліс вир-яйыс, сёрнитіс Любка.— Но меным окота... Но меным окота водзӧс босьтны эсійӧяслысь, эсійӧ пежъясыслысь! Да нӧшта сьыланкывъяс сьылыштны...»

Кытчӧдз кутасны овны йӧз, пӧрысь и том, век кутасны лыддьыны тайӧ кывъяссӧ тіпкысь сьӧлӧмӧн. Ӧд тадзисӧ сёрнитӧ нывка кулӧм водзвылас, дерт, сылы абу окота кувнысӧ... Кодлы нӧ окота?.. Ӧд мортлӧн медся донаторйыс — олӧм... И со — орӧ олӧмыс, бырӧ, и колӧ на кужны кувнысӧ, буретш да мича олӧмыс вӧсна и кужны...

«СС ротенфюрер, коді нуӧдіс нылӧс лыйлынысӧ, кӧсйис сувтӧдны сійӧс пидзӧс вылас да лыйны балябӧжас, но Люба эз лэдзчысь пидзӧс вылас, и пуля швачкис чужӧмас».

Тадзи ме гӧгӧрвоа подвигсӧ... Менӧ, кыдзи пионеркаӧс, быдтіс Сӧветскӧй Союзса Герой Зоя Космодемьянская нима дружина. Зояӧс казьтылан лунӧ ми, школаса велӧдчысьяс, не ӧтчыд шызьӧмӧн сулавлім героинялӧн гипсӧвӧй бюст дорын.

Ми велӧдчам вӧчны олӧмнымӧс кодкӧ серти.

Люба Шевцова, Зоя Космодемьянская, Саша Матросов — миян кадся геройяс, кызьӧд нэмлӧн нелямынӧд воясся комсомолецъяс.

«Россия, радейтана,
тайӧн шутитны оз ков.
Став дойысыд тэнад —
менӧ дойӧн жӧ дзенгисны...»

Мен чайтсьӧ, унаӧн талун асланыс сочинениеясын гижӧны Великӧй Отечественнӧй войнаса геройяс йылысь, сы вӧсна мый миянкӧд орчӧн олӧны на йӧз, кодъяс тышкасисны вир кисьтана бойясын. Меным окота жӧ неуна висьтавны Отечественнӧй войналӧн радӧвӧйяс йылысь.

Победа лунӧ, кор телевидение пыр юӧртӧны чӧв олан здук йылысь да тӧдмавтӧм салдатлӧн гу весьтын ыпъялӧ би, менам папа пуксьӧ пызан сайын меköд паныда, чӧв олӧ, сӧмын чужӧмыс вежласьӧ. Мукӧдыс, пызан сайын пукалысь ёртъясыс, чӧв олӧны жӧ. Дерт, найӧ думнаныс бара на волӧны вир кисьтана тышъясас. И ме, ачым, тшӧтш быттьӧ вола сэтчӧ жӧ. А сэсся папалӧн жугыль синъясас югнитӧ синва войт...

Папа пыröма комсомолӧ школаын велӧдчигас на, 1939-ӧд воын, а кык во мысти пансис война. Ленинградсянь Севернӧй флотӧ мунісны воюйтны комсомолецъяс, воюйтны кӧдзыд море вылын...

Свинеч кодь сьӧкыд кымӧръяс ӧшйисны море весьтӧ, керка судта гыяс швачкӧны корабль вылӧ. Корабльыс то сунлӧ на пытшкӧ, то кыпӧдчылӧ еджыд быгъя сорс вылас. Став морякъяс сулалӧны асланыс боевӧй постъяс вылын, сы вӧсна, мый тӧдӧны: на бӧрся вӧтлысьӧны враглӧн подводнӧй лодкаяс. И быд здукӧ кыйӧдчӧ смерть. Друг сэсся гыяс костын мыйкӧ мыччысис, подводнӧй лодкалӧн перископ кодь... Сідзкӧ, ӧні жӧ лоас атака, и враглӧн торпеда чепӧсъяс корабль вылӧ. А, гашкӧ, и эз на перископ мыччысьлы, а мыйкӧ мӧдтор? Колӧ пырысь-пыр жӧ примитны решение! Командир юаліс папалысь, флагманскӧй дальномерщиклысь: «Эн-ӧ тэ ылав, перископнад шуӧмӧн?» Но сійӧ падъявтӧг вочавидзис командирлы: «Перископ!» Сійӧ жӧ здукас найӧ казялісны торпеда. Но вӧліны нин дасьӧсь, да удитісны бергӧдны корабльсӧ, и торпедаыс муніс бокыті. «Стремительный» корабль вӧлі спаситӧма...

Ме видзӧда папалӧн «За отвагу» медаль вылӧ. Тайӧ медальыс сайысь ме быттьӧ кылышта смертьлысь кӧдзыд лов шысӧ. Ӧд сорасис кӧ папа, либӧ эз казяв перископсӧ, ӧні эськӧ эз пукав пызан сайын, менам медся дона мортыс эз эськӧ пукав... И мыйтаӧн на мукӧдыс эськӧ аддзисны гу кӧдзыд ваын...

«Чӧвтӧй море вылӧ венокъяс»,— гижліс А. Вознесенский.

Папа висьталіс меным и море вылын мӧд вӧвлӧмтор йылысь. Сторожевӧй судно «Товарищ» виччысьтӧг паныдасис куим немецкӧй кораблькӧд. Вынъяс дзик абу ӧткодьӧсь. Но командир шуис: кутам тышкасьны! И «Товарищ» веськӧдчис враглӧн корабльяслы паныд. Пондіс лыйсьыны став пушкаяссянь. Фашистъяс воча лыйсьӧны, гӧгӧртӧны миянлысь судноӧс. Миян вына залпысь снаряд веськаліс ӧти немецкӧй кырнышлы порох пӧгребас. Ӧзйис сійӧ! Но мукӧдыс нӧшта на ёна лыйсьӧны. Миян корабль вылын тшӧтш лыбис пӧжар. Кодъяскӧ лыйсьӧны, кодъяскӧ кусӧдчӧны. Унаӧн нин усьӧмаӧсь-кулӧмаӧсь. Выль снаряд веськаліс бортӧ. Судно пондіс вӧйны. Командир нин абу ловъя. Ӧти пушка сӧмын, нырас, коли дзоньнас. Ловйӧн кольӧм комсомолец-морякъяс чукӧртчисны сэтчӧ, лыйсьӧны и лыйсьӧны. Немецъяс, дерт, казялісны пикӧ воӧмсӧ, горзӧны: «Рус, сдавайся!» Но воча кыв пыдди вӧлі медбӧръя пушкаысь медбӧръя снаряд...

Папа чӧв усьӧ, а телевизорын кылӧ сьыланкыв: «...Завязалась кровавая битва, и боец молодой вдруг поник головой, комсомольское сердце пробито».

Менам кадся комсомолецъяс Люба Шевцовакӧд ӧтлаын шуӧны: «Миянлысь народӧс некод оз вермы чегны!.. Да эм ӧмӧй кутшӧмкӧ мӧд татшӧм жӧ народ свет вылас? Кодлӧн эськӧ душаыс сэтшӧм жӧ бур вӧлі? Коді сымда вермас лэптыны?» Сійӧ делӧыс, кодлы сетісны асьныс нелямынӧд воясся комсомолецъяс, нуӧдсьӧ водзӧ сизимдасӧд воясся комсомолецъясӧн. Комсомолӧ пырігӧн ме сета кыв бура велӧдчыны, унджык тӧдӧмлунъяс босьтны, медым сэсся вӧчны ыджыдджык бур-тор йӧзлы, медым овны миян кадлы лӧсяланаджыка.

□ □ □

Наташа ДАНЬЩИКОВА,
Вомынса школаысь 7 классын велӧдчысь

Ленинскӧй комсомоллӧн олӧмын быд лист бок позьӧ шуны историческӧйӧн.

1918-ӧд вося октябрь 29 лунӧ рабочӧй да крестьянскӧй том йӧзлӧн I Всероссийскӧй съезд вылын вӧлі котыртӧма Россияса том йӧзлӧн Коммунистическӧй Союз. Этшаӧн на найӧ вӧліны сэки, медводдза комсомолецъясыс, но найӧ пуктісны подувсӧ, сетісны эстафета на бӧрся воысьяслы.

1924 вося июльын, РКСМ VI съезд вылын комсомоллы сетӧма В. И. Ленинлысь ним. «Ленинлӧн нимыс — быдӧнлӧн сьӧлӧмын!»— тайӧ кывъясыс лоины клятва кодьӧн. И тайӧ клятва йывсьыс оз ков вунӧдны некодлы, коді новлӧ морӧсас комсомольскӧй значок.

Джын комсомолецыс дорйисны том республиканымӧс гражданскӧй войнадырся биа воясӧ.

350 сюрс сайӧ комсомолец-доброволец мунісны пятилетка воясӧ Магниткаӧ, Турксибӧ, выль каръяс стрӧитны, заводъяс кыпӧдны.

11 миллион комсомолец тышкасисны Великӧй Отечественнӧй войналӧн фронтъяс вылын.

Миян кадся том йӧз босьтӧны пример воддзаджык комсомолецъяслысь. Шуам, найӧ зіля уджалӧны РСФСР-са Нечерноземье стройкаяс вылын, ВЛКСМ-лы 60 во нима ударнӧй комсомольскӧй отрядын.

Сӧветскӧй комсомолецъяслӧн подвигъясыс ышӧдӧны и мукӧд странаясса том йӧзӧс.

Сантьягоса стадион вылын пытайтісны Луис Альберто Корваланӧс, Чилиса коммунистъяслӧн генеральнӧй секретарлысь писӧ. Фашистъяс кӧсйисны чегны сійӧс, мед сійӧ ӧтдортчас батьыс дінысь, оз кут водзӧ тышкасьны ассьыс народ-

сӧ мездӧм вӧсна. Но Луис Альберто эз сетчы. Сійӧс йӧршитісны бытшласьысь сутуга сайӧ, сотысь жар пустыняын Чакабуко лагерӧ. Но коммунистлӧн пи и татӧні эз лябмы. Уна йӧзлӧн став мир пасьталаын корӧм вӧсна фашистъяслы быть ковмис мездыны Луис Альбертоӧс.

Но сьӧлӧмыс, чужан му пӧся радейтысь да фашистъясӧс зывӧктысь том сьӧлӧмыс регыд сувтіс сэсся. Луис Альбертолы вӧлі сэки 28 арӧс.

Усис ещӧ ӧти боец. Но ловъяӧсь сылӧн ёртъясыс, найӧ водзӧ нуӧдӧны сылысь делӧсӧ.

А ӧні меным окота тшӧтш висьтыштны асланым семьяса комсомолецъяс йылысь, мед кӧть налӧн нимъясыс абу паськыда тӧдсаӧсь.

Батьӧ, Даньщиков Д. В. чужліс 1929 воын, Эжва бердса Вомын сиктын. Ыджыд семья налӧн вӧлӧма, сьӧкыда олӧмаӧсь, но челядь пиысь быдӧн вӧлӧмаӧсь комсомолецъясӧн. А батьӧс, комсомолӧ пырӧм бӧрын, корӧмаӧсь уджавны детдомӧ воспитательӧн, мед быдтыны-велӧдны батьтӧм-мамтӧм челядьӧс. Война бӧрад ӧд унаӧнӧсь найӧ вӧліны.

Бать тшӧкыда казьтывлӧ челядькӧд сэкся олӧм-уджалӧм йылысь. Гожся кузь рытъясӧ пӧ пестам би, дыр пукалам би дорас, пӧжалам картупель да сёркни, быдтор йывсьыс сёрнитам. Ме пӧ висьтавла, мый лыддьылі книгаясысь, газетъясысь. Арнас ветлывлӧмаӧсь походъясӧ, бурджыка тӧдмасьӧмаӧсь чужан муӧн. Но ковмылӧма и ёна уджавны — колхоз муяс вылын ёг нетшкыны, урожай идравны, шеп ӧктыны...

Меным зэв нимкодь, мый батьӧс менсьым ӧні на бур кывйӧн казьтылӧны детдомын быдмылӧм челядь. А сэсся бать вӧлӧма комсоргӧн армияын, пырӧма партияӧ.

Регыд и ме, ачым, лоа комсомолкаӧн. Сэки миян семьяын лоас комсомоллӧн куим поколение: батьӧ — 50-ӧд воясся, вок — 70-ӧд воясся, и ме — 80-ӧд воясся.

Борис ХОМЕНКО,
Кость ХОМЕНКО

„Менам муза абу вуза...“

Иван Алексеевич Куратов аслас синъяс-ӧн аддзыліс йӧзӧдӧмӧн ассьыс сӧмын вит кывбур. Да и найӧс вӧлі сетӧма «Вологодскӧй губернскӧй ведомостьясын» рочӧдӧмӧн кыдзи народнӧй сьыланкывъяс.

Уна дас во И. Куратовлӧн нимыс эз вӧв тӧдса йӧз пӧвстын, эз тӧдны сылысь гижӧдъяссӧ. И сӧмын Октябрьскӧй революция бӧрын сылӧн литературнӧй да научнӧй уджъясыс лоисны тӧдсаӧсь не сӧмын коми лыддьысьысьлы, но и братскӧй республикаясса общественностьлы. Ыджыд писатель-демократлӧн уджъясыс пырисны отечественнӧй да мировӧй культуралӧн зарни фондӧ.

140 странаын вӧлі ошкӧмӧн вынсьӧдӧма ЮНЕСКО-лысь Париж карын примитӧм решениеяссӧ, кӧні висьтавсис Иван Куратовлӧн кулан лунсяньыс сё во тырӧм международнӧй пасйӧм йылысь. Тайӧ, тӧдӧмысь, медводз висьталӧ Сӧветскӧй государстволӧн международнӧй арена вылын ыджыд авторитет йылысь, мировӧй общественностьӧн миян странаса народъяслӧн культураын шедӧдӧмторъяссӧ пыдди пуктӧм йылысь.

Чернышевскийлысь, Добролюбовлысь, Шевченколысь революционно-демократическӧй традицияссӧ сьӧлӧмнас кыліс да водзӧ нуӧдіс И. Куратов. Сійӧ лоис царизмӧн увтыртӧм коми войтырлысь мӧвпъяссӧ и кӧсйӧмъяссӧ тӧдмӧдысьӧн-петкӧдлысьӧн. Сылы вӧлі дона да матын и мукӧд национальностя уджалысь йӧзлӧн судьбаыс. Ассьыс гижӧдъяссӧ И. Куратов лыддис мездлун да шуд вӧсна тышкасян ӧружьеӧн. Поэт-гражданинлӧн олан туйыс топыда йитчӧма йӧзкӧд. Став вынсӧ, талантсӧ сійӧ сетіс налы.

Ассьыс эстетическӧй программасӧ, искусство вылӧ видзӧдласъяссӧ да сылысь коланлунсӧ И. Куратов петкӧдлӧ «Сьылан, менам сьылан», «Выль сьыланкыв» да мукӧд произведениеясын.

Писатель-демократлӧн яръюгыд идейно-художественнӧй манифестӧн лоис «Менам муза» кывбур (1866—1867). Общественнӧй тӧдчанлуныс тайӧ гижӧдысьлӧн сыын, мый сійӧ чужис Россияын шуштӧм реакция воясӧ. Тайӧ вӧлі сэки, кор мездлун вӧсна тыш странаын тӧдчымӧн кусліс. Коді тӧрыт на пӧся выступайтіс оппозиционерӧн, талун лоис самодержавиелӧн восьса кесйылӧсӧн. Казаньын И. Куратовлӧн синъяс водзас петкӧдчис стӧч татшӧм сяма историяыс. Александр II вылӧ Дмитрий Каракозовлӧн покушение бӧрын (1866 вося апрель 4 лун) Казанскӧй университет бердын сӧветса членъяс дзик жӧ пыр шыӧдчисны царь дорӧ, ӧткажитчисны Д. Каракозовысь, дивитісны быд ногыс повтӧм революционерӧс.

Тайӧ шуштӧм кадыслӧн синмӧ шыбитчана документӧн лоис Василий Кельсиевлӧн «Галиция и Молдавия. Путевые письма» ичӧтик книгаторйыс, кодӧс вӧлі лэдзӧма Санкт-Петербургын 1868 воын. Автор дорйӧ колониальнӧй увтыртан политика, лёкысь туналӧ: «Меря, мурома вошисны-бырисны сідзи жӧ, кыдзи и бырӧны ӧні Америкаын быдсяма гуронъяс да ирокезъяс, кыдзи бырӧны миян самоедъяс, камчадалъяс, кыдзи бырӧны зыряна да башкиръяс».

Вермас лоны, И. Куратов лыддьыліс тайӧ ньӧти вежавидзтӧм «прогнозъяссӧ...» Но история эз могмӧд ренегатлысь лёк туналӧмъяссӧ. 1917 вося октябрын «Авроралӧн» залпыс юӧртіс человечестволӧн олӧмын выль эра пансьӧм йылысь. Великӧй Октябрьскӧй социалистическӧй революциялӧн вермӧмыс вылысь чужтіс да отсаліс сӧвмыны-кыпавны миян странаса став народъяслысь творческӧй вынъяссӧ, культурасӧ.

«Менам муза» кывбурын Куратов дорйӧ ыджыд демократическӧй идеалъяс. Сылӧн гӧлӧсыс йӧлӧгаӧн чуксасьӧ роч, украинскӧй, грузинскӧй, белорусскӧй, эстонскӧй да Россияса водзын восьласысь мукӧд литератураяскӧд. Стӧча казялӧма В. Мартынов, мый поэтлысь гражданскӧй могсӧ гӧгӧрвоӧмын Куратов чуксасьӧ медводз Н. Некрасовкӧд, коді гижліс:

Кто у одра страдающего брата
Не пролил слёз, в ком состраданья нет,
Кто продает себя толпе за злато,
Тот не поэт.

Аслас музалӧн веськыдлун йылысь висьталӧ и коми поэт. «Менам музалӧн»

ёти черновой вариантын И. Куратов восьсён, дзебтӧг сувтӧдӧ паныд ассыс творчествосӧ В. Кельсиез кодь ренегатъяслӧн вузӧс гижӧдъяслы:

Менам муза
Абу вуза...
Сьыланкывъяснымӧс оз
Ньӧбны мукӧдъяслысь моз.

И. Куратовлӧн тайӧ программнӧй гижӧдыс зэв ӧтсяма Т. Шевченколӧн поэзиякӧд. Уна ӧткодьлуныс идейно-политическӧй визь нуӧдӧмын, художественнӧй средствоясӧн пӧльзуйтчӧмын, образъяс корсьӧмын. И тайӧ абу видзчысьтӧмтор: сійӧ воясас Некрасовлӧн да Шевченколӧн нимъясыс вӧліны знамяӧн став водзын мунысь том йӧзлы, странаса став прогрессивнӧй вынъяслы.

Неыджыд кывбурын И. Куратов кужис шуны и унатор йылысь, и медся колана-тор, тӧдчанатор йылысь. Йӧзкостса сёрнись лексика пыртӧмӧн сійӧ кужис гӧгӧрвоана висьтавны ыджыд философско-эстетическӧй да общественно-политическӧй мӧвпъяс, петкӧдліс лирическӧй герой-поэтлысь эскӧдана ӧблик. Збыль олӧмсӧ веськыда петкӧдлӧм, сьӧлӧмсянь висьтасьӧм, поэтическӧй кыв дорӧ ыджыд стрӧглун ясыда петкӧдчӧ «Менам музаын»:

Ичӧтик фальш ас костын кӧть петас,
Коді сійӧ фальшлы нимсӧ сетас?
Ас кежын ми серавламӧ сійӧс
И тетрадьӧн дінысь
Югыдджыка биӧс
Ӧзтылам каминысь...

Тырвыйӧ ясыдӧсь, гӧгӧрвоанаӧсь могъясыс, кодъясӧс пуктӧ поэт литература водзӧ. Аслас гижӧдъясын сійӧ эрдӧдӧ эксплуататорскӧй строй, уджалысь йӧзӧс нартитысьясӧс. Поэтическӧй сатираӧн вӧдитчӧмӧн И. Куратов украинскӧй поэт-революционер Шевченко моз жӧ чужтӧ «ӧтвывтан», «коллективнӧй» образъяс. Ассыс лӧглунсӧ и дойсӧ поэт веськӧдӧ паразитлы паныд, «...коді йӧзысь гырысь, И код гӧрд йӧз вирысь...»

Сійӧ каднас революционнӧй демократъяс дивитлісны крестьянаӧс ас выланыс издевайтчыны лэдзӧмысь, енлы эскӧмысь да мӧдар югыдысь шуда олӧм виччысьӧмысь. Пример вылӧ, Т. Шевченко шыӧдчыліс крепостнӧй крестьяна дорӧ татшӧм кывъясӧн.

А ви в ярмі падаете
Та якогось раю
На тім світі благаете?
Немає! Немає!

(«Сон»).

Татшӧм сяма дивитана кывъясӧн шыӧдчӧ коми войтыр дорӧ и Куратов:

Оліганыс кынмӧны и тшыгъялӧны,
И быд шудсӧ кулӧм бӧрсьыс виччысьӧны...

Торйӧн нин лӧсьыда, кужӧмӧн поэт тэчӧ кывбурсӧ. Медводдза строкаясыс дженьыдӧсь, найӧ петкӧдлӧны поэтлысь зумыд позициясӧ:

Менам муза
Абу вуза.

Татшӧм жӧ мӧвпӧн сійӧ сигӧртӧ гижӧдсӧ, но помас сійӧ юргӧ нӧшта на вынаджыка, петкӧдлӧ народнӧй сьылысьлысь активнӧй гражданскӧй позициясӧ:

Менам муза
Оз ло вуза!

Тайӧ кывбур вылас И. Куратов уджаліс торйӧн нин ёна. Гижӧма сійӧс вӧлі 1866 воын Казаньын, а помӧдз вайӧдіс мӧд вонас Средньӧй Азияын. Зэв сьӧкыд общественно-политическӧй условиеяс вӧсна, шуштӧм реакция кад вӧсна сылы ковмис кырымасьны «Гугов тетрадьысь» псевдонимӧн.

Медводдзаысь чужан кыв вылын «Менам муза» вӧлі йӧзӧдӧма 1936 воын «Художественнӧй литература» книга-альманахын (Сыктывкар). Сійӧ жӧ воас поэт Иван Молчанов вуджӧдіс кывбурсӧ роч кыв вылӧ (сборник «В парме», М., 1936). Сёрӧнджык сійӧ вуджӧдліс нӧшта на кыкысь. Но тырвыйӧ лӧсьыда вӧчис переводсӧ коми поэт Ананий Размыслов. Сідз жӧ интереснӧй уджыс П. Муравьёвлӧн (газ. «За новый Север», 23 ноября 1939 года). Война бӧрын Куратов кывбур дорӧ кутчысис Д. Голубков. Сӧмын парскӧ переводчикӧн поэтлысь музасӧ «беднӧйӧн» шуӧмыс. Мӧдарӧ, рочӧн позис эскӧ шуны тадзи: «муза гордая моя».

Ӧні «Менам муза» кывбурсӧ вуджӧдӧма квайтымын кык кыв вылӧ: алтайскӧй, армянскӧй, белорусскӧй, грузинскӧй, литовскӧй, марийскӧй, молдавскӧй, роч, татарскӧй, финскӧй, якутскӧй да с. в. Сідз жӧ лоисны переводъяс и иностраннӧй кывъяс вылын — английскӧй, венгерскӧй, вьетнамскӧй, корейскӧй, немецкӧй да польскӧй. Став тайӧ переводъясыс и ӧкмӧдісны «Менам муза» кывбур чукӧрсӧ.

Тайӧ гижӧдсяньыс и заводитчис тӧдмасьӧмыс уна кыла йӧзлӧн коми литературалы подув пуктыськӧд. Братскӧй республикаясса поэтъяс зільӧны кыдз позьӧ стӧчджыка вуджӧдны сылысь гижӧдсӧ.

Уна переводчик, шуам, табассаранец Муталиб Митаров Дагестанысь, кужисны стӧча, национальнӧй поэтика законъяс серти вуджӧдны «Менам музасӧ». Татшӧм жӧ туйӧд мунісны Молдавияса, Марийскӧй АССР-са, Эстонияса, Украинаса, Осетияса, Горно-Алтайскӧй автономнӧй об-

ластьса, Туркмения да мукöд республикаясса поэтъяс.

Ыджыд сьöкыдлунъяскöд панидасис пасьыда тöдса молдавскöй поэт Василий Левицкий. Кыдзи сійö ачыс висьталö 1977 вося март 20 лунся письмöын, мый «...молдавскöй кывбур тэчасноглы оз лöсяв вежласян (смешаннöй) ритмыс. Строкаяслысь размерсö кольны некыдз эз позь, а вежны кö, лоис зэв лёк, эз ло традиция серти. Ме бöрйи размерсö и ритмсö ылöсас, а пытшкöссö, сюрöссö коли вöрзьöдлытöг...» Интереснöй письмöыс и Марийскöй АССР-са народнöй поэт Миклай Казаковлöн (1976 во, декабрь 14 лун). «...Марийскöй кывйын,— гижö М. Казаков,— эм омоним «музо». Тайö лоö «сьöла». И та понда «муза» кыв дорö быть лои пуктыны «йолтамеш» («менам ёрт») кыв. Строчкаяслысь лыдсö зіли кольны ставнас». Казаковлöн переводыс ёна матын оригинал дорас. Татшöм сяма сьöкыдлунъясöн панидасисны и эстонскöй поэт Линнар Приймяги, и Горно-Алтайскса поэт Эркемен Палкин. Но быд поэт зілис, кыдз сöмын позис, кольны кывбурыслысь сюрöссö, лов шысö, вежöртассö.

Уна переводчик казялісны И. Куратовлöн «Менам музаысь» сэтшöм жö мöвпъяс да сьöлöм кылöм, кутшöмъяс вöліны и ас литератураса классикъяслöн. Тайö ёна кокньöдіс налысь уджсö. Сідз, Закарпатьеысь венгерскöй поэт Ласло Балла тöдчöдö олöм вылас öткодь видзöдласъяс Иван Куратовлысь да Венгрияса гижысь Шандор Петефилысь. Абхазскöй гижысь Платон Бебиа аслас письмöын юöртö, мый кывбур вуджöдігас эз панидасьны некутшöм мытшöдъяс сы вöсна, мый Абхазияса народнöй поэт Д. И. Гулиалöн эмöсь жö татшöм тема вылас кывбуръясыс. Тадзи жö висьтасьö Дагестанысь поэт, лезгин Ибрагим Гусейнов. Сійö тöдчöдö искусствоын национальнöй да интернациональнöй öтувъялун йылысь, мый поэзия дорö муслун öтлаöдö уна миллион мортöс, уна кыла йöзöс.

Белорусскöй поэт Микола Аврамчик воліс Куратовлöн чужан муö, и тайö сылы отсаліс пыдісяньджык гögörвоны поэтлысь сьöлöм дойяссö, ясыдджыка кывны «Менам музалысь» юргömсö. Татшöм юалöм вылö, мыйöн кыскö сійöс Куратовлöн поэзияыс, сійö вочавидзис: «Вермас лоны, поэтлöн вывті сьöкыд олан туйыс вöрзьöдіс сьöлömöс, а сэсся сылöн музейö волöм бöрын Сыктывкарын ме кори, медым меным вöчисны сьöлöм вылö воан кывбуръяслысь подстрочникъяс». Тадзи медводдзаысь Белорусскöй кыв вылö вöлі вуджöдöма «Ой, олöм, олöм!», «Пемыд», «Коркö ен мем сиис» кывбуръяс. А неважöн — и «Менам муза».

Сöветскöй Арменияысь пасьыда тöдса гижысь Вардкес Бабаян пыртіс аслас книгаö И. Куратовлысь программнöй кывбурсö.

Торйöн нин дона Иван Куратовлöн нимыс сійö народъяслöн литераторъяслы, кодъяслöн олöм историяöн да культураöн интересуйтчыліс коми поэт — рочьяслы, мариецъяслы, удмуртъяслы, башкиръяслы, хантъяслы, вепсъяслы, казахъяслы, таджикъяслы, киргизъяслы, украинецъяслы, уйгуръяслы, татаралы...

Коми мулысь ыджыд поэтöс пыдди пуктысьяслысь мöвпъяссö кыдз быттьö öтвывтömöн висьталö Удмуртскöй АССР-ысь гижысь Герман Ходырев: «...Ме шензя тайö мортнас, сылöн поэзияöн. Гижны татшöм повтöма да ылысь аддзömöн — медвынаторйыс Иван Куратовлöн поэзияын. Сылöн кывбуръясыс и талун тшöктöны мöвпавны олöм йылысь, морт йылысь. «Менам муза» вылын уджалігöн ме думайті, мый тайö кывбурсö гижöма талун, сэтшöм сійö талунъя, медколана... Буржуазнöй странаысын литература озыръяслöн киподулын. Сöмын миянын, великöй Ленинлöн странаын, поэзия (да сöмын-ö поэзия!) кыпöдчис вöвлытöм вылнаöдз. И коми литература, кодлы подув пуктысьнас лоис Иван Куратов, быдмис, сöвмис, авъяммис Сöветскöй власть воясö».

«Менам муза» лои тöдсаöн и социалистическöй Вьетнамын. Сэні öттшöтш вöлі бöчöма кык перевод. Тайö творческöй ордйысьöмас венласисны странаса медбур поэтъяс — Нгуен Суан Шань да Тэ Хань.

Уна кыла мирса народъяслöн кывъяс вылын Иван Куратовлöн «Менам муза...» Кутшöм коланаöн лоö тайö книгаыс. Татшöм жö книгаясыс, кодъяс öкмöмаöсь öти кывбурысь, лэдзсьылісны Сöветскöй Союзса уна республикаын. На пиысь Тарас Шевченколöн «Завещание», Иван Франколöн «Гимн» («Вечный революционер»), Павло Тычиналöн (Украинаын) «Партия ведет» да «Чувство семьи единой», Ян Райнислöн (Латвияын) «Сломанные сосны», Юлюс Янонислöн (Литваын) «Поэт», Николозо Бараташвилилöн (Грузияын) «Мерани», Муса Джалильлöн (Татарияын) «Мои песни» да с. в.

Сöветскöй странаса поэтъяс кыисны шензьöдана мича венок коми сьылысьлы, писатель-интернационалист Иван Куратовлы. Сійöс ошкömöн примитасны ставöн, кодлы дона морт лолöн чужтöм мичлунъясыс, вок сяма народъяслöн литератураяс костын ёртасьömыс.

ОЛӦМЫСЬ ЛИСТ БОКЪЯС

Быд выль книга восьтігӧн думыштан: мыйӧн эськӧ нимкодьмӧдас сійӧ, мый сетас выльторсӧ, мыйӧн озырмӧдас тэнсьыд вежӧртӧ, лэптас-ӧ тэнсьыд ловтӧ? Татшӧм думъясӧн и ме восьті Серафим Алексеевич Поповлысь «Память» кывбур чукӧрсӧ. (С. Попов «Память», Коми книжное изд-во, Сыктывкар, 1978).

1974 воын роч кыв вылын жӧ сылӧн петіс «Вечный огонь» книга. Ӧні поэт водзӧ нуӧдӧ сэки панӧм сёрнисӧ. Аслас паметьысь босьтӧ да юксьӧ лыддьысьысьяскӧд медся донаторнас, мый мунліс коркӧ сылӧн сьӧлӧм пырыс. Кывбуръясас быттьӧ восьтӧ олӧмсьыс лист бокъяс: челядь дыр — «Кӧмтӧм челядьлунӧй бура тӧдса», «Важ ю мӧс», томлун — «Медбӧръя пуръяс», «Тэнад ӧшиньсьыд кусі биыд», ёртъяс — «Сьӧд уджлы ошкан сьыланкыв». Тайӧ ставыс ас вывті мунӧмторъяс. С. Попов вӧвлі и вӧр лэдзысьӧн, и вӧр кылӧдысьӧн. Тӧдліс сьӧд уджтӧ.

Сьӧлӧмтӧ вӧрзьӧдӧ «Медбӧръя пуръяс» кывбур. Тані и кольӧм олӧмыс вӧсна кыв кутӧм, и сы вӧсна помтӧма гажтӧмчӧм, и сьӧлӧмсянь тӧждысьӧм: воасны-ӧ пуръясыс индӧм местаӧ?

Комын сайӧ во нин коли война кусӧмсянь, но быд поэт ас ногыс пыр вылысь и вылысь бергӧдчӧ сійӧ сьӧкыд кадас. С. Поповлӧн паметьысь некор оз вушйыны усьӧм ёртъясыс, кодъяскӧд ӧтлаын тышкасьліс фронт вылын («Санинструктор Вера», «Ананий Размыслов», «Кывтасны вояс»).

«Война кадся лӧнь вой» лирическӧй поэма — висьтасьӧм, йӧзлы сьӧлӧм восьтӧм. Война орӧдіс водзӧ олӧм вылӧ бур надеяяс, эскӧмъяс. Талун тэ ловъя, а аски... Серафим Попов петкӧдлӧ война кадӧ мывкыдӧн олӧмлысь донсӧ, салдатскӧй честностьлысь донсӧ.

Мый муніс ас вывтіыс, мый аддзыліс аслас синъясӧн — ставыс колис сылӧн творчествоӧ тӧдчана пас. «Вит нянь тор» кывбурын син водзад сувтӧны война кадся тшыг вояс. Удж вылысь воӧ мудзӧм мам. Сійӧ вит пельӧ юклӧ ичӧтик нянь паёк. И ӧти кусӧк тӧдлытӧг вошӧ. Нёль вок пиысь кодлӧн лыбис киыс гусьӧн сёйны ӧти кусӧк. И мамлы колӧ вылысь юкны вит пельӧ сідз нин ичӧтик кусӧкторъяс...

Век матысӧсь да донаӧсь Серафим Поповлы челядь. «Бордъя зонъяс» поэмаын поэт сьӧлӧмсяньыс пӧся висьталӧ лесник пи Егорка йылысь, коді отсалӧ батьыслы кусӧдны вӧр. Повтӧм детинкалы сьӧлӧм вылас воёны пӧжарник-вертолётчикъяс. А сэсся и збыльмӧ сылӧн ыджыд көсйӧмыс — ачыс лоӧ лётчикӧн.

Торъя юкӧн сетӧма сборникын чужан му, ас вӧр-ва йылысь сьылӧмлы. «Воркутаын югыд вой», «Вӧрысь ӧкта вотӧстусь...», «Таво пелыся ар», «Тӧвся вӧрын...». Ыджыд пӧсь муслунӧн йиджтысьӧмаӧсь тайӧ кывбуръясыс. А меным найӧ мусаӧсь нӧшта сы вӧсна, мый ме и ачым помтӧг радейта ассьым войвыв муӧс.

Тайӧ ичӧтик книгасӧ пӧдлалӧм бӧрын сьӧлӧмӧ колис югыд, сӧстӧм, пӧсь чувство. Ленинградса поэт Игорь Михайлов сетіс позянлун лыддьыны коми поэтлысь кывбуръяссӧ ёна унджык лыддьысьысьлы. Көсйыссьӧ сьӧлӧмсянь аттьӧавны кыкнан поэтсӧ мича, сьӧлӧм вӧрзьӧдана кывбуръясысь да сины налы водзӧ вылӧ выль творческӧй вермӧмъяс.

Л. ЖАКОВА,
художник.

В. А. ШИРЯЕВ

Тавося февраль 2-öд лунö сьöкыда висьöм бöрын, ветымын куим арöс тырттöдз сувтіс сьöлöмыс коми гижысь, коммунист, «Войвыв кодзув» журналса ответственнöй секретарь Владимир Архипович ШИРЯЕВЛӦН.

Чужліс Владимир Архипович 1926 воын Эжва бердса Нёбдін сиктын, крестьянин семьяын. Водз заводитіс уджавны, а сэсся томиник зонмöн на война кадö муніс армияö, служитіс флотын водолазöн. Сюсь вежöра зон ичöтысянь радейтіс чужан кыв да литература, армияын служитігöн на заводитіс гижавны кывбуръяс да висьтъяс. Демобилизуйтчöм бöрас дыр кад чöж уджаліс журналистöн республиканскöй радиоын и газетъясын, ветлöдліс республика пасьтала, гижис лöсьыд очеркъяс миян кадся уджалысь йöз йылысь, шахтаясса да совхозъяссa коллективъяс йылысь. Уна вын да сям Владимир Архипович сетіс «Войвыв кодзув» журналлы, том коми гижысьясöс быдтöмлы.

Но медбур вöчöмторнас Владимир Ширяевлöн век жö лоöны сыöн гижöм книгаясыс —«Выль посёлокын», «Көръяс вешйöны морелань», «Суседъяс», «Нывкаяс да зонкаяс» да мукöд. Найö петавлісны комиöн и рочöн, Сыктывкарын и Москваын. Ассьыс став книгаяссö Владимир Архипович сиис челядьлы, быдмысь войтырлы. Нывкаяслы да зонкаяслы сылöн книгаясыс отсалöны бурджыка гöгöрвоны олöмсö, казявны мирыслысь ыдждасö да мичлунсö.

Владимир Архиповичлысь зіль уджсö пасйöма правительственнöй наградаясöн, сылы сетöма Коми АССР-са культура кузя заслуженнöй работниклысь ним, Коми комсомоллöн премияа лауреатлысь ним.

Владимир Архипович ШИРЯЕВ вöлі удж радейтысь, бур мывкыда лöнь мортöн. Сэтшöмöн и кольö сійö миян вежöръясын да сьöлöмъясын.

А. Ванеев, Ю. Васютов, И. Изъюров, Н. Куратова, В. Леканов, А. Лыюров, В. Попов, С. Попов, Е. Рочев, С. Раевский, Г. Торлопов, И. Торопов, Г. Федоров, П. Шахов, Г. Юшков.

А. М. Горький нима литературнöй институт

Йöзöдö творческöй конкурс налы, кодъяс кöсйöны пырны лунся да заочнöй отделениеясö татшöм жанръяс кузя: поэзия, проза, драматургия, литературнöй критика.

Институтлöн лунся отделение котыртö СССР-са народъяслöн кывъяс вылысь мöд кыв вылö вуджöдысьяслысь группа. Тайö группа йывсьыс бурджыка тöдмасьöм могысь колö шыöдчыны приёмнöй комиссияö.

Лунся отделениеö босьтöны 35 арöсöдз, кодъяслöн эм шöр образование да этша вылö кык вося уджалан стаж.

Конкурс вылö колö ыстыны творческöй уджъяс: поэзия — 350—400 строка; проза (висьтъяс да повестьяс) — 1,5—2 авторскöй лист (машинка вылын гижöм 35—50 лист бок); драматургия — 1,5—2 авторскöй лист (35—50 лист бок); литературнöй критика — 1,5 авторскöй лист (35 лист бок, мед вöлі кык статья); художественнöй перевод — 1 авторскöй лист (25 лист бок, ыстыссьö и оригиналыс). Йöзöдлытöм гижöдъяс быть колö печатайтны машинка вылын. Произведениеяссö кö гижöма абу роч кыв вылын, колö вуджöдны найöс подстрочнöя.

Авторлы колö юöртны ов, ним, вич, чужан во, национальность, партийность, кутшöм учебнöй заведение помалöма да кутшöм кадö, уджалан стаж да кöні öні уджалан, гортса адрес и кутшöм отделениеö (лунсяö либö заочнöйö) кöсйö пырны.

Творческöй конкурс вылö произведениеяссö позьö ыстыны 1979 вося май 1 лунöдз. Гижöд вылö рецензия авторлы оз ыстыссьы, бöрсö оз мöдöдсьыны и рукописьяс.

Документъяс ыстыссьöны сэк, кор воас юöртöм творческöй конкурсын вермöм йылысь.

Институтö пыран экзаменъяс лунся отделениеын нуöдсьöны август 1 лунсянь, заочнöйын — август 15 лунсянь — роч кыв да литература кузя (гижöмöн и устнö), СССР-лöн история да иностраннöй кыв кузя (немецкöй, английскöй либö французскöй) вузъясö пырысьяслöн программа серти.

Налы, кодъяс тырмытöма тöдöны роч кыв, котыртсьöны подготовительнöй курсъяс. Курсъяс вылö босьтöны сöмын найöс, кодъяс бура мунісны творческöй конкурсын.

Велöдчан кадыс лунся отделениеын — 5 во, заочнöйын — 6 во, подготовительнöй курсъяс вылын — 10 тöлысь.

Приёмнöй комиссиялöн адресыс: **103104, Москва, Тверской бульвар, 25. Телефон: 202-06-02.**

Техн. редактор *И. Оплеснин.*

Адрес редакции: 167610 г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.

Телефоны редакции: 2-47-52 (редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).

Сдано в набор 23/I-79 г. Подп. к печати 9/II-79 г. 70×108$^{1}/_{16}$. Печ. лист. 4+0,25 п. л. вклейка. Приведенных печ. листов 5,6. Тираж 6013 экз. Ц02867. Заказ № 478. Цена 20 коп.

г. Сыктывкар, Республиканская типография Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Коми АССР.

Шызъӧдӧ тундраӧ воысь тулыс.

20 көп.

Индекс 73069

Олӧм — ставсьыс вына.